

7291
Drugo

berilo in slovnica

za

obče ljudske šole.

Velja 70 h.

Na Dunaju.

V cesarski kraljevi zalogi šolskih knjig.

la
All

1696

1696

AK

9691

Drugo
berilo in slovnica

za

obče ljudske šole.

Tiskano brez premene kakor leta 1910.

Trdo vezano veljá 70 vinarjev.

Na Dunaju.

V cesarski kraljevi zalogi šolskih knjig.

1911.

Šolske knjige, v c. kr. zalogi šolskih knjig na svetlo dane,
se smejo prodajati samo po ceni, ki je povedana na čelni
strani.

Pridržujejo se vse pravice.

20864 / izd. 1911

99691

Netisnil Karel Gorišek na Dunaju. V.

Povesti, pesmi in pregovori.

1. Molitev.

Oče! z nami bodi,
Kaži pravi pot,
Ki do sreče vodi;
Ti nam daj kreposti,
Da, kar sklene um,
V djanju naš pogum
Kaže brez slabosti.

S. Jenko.

2. Troji prijatelji.

Nekdo je imel tri prijatelje; dva je srčno ljubil, za tretjega pa je malo maral. Nekega dne dobi povelje, naj pride pred sodnika, ker je bil hudo, pa po krivem zatožen. „Kateri izmed vas,“ reče prijateljem, „pojde z menoj za pričo?“ Prvi prijatelj se začne izgovarjati, da ne utegne. Drugi ga spremi do vrat; tam pa se vrne, ker se zbojí sodnika. Tretji prijatelj, na katerega se je najmanj zanašal, šel je ž njim ter izpričal, da je zatoženec nedolžen.

Troje prijatelje ima človek na tem svetu. Kako se obnašajo na smrtno uro, kadar kliče sodnik na sodbo? Denar, njegov najboljši prijatelj, zapusti ga prvi in ne gre ž njim, še do mrtvaške jame ne. Znanci in

sorodniki spremijo človeka do groba ter se vrnejo domov. Tretji prijatelj so dobra dela; ona gredó s človekom do sodnjega stola. Tu ga zagovarjajo in mu izprosijo usmiljenje.

Po Herder-ju.

3. Zjutraj.

Solnce milo
Prisvetilo
Lépo nam je črez goró,
In zapeli
So veseli
Ptički svojo pesmicó.
Kak' cvetice
In rosíce
Že po travi se bliščé!
Cvetje klije,
Blago díje,
Čbelice po njem šumé.
Vse raduje,
Oživljuje
Zjutraj se in omladí:
Tudi moje
Srce poje,
Stvarnika naj počasti!

4. Drago kamenje.

Bogat človek v jutrovej deželi je nosil obleko, v katero je bilo všito mnogo drazega kamenja.

Sreča ga ubožno oblečen človek, postojí in si ogleda bogatina od nog do glave; potém se mu prikloni do tal ter se mu zahvali za drago kamenje.

„Prijatelj,“ reče mu prevzetnik, „čemu se mi zahvaljuješ?“ Ubožec pravi: „Dali ste mi priložnost, da sem pogledal drage kamene; družega užitka pa tudi vi nimate od njih. Zastran vaših kamenov ni med nama družega razločka nego ta, da jih morate vi nositi, jaz sem tega bremena prost.“

5. Zlate resnice.

Mladine najlepša lepota je ta:

Nedolžnost, ponižnost pa blágost srcá.

Kakor se mlado drevesce nagne, tako bo rastlo staro drevó.

Česar se človek v mladosti uči,

To ga pogosto na starost redí.

Glava lenuhova vsak dan trja postaja.

Zdravo telo, najboljše blagó;

Skazí se lahkó, popravi težkó.

Pridne roke, veselo srcé

Ima rad Bog in tudi ljudjé.

A. M. Slomšek.

6. V slogi je moč.

Oče je imel sedem sinov, ki so se večkrat prepirali med seboj ter zato tudi zanemarjali svoja dela. Nekateri hudobneži so ta prepír obračali v svojo korist, da bi sinove po očetovej smrti ob premoženje pripravili.

Zategadelj pokliče nekega dne starček vseh sedem sinov k sebi, pokaže jim sedem trdo zvezanih palic ter jim reče: „Sto srebrnjakov dam tistemu izmed vas, ki prelomi ta snopič palic.“

Sinovi napenjajo zaporedoma svoje moči ter poskušajo prelomiti trdno povezane palice; pa zastonj je bil ves njihov trud! Vsak reče: „Ljubi oče, to ni nikakor mogoče.“

„Pa vendar ni nič lažjega nego to,“ odgovori oče. Razveže snopič ter prelomi vsako palico posebe brez najmanjšega truda. „To se vé,“ rečejo sinovi, „tako je pač lahko, — tako bi jih prelomil tudi vsak otrok.“

Na to dé oče: „Glejte, ravno tako, kakor s temi palicami tukaj, je tudi z vami, ljubi moji sinovi! Dokler boste složni med seboj, boste lahko izhajali; nobeden vas ne premaga. Ako pa boste nesložni, zgodi se vam, kakor tem palicam.“

Sloga jači, nesloga tlači.

Po K. Šmidu.

7. Zadovoljni pastirček.

Mladi Božidar je svoje ovce pasel v lepej dolini med zelenimi hribi; veselo si je žvižgal in prepeval. Bilo je prav lepo pomladnje jutro. Kralj tiste dežele pride po lovsko opravljen ravno v ta kraj lovit in streljat zverino. Kralj pokliče veselega dečka k sebi, rekoč: „Kaj si tako dobre volje, ljubček moj?“ Pastirček ne pozná kralja in mu odgovori: „Zakaj bi ne bil vesel in dobre volje? Saj se še našemu svetlemu kralju ne godí bolje, kakor meni!“ — „Kako bi to bilo? Povej mi vsaj, kaj pa imaš tako dobrega?“ vpraša ga kralj.

Deček začne pripovedovati, rekoč: „Solnce rumeno na nebu meni ravno tako ljubeznivo sije, kakor našemu kralju. Doline in hribje meni ravno tako lepo zelené in cvetó, kakor našemu kralju. Svojih zdravih rok ne bi dal za tisoč zlatov, ne svojih očí za vse kraljeve gradóve. Vrhu tega imam vsega dovolj, kar koli želim,

in še več, kot potrebujem. Vsak dan se najém do sitega; imam toliko oblačila, da se vsako nedeljo lahko praznje oblečem. Tudi zaslužim toliko denarja, kolikor mi ga je treba. Zdaj pa recite, ali ima kralj več kot jaz?“

Kralj se mu prijazno nasmeje in pravi: „Prav govoriš, blagi deček. Le bodi vedno tako veselega srca! Gotova resnica je: Zadovoljnost je prava sreča.“

8. Prva skrb.

V nekem kraju sta bila dva kmeta. Imela sta mnogo otrok. Jurij je bil bogat in ni hotel svojih otrok pošiljati v šolo. Rekel je, da lahko brez šole živé. Radi so otroci ostali doma, pa tudi znali niso nič.

Marko je bil siromak; za otroke pa je skrbel. Pridno jih je pošiljal v šolo. Kaplje vina si ne kupi ter poleti hodi bos, da pozimi otroke obuže za šolo.

„Ljubi otroci,“ dejal je Marko večkrat, „blaga vam nimam dati; premoženja za menoj ne boste imeli; le skrbno se učite in pridni bodite, Bog vas že preskrbí. Če boste pametni, boste tudi srečni.“ Tako je tudi bilo.

Tatje so okradli Jurija in mu vzeli ves denar. Dve leti potem je Jurij pogorel in od žalosti umrl. Jurijevi otroci so ostali sirote. Imeli so gole roke in prazno glavo.

Ko je Marko umrl, imeli so vsi Markovi svoj kos kruha. Bogomil je bil kolar, Ivan kovač, Gregor dober kmet; Anica je bila pridna dekla, Neža pa šivilja. Vsem se je dobro godilo: dostikrat so Jurijevim kruha dajali.

9. Mladini.

Glej, čebele trudoljubne
Méd nabirajo po cvétju,
Glej, jih, kak' skrbé za zimo
Vselej v gorkem že poletju!

Uči se od njih, mladina;
Skrbno delaj že v mladósti,
Da imela srečne dneve
V poznej bodeš kdaj starosti!

F. Cimperman.

10. Bog pomaga.

Prebivavci v goratih krajih pozimi mnogo več trpé nego prebivavci na ravnem. Visoko pod Ljubljem je stala na samem mala hiša, ki je bila naslonjena na skalnato steno. Neko hudo zimo jo sneg popolnoma zakrije in zamete. Uboga družína je bila tako rekoč zakopana. Mala zaloga bornega živeža ji je kmalu pošlà; smrt za lakoto je bila pred pragom. Gospodar naredí skozi streho luknjo ter žalostno gleda, odkod bi dobil pomoči; toda sneg je bil tako debel, da nihče ne more k njemu, in on k nikomur. Vpije sicer na ves glas, pa zastonj. Žena in otroci so že skoraj umirali za lakoto. Bilo je že peti dan, odkar so pojedli zadnji grižljaj. Kar se začuje pod streho ropot. Ko gre gospodar gledat, kaj bi bilo, vidi divjo kozo, ki je čez skalo skozi luknjo v strehi na strop padla in se ubila. S kozjim mesom se je uboga družína živila tako dolgo, da je nastalo južno vreme in jo rešilo iz strašnega zapôra.

11. Goreča voda.

Bil je deček, ki je kradel kakor sraka, kar mu je bilo všeč, in kar je mogel vtekniti k sebi, dasì je dobro vedel, da je greh. Nekdaj pride do apnenice in zmakne

nekaj kosov živega apna. Ker je imel že vse žepe sè sadjem natlačene, skrtil ga je spredaj pod telovnik za srajco. Kmalu potem sreča nekega tovariša, ki je gnal dva konja na vodo. Kakor bi trenil, skoči tatič na zadnjega konja, in šli so v skok proti vodi, katera je tekla skozi vas. Konja gresta naravnost v vodo. Tatič pa zdrkne in pade v vodo. Ker zna plavati, plava nekoliko dalje, pa kmalu začne kričati na vse grlo: „Pomagajte! pomagajte! gorim! gorim!“ Ljudjé mislijo, da se nepridni deček le norčuje, ker vedó, da ne more goreti v vodi. — Komaj se privleče deček h kraju, ko pade ves upehan na tla in obleži na pol mrtev. Njegov tovariš in drugi ljudjé prihité tja in vidijo, da ima nesrečni tatič vso obleko in tudi kožo na prsih že sežgano in razjedeno od apna. Mnogo je moral pretrpeti, preden je ozdravel. Ljudjé so mu pa rekli: „Ne dotikaj se tega, kar ni tvoje! Kar je tuje, peče, — vsaj na vesti, če ne drugjé!“

12. Varčnost.

Iz nekega malega mesta je poslalo oblastvo nekaj meščanov v bližnje vasi, da bi tudi tam kaj nabrali za ubožne mestne pogorelce. Med potjo pridejo ti mestni možjé na dvorišče nekega premožnega kmeta. Dobé ga pred hlevom in slišijo, kako trdo krega svojega hlapca, ker je bil ponoči konjske vrvi pustil na dežju in jih ni bil spravil pod streho. „Ta gospodar je skop!“ pravijo nekateri, „tukaj ne dobimo kaj prida.“ „Poskusimo,“ pravijo drugi in gredó bliže.

Kmet prav prijazno sprejme tujce; ko stopijo ž njim v hišo, povedó mu svojo ponižno prošnjo. Zeló se začudijo, ko jim podelí prav radovoljno lep dar v denarju in še zraven obljubi, da pripelje tudi drv in živeža ubožnim pogorelcem v mesto. Meščani

mu povedó svoje misli, da jih je zeló genila njégova radodarnost, in da se čudijo, posebno zató, ker so ga ravno kar slišali kregati hlapca zaradi tako malovredne reči. „Ljubi moji prijatelji!“ odgovorí jim kmet, „prav zaradi tega, ker vedno lepo varujem svoje reči in ker vidim tudi male neskrbnosti, sem toliko zmožen in srečen, da morem kaj pomagati svojim ubožnim sosedom.“

Zrno do zrna pogača, kamen do kamena palača.

13. Cena.

Vse, kar plava, vse, kar lázi,
Vse, kar léta, péš hití,
Zbêre se v presojevanje,
Pred se klíče može trí.
Meč najprvi se oglási:
„Jaz sem gospodar svetá;
Kámor pridem, pot ugládim,
Vse pred máno trepetá.“
Govorí peró modrostno:
„Tmôte ne trpím nikdár;
Um človeški razsvetljújem,
Uk in znánje sta moj dár.“
Zadnji reče plúg med njimi:
„Miren rijem pod zemljó;
Vendar svét sem preobrazil;
Mir in sréča je z menó!“
Vse, kar plava, vse, kar lázi,
Vse, kar léta, péš hití,
Zdaj okrog se plúga zbêre:
Plúgu véneec podelí.

14. Lažnivec.

Matijček je potoval z nekim kupcem v daljne kraje; tamkaj se je navadil prav nesramno legati. Ko pride domov, vzamejo ga oče sè seboj v bližnje mesto, kjer ni bil še nikoli. Po potu se pogovarjata o mnogih rečeh, kako je to in óno na svetu. Doíde ju neki mesar z velikim psom. Matijček pogleda psa in reče očetu: „Videl sem, že ne vem dobro kje, še desetkrat večjega psa, nego je ta. Gotovo je bil večji od največjega konja.“ — Oče, ki so precej vedeli, da se je sinek debelo zlegal, pravijo na to: „Ta se ti je morebiti zdel malo prevelik; pa vse je mogoče, ker v vsacem kraju se vidi kaj posebnega in čudnega. Tudi tukaj,“ pravijo oče nalašč, „ne daleč odtod, je čudovit most. Če gre črézenj človek, ki se je zlegal tisti dan, zlomi si gotovo nogo na njem. Le naglo hodíva, kmalu bova tam!“ Matijček dobro vé, kaj mu je, in se zeló prestraši. Vedno bolj in bolj zaostaja in vpije za očetom: „Oče, kako sem vam že pravil o tistem psu, da je bil tako velik kakor naš konj? To je res malo preveč, pa tako velik je bil vendar kakor vol.“ Oče pa tiho in vedno hitreje koračijo. Matijček vpije zopet za očetom: „Ne hodite vendar tako naglo, govoriva še o tistem psu. Pes ni bil ravno tako velik kakor vol, večji pa je bil nego tele.“ Prišla sta že do mosta in treba je bilo iti črézenj. Oče hočejo naravnost črézenj, pa Matijček jih prime za rokó, rekoč: „Ljubi oče! Počakajte še malo, preden greva črez most. Tisti pes ni bil nič večji kakor so drugi psi.“ Oče ga potem trdo posvaré in pravijo: „Matijček! legati se ne sme.“

Po nemškem.

15. Sirota Jerica.

Hvaležni otroci svojih staršev ne pozabijo tudi po smrti. Tak zgled nam daje Jerica. Jerica je imela šele devet let, ko jej umrjeta oče in mati. Zapustila sta jo popolnoma samo brez premoženja na svetu. Kar sta si bila prihranila, to so jima pobrala huda leta in bolezen. Namesto imovine sta jej zapustila obilo zlatih naukov, po katerih naj bi se ravnala, da je ne zapusti Bog, ki je najboljši oče ubogih sirót.

Ker Jerica ni imela sorodnikov, ki bi bili skrbeli zanjo, živela je od milostinj dobrih ljudi. V velikih svojih nadlogah vendar ni nikoli dolžila svojih staršev, marveč molila je vsak dan zanje. Na njihov grob je zasadila zalih cvetic, iz katerih je pozneje spletla dva lepa venca ter ju obesila na leseni križ. Sklenila je potem vselej svoje nežne ročice in prav srčno molila za svoje pokojne starše.

To njeno lepo dejanje je bilo Bogu dopadljivo. Zató je pa tudi Bog ni zapustil. Neka bogata gospá, ki jo je večkrat opazovala na skrivnem, usmili se je. Mislila si je: To je pač dobra deklica, ki svoje starše tudi po smrti ljubi, in vredna je, da jo vzamem za hčerko. Ker nimam nobenega svojih, bode mi ona gotovo rada stregla na moje stare dni. Upam, da mi ne bode nehvaležna, ker se spominja svojih staršev, ki jej niso prav nič zapustili.

Še tisti dan se posvetuje bogata gospa z ondotnim gospodom župnikom in kmalu potem vzame Jerico za svojo hčerko. Tu se je Jerici prav dobro godilo. Bila je pa zató svojeje dobrotnici iz srca vdana; ljubila in spoštovala jo je kakor svojo mater. Mnogo let ste živeli skupaj v najlepšej složnosti. Na smrtnej postelji pa je

bogata gospa volila vse svoje premoženje Jerici, ki jej je ves čas tako pridno in lepo stregla. Lahko je živela zdaj Jerica brez skrbi, ker je imela toliko, da jej ni bilo treba skrbeti za vsakdanji kruh in obleko.

Kdor starše ljubi in rad jih imá,
Že tukaj na svetu Bog srečo mu dá.

F. Gros.

16. Mati.

Dete revno, dete malo,
Kdaj mi bodeš poplačálo
Vse, kar záte skrbna mati
Mogla sem in bom prestati?

Na rokàh sem te nosila,
V bolečinah te zdravila,
Záte noč in dan skrbéla,
Záte sem in bom živela.

Postelj kolikrat postlala,
Zibel tvojo sem zibála,
Pesem ti zapela sladko,
Da zaspalo si črez kratko;

Črez-te se po tem nagníla,
Srčno sem Boga prosila:
Oče, hudega ga brani,
Meni, sebi ga ohrani!

Dete malo in ubožno,
Bodi pridno in pobožno.
S tem skrbí mi boš plačálo,
Dete revno, tede malo!

S. Jenko.

17. Povračuj hudo z dobrim.

Oče Miklavž so sedeli zvečer pod lipo, ravno ko se je hladila večerja. Okoli njih je bilo troje otrok. Pogosto so oče svoje otroke učili, da večerja človeku takrat najboljše diši, kadar je poprej kaj dobrega storil, in pa, da človek ne spi nikoli mehkeje, kakor kadar ga hvali dobra vest. „Kaj ste danes dobrega storili?“ vprašajo oče otroke. „Jaz sem dala svoj kosček kruha ubogej deklici, ki je šla davi lačna mimo nas v šolo,“ pravi Barbka. — Jurče, njen brat, reče: „Jaz sem v šolo gredé videl vrata na sosedov zelnik odprta in svinje v škodi. Hitro sem jih izgnal in vrata zaprl.“ „Kaj pa ti, Štefan?“ vprašajo oče. Štefan molči, potem pa vendar odgovori počasi: „Saj ste nas učili, oče, da se ne smemo hvaliti, ker Bog vé naša dobra dela.“ „Res je tako!“ pravijo oče, „pa meni le povéj; naj slišita tudi bratec in sestra, kaj si storil dobrega.“ — „Ko sem šel danes iz šole,“ pripoveduje Štefan, „lotil se me je sosedov Tonče in me je tepel. Pripelje se nekdo mimo in nažene potepuha. Ta skoči naglo črez plot ter si izvine nogo. Nič več ni mogel stopiti na noge in silno je vpil. Vzdignil sem ga in na rami nesel domóv.“

„Glejte, ljubi otroci, to je najboljše delo, tudi sovražnikom dobro storiti,“ dejali so oče.

18. Drago zéljce.

Dve dekli, Marijana in Urša, ste šli v mesto na trg. Vsaka je nesla težek jérbas na glavi. Marijana vso pot godrnjá in zdihuje; Urša pa je vesela in se smeje. Marijana pravi: „Kako se moreš smejati in tako dobre volje biti? Tvoj jérbas je tako težak kakor moj, in ti nisi močnejša od mene.“

Urša odgovori: „Priložila sem v jérbas neko skrivno zéljce in komaj čutim, da kaj nesem. Stóri tudi ti tako!“

„Joj,“ pravi Marijana, „to zeljce je gotovo zeló drago! Rada bi si tudi jaz ž njim olajšala svoje breme: povej mi, ljuba moja, kako se imenuje to zeljce?“ Urša odgovori: „To drago zeljce, ki lajša vse težave in jih dela prijetne, imenuje se potrpežljivost.“

Po K. Šmidu.

19. Večerno solnce.

Kak' lépo se solnce ozira,
Zahaja in jemlje slovó!
Že žarek za žarkom umira,
Zapústilo skoraj nas bo.

Za gore visoke se skriva,
Še malo ozira se zdaj;
Že v senci dolina počiva,
Že s hladom odeva se gaj.

Vse spravlja se mirno počivat,
Potihnejo trudne stvari:
Počitka potrebnega vživat,
Tud' ótrok utrujen zaspí!

Slomšek.

20. Bodi prijazen in postrežljiv!

V nekej vasi na Laškem sta bila oče in mati, ki sta imela sina Feliksa po imenu. Bil je razumen deček; ker je pa bil zeló ubog, moral je svinje pasti. Starši so ga lepo učili, kakó naj bo z vsemi ljudmi lepo prijazen, in da naj rad postreže in pomaga, komur more. Drugi otroci v vasi pa so ga zaničevali, dražili in se nespodobno vedli.

Ko neki dan Feliks pase svojo čredo, pride mimo častitljiv menih in nagovori pastirje, da bi mu kateri pokazal pot skozi dobravo. Ali ker je bilo grdo vreme, pravijo sirovi otroci drug za drugim: „Jaz ne grem!“ Feliks pa prijazno pristopi, lepo pozdravi meniha in se mu ponudi za vodnika.

Gredé menih s Feliksom mnogo govori in vidi, da je prav priden in razumen deček. Pelje ga sè seboj v samostan in ga z dovoljenjem njegovih stáršev vzame v svoj red.

Feliks se je dobro učil in je kmalu prekosil vse svoje sobrate in tovariše. Zategadelj pa ni bil ošaben, temveč je ostal vedno ponižen, priljuden in postrežljiv. Vsi so ga spoštovali in radi imeli. Povzdigoval se je od časti do časti, dokler ni bil celó škof in potém kardinal.

Ko so umrli tedanji papež, bil je Feliks enoglasno izvoljen za papeža.

21. Spodobno se obnašaj!

Dober otrok se mora vselej in povsod spodobno in priljudno obnašati.

Gledati mora, da drugim dela veselje. Kdor sè svojim vedenjem kaže, da ljubi in spoštuje druge ljudi, ta se vede spodobno in priljudno. Ako se pa hočeš spodobno in priljudno vesti, moraš si dobro zapomniti to:

Vsako jutro si umij obraz in roke s hladno vodo. Poravnaj si lasé, očédi črevlje in osnaži svojo obleko. Umazan in raztrgan ne hodi med ljudi.

Pri jedi ne govóri mnogo in ne rabi roke, kjer si moreš pomagati z žlico, vilicami ali z nožem. Ne

naslanjaj se na mizo in ne oziraj se, kadar ješ in piješ; tudi cmokati ni spodobno. Ne jej požrešno in ne izbiraj si najboljših jedí. Pústi drugim poprej jedí jemati.

Govóri počasi in razumno, da te vsak lahko ume. Ne imej roke, kape ali kaj družega pred usti, kadar govoriš; glej v obličje ljudém, s katerimi govoriš. Govori pa z usti, ne z rokami.

Kadar je potreba, rad govóri, pa ne sezaj drugim v besedo; vselej poprej premisli, kaj porečeš. Kadar ne veš kaj dobrega in lepega govoriti, pa mólči.

Hodi, stoj in sèdi ravno. Kadar hodiš, ne mahaj preveč z rokami, in kadar stojiš ali sediš, ne skrivaj rok v obleko. Kadar koga srečaš, pozdravi ga prijazno in reci: Dobro jutro! Dober dan! Dober večér! Lahko noč! Bog daj srečo i. t. d.

Nikoli se ne skrivaj! Človek se že na poti spozná, koliko veljá.

Níkdar se pred ljudmi ne praskaj po glavi ali životu; ne grizi si nohtov in ne trebi si ust in nosú. To se studi drugim.

Ne posmehúj se drugim, tudi ne nagajaj nikomur in ne draži nikogar. Váruj se razpora in besedovanja. Bodi miroljuben in postrežljiv. Če greš s kom imenitnejšim, daj mu hoditi na desnej strani, sam pa ostani na levej in ne stopaj predenj.

Ogiblji se vseh prepirljivih, nevednih in nespo-dobnih ljudi.

Ako te kdó česa popraša, povej prijazno, če veš in če smeš; ako ne veš ali ne smeš, spodobno se izgovóri ali pa mólči. Legati ne smeš nikoli! Tudi ne vpij in ne razgrajaj po poti. Takó delajo siroveži.

Kadar prideš v tujo hišo, odkrij se, pozdravi domače, kakor je spodobno, in razumno povéj, česa bi rad.

Ako pa greš v kako imenitnejšo hišo, osnaži si obuvalo, odkrij se, potrkaj lahko na vrata in če se ti oglasé, stopi spodobno in počasi v izbo, prikloni se prijazno in razločno povej, kaj hočeš. Klobuka, plašča in drugih takih reči ne odlagaj, in tudi sestri ne smeš, dokler ti ne rekó.

Kadar kdo imeniten pride k tebi v hišo, pozdravi ga ter ponudi mu sedež. Kadar odhaja, spremi ga, in če je zvečer, posveti mu tudi.

Ako hoče kdo kaj imeti od tebe, prijazno mu postrezi, če mu moreš; ako pa ne, pravično se izgovôri. Ne jezi in ne žali nikogar.

Ako bi rad kaj imel od drugih, moraš lepo in spodobno prositi in se tudi zahvaliti, kadar si dobil.

Ravnaj se vselej po pametnih in omikanih ljudéh; robotih in sirovih nikdar ne posnemaj.

Česar prav ne storiš prvič, pa drugič popravi; vadi se poštene šege.

22. Pregovori.

Ne prodajaj kože, dokler medved tiči v brlogu.

Kadar mačke ni domá, miši plešejo.

Krava pri gobcu molze.

Boljše hranjeno jajce, kot sneden vol.

Bog že vé, zakaj kozi róg odbije.

Vrana vrani ne izkljuje oči.

Jabolko ne pade daleč od jablane.

Kopriva ne pozebe.

Ni vse zlato, kar se sveti.

Stara navada, železna srajca.

23. Bog je pravičen.

Mlademu človeku, ki se je vozil po cesti, splašijo se konji; voz se zvrne, in ubogi človek si tako hudo poškoduje nogo, da so mu jo morali odrezati.

V bolezni ga obišče prijatelj; miluje ga zaradi tolike nesreče. Mrmra zoper Boga, rekoč: „To ni po pravici, da Bog dopušča tolike nadloge nad ubogega človeka!“ Bolnik mu reče: „Prijatelj, glej, da se ne pregrešiš zoper Boga! Ravno s to nogo, ki sem si jo zlomil, udaril sem v mladosti in pehnil skozi vrata svojo mater, ki je na to bridko zajokala, milo pogledala k nebu ter globoko vzdihnila. Ta njen vzdihljaj je uslišal, njene solze je videl pravični in vsevideči Bog ter me je zdaj tako hudo kaznjeval.“

Otroci! Zapišite si v srce zapóved božjo, ki pravi: „Spoštúj očeta in mater, da boš dolgo živel in da ti bo dobro na zemlji!“

Iz „Vrtc“-a.

24. Pošten beraček.

Nekega imenitnega gospoda v Rimu poprosi ubog deček milostinje. „Nimam drobiža,“ pravi gospod. Deček pa se ponudi, da bi tudi rad šel menjat denar. Gospod se mu posmeje zaradi te čudne ponudbe, dá mu cekin, gre dalje in ne misli, da bi kdaj še videl tega dečka. Ali za nekoliko časa ga doteče deček in prinese izmėnjani denar. Gospod se zeló začudi in je vesel poštenega dečka; deček pa ne umé, kako bi moglo to kaj čudnega biti. „Saj nisem nič več storil, nego to, kar sem obljubil,“ pravi deček: „in tako mora vsak storiti. Še na smrtnej postelji so mi pokojni oče rekli: Izpolni, kar obljubiš! to je pot k poštenosti; če boš pošten, ne

bo se ti slabo godilo.“ Gospodu je bil deček tako všeč, da mu podari ves izménjani denar; ko še zvé, da je res ubog, ter da ima bolno mater, dá ga učiti. Tako si je deček kmalu služil svoj kruh.

25. Bodi usmiljen!

Lukec in Primož gresta neko jutro skupaj v šolo. Vsak ima kos kruha za kosilce v roki. Sreča ju uboga žena z majhnim otrokom v naročju. „Oj, ljubi deček!“ pravi žena Primožu, „daj vendar mojemu lačnemu otroku malo kruha; danes ni še nič jedel.“

„Sam sem lačen,“ pravi Primož ter otepa in jé svoj kos kruha dalje.

Lukec pa ni storil tako. Tudi on bi bil lahko pojedel svoj kos; pa ker je ubogi otrok jokal tako milo, dá mu takoj ves svoj kruh in se veseli, ko vidi, kako otrok veselo vzame in uživa kosček kruha.

„Bog ti plačaj! ljubi, dobri otrok!“ pravi Lukcu mati ubozega otroka. Lukec pa gre vesel po svojem potu dalje.

Kar smo siromaku dobrega storili,
To nebeškemu Bogú smo podelili.

26. Kam in kje?

„Kam drži na desno cesta,
Kam drží na levo pot?
Mož! povejte mi po skušnji:
Kje se lože ognem zmot?“

„Pot, ki vidiš jo na pravo,
Te privede v mesta kras;
Steza, ki drží na levo,
Te pripelje v prosto vás.

Če nameriš jo na mesto,
Kras zidovja najdeš hiš;
Če se pa na vas obrneš,
Tam nasprotno vse dobiš.“

„Kam torej se naj obrnem.
Ali v mesto se podam?
Ali naj se v vás napotim,
Srečo boljšo kje imam?“

„Vidiš, to ti je enako;
Kakor se obnašal boš;
Lahko v mestu, lahko v vasi
Boš, če hočeš, srečen mož.“

M. Valjavec.

27. Vsem se ne more ustreči.

Mlinar in njegov sin ženeta v bližnje mesto osla na prodaj.

Med potjo ju sreča kmetič na konju in jima reče: „Pač nista pametna, da vama osel prazen gre, in nobeden vaju ne sede nanj.“

Mlinar takoj posadí sina na osla.

Malo potem srečata voznika, ki pravi: „Ti neródni mladenič! Ali te ni sram, da ti jezdiš, tvoj stari oče pa mora hoditi peš?“ Sin skoči brž raz osla in pusti, da oče sedejo nanj.

Komaj sta pa malo naprej šla po peščenej cesti, sreča ju kmetica, ki je nesla poln jérbas sadja na glavi, in reče: „To je neusmiljen oče, ki tako široko sedi na oslu, sin pa mora po pesku brusiti nogé.“

Na to vzame mlinar še sina k sebi na osla.

„Oj, ubogo živinče! gotovo mora poginiti pod toliko težo,“ zakričí ovčar, ki je ovce pasel ob poti.

Zdaj stopita oba raz osla, in sin reče očetu:

„Kaj hočeva storiti zdaj z oslom, da ustreževa ljudém?“

Mlinar odgovori: „Zdaj lahko vidiš, moj sin, da vsem ljudem ne moreš nikdar ustreči.“

Po Kr. Šmidu.

28. Pregovori.

Sloga je od Boga.

Človek obrača, Bog obrne.

Sreča je opotočna.

Denar ima polzek rep.

Čas je denar.

Od besedi se nihče ne zredí.

Dela, ki ga danes lahko storiš, ne odlašaj na jutri.

Potrpljenje prebije železne duri.

Nesreča nikoli ne praznuje.

Kdor zgodaj vstaja, temu kruha ostaja.

Po storjenem delu se sladko počiva.

Laž ima kratke noge.

Vsak pometaj pred svojim pragom.

Kakršna setev, takšna žetev.

Kdor rad potrpi, ta si rože sadí.

Človek kaže v mladosti, kaj bo v starosti.

Vsak je svoje sreče kovač.

Kdor dolgo izbira, dobí izbirek.

Lastna hvala, cena mala.

29. Prazen strah.

Milka se prebudi ponoči; zdi se jej, kakor da bi kdo trkal na vrata. Skloni se v postelji ter prav tenko posluša. Zopet prav močno zaropóče. Milka od strahú komaj diha. Črez nekoliko časa zopet prav dolgo ropóče. Deklica se spomni, da je teta bolna; misli si, da je umrla in prišla slovo jemati, kakor je slišala praviti. Vsa plašna smukne pod odejo ter vso noč od strahú ne zatisne očesa. Kaj pa je bilo? Pes je sedel na pragu, obiral se ter trkal z gležnjem po vratih. Ko se je zdanilo, gre Milka iz sobe in najde psa na pragu.

30. Sreče dom.

Kdor kol' pod milim nebom živi,
Vsakdo si srečen biti želi;

Cesar na tronu, kmetič na polji,
Prosi od Boga sreče po volji:
Tud' jaz je iščem križem svetá:
Kje nek' prebiva, kje je domá?

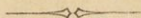
Tam, kjer cvetice krasno cvetó,
Mislim, da sreči venec pletó;
Solnce pa rev'ce ves dan pripeka,
Kôsec jim slednjič glav'ce poseka;
Koder pa smrtna kosa kosí,
Sreče ni prave, jok se glasí.

Z vrta na polje grem je iskàt;
Tam se raduje kmetič bogàt;
On si obilno žetev obeta,
Sreča pšenice venec mu spleta;
Toča prihruje, žito zdrobí,
Sreča, veselje z njive zbeží.

Ptice vesele, zelen je gaj,
Mislim, tu ima sreča svoj raj;
Zima prikima, ptice zbežijo,
Hribci pod mrzlim snegom ležijo;
Glasa veselja čuti ni več,
Gaj le žaluje, sreča je preč.

Kje neki ima sreča svoj dom?
Kdo mi pové, kje našel jo bom?
V čistem le srcu ona kraljuje,
Srce nedolžno razveseljuje;
Sreča prebiva sredi srcá,
V srcu poštenem ti je domá.

J. Virk.

Človeško truplo, jed in pijača.

31. Zdravi udje.

Jože, črevljarski pomagáč, je popotoval po deželi. Neki dan pride ves truden in spehan h gostilnici. Ukaže si prinesiti kozarec piva in kos črnega kruha. Ni mu bilo kaj po volji, da je moral peš hoditi, in da si ni mogel privoščiti kaj boljšega.

Kmalu za njim pridrdrá lepa gosposka kočija, v katerej je sedel premožen mož visocega stanú. Dá si prinesiti mrzle pečenke in najboljšega vina. Vse to použije v kočiji.

Jože ga prav zavidno pogleduje in si misli: Ko bi se pač tudi meni godilo tako! Tujec to zapazi in reče Jožetu: „Ali bi morda rad menjal z menoj?“ — „Zakaj ne?“ pravi Jože nepremišljeno, „le stopite, gospod, iz kočije in dajte mi vse, kar imate; tudi jaz vam dam, kar imam.“ Tujec ukaže svojemu strežniku, naj ga vzdigne iz kočije. Ali, žalosten pogled! Njegove noge so vse mrtvoudne; ne more ne stati ne stopati, temveč strežnik ga mora držati tako dolgo, da mu prinesejo bergle, na katere se je opiral.

„Ali te zdaj še mika, da bi menjal z menoj?“ vpraša tujec Jožeta. „Bog me váruj tega,“ pravi prestrašen Jože; „moje noge so mi ljubše, kot sto in sto konjskih. Tudi rajši jem črn kruh in lahko poskočim.“

kot pa da bi imel pečenko in vino, in bi me morali drugi voditi, kakor otroka. Z Bogom, gospod!“

S temi besedami se Jože posloví in vstane, da bi odšel. „Prav govoriš,“ reče tujec; „ako bi mi ti mogel dati svoje zdrave noge, dal bi ti jaz zanje voz, lepe konje, denar in vse, kar imam. Ubog pa zdrav človek je srečnejši, kot bogat hromec.“

32. Čuti.

Oči pod čelom so nam okna, da gledamo ter se veselimo mnogih lepih stvari. Oko je okroglo, kakor jagoda. V sredi očesa je neko leči podobno zrnce, ki je čisto in prozorno. Oči so plemenit in kaj občuten ud našega telesa. Modri stvarnik jih je zato postavil v koščene jamice, ogrnil jih zgoraj in spodaj z vejicami, ter jim dal obrvi za streho, da bi jim ne škodoval vroči pot s čela. Oči je treba varovati; ne berite torej v mraku, ne na solncu ali v takem kraju, kjer se preveč blišči. Predrobno delo in predolgo napenjanje oslabí oči ter prisili nositi naočnike. Če tekočina izteče iz očesa, človek oslepí. Slepec je velik ubožec.

Ušesa so sluhu dvojna stranska vrata. Lepo so okrožena kakor polževa hišica, po katerej glas zadoní na notranjo, bobnu podobno kožico, da slišimo. Preblizu ušés streljati in pokati, ni zdravo. Nekateri otroci že na svet pridejo gluhi; taki pozneje tudi ne morejo govoriti, ker ne slišijo, kako govoré drugi. Gluhonemi so ubogi siromaki na svetu. Velik, velik božji dar je uho.

Nos sredi lica je čuvaj, ki voha in sodi, česar oko ne more, če kaka stvar diší ali smrdí. Nos nam tudi pomaga razločneje govoriti. Premočno dišeče cvetice in druge take dišave so škodljive; po njih bolí glava.

Usta so poglavitna vrata, skozi katera gre sapa in živež v človeka. Jezik presoja in pové, kaj je dobro, kaj ni. Okús nam naznanja, kaj je sladko in grenko, kislo ali žarko. Če jezik ni čist, ni tudi pravega okusa, in jed se ne prilega.

Ako je človek zdrav, čuti po vsem životu s čutnicami (živci). Čutimo mrzlo in toplo, mehko in trdo, golo in kosmato; le nohtjé, lasjé in kosti ne čutijo. Najtanje čutimo na koncéh prstov.

33. Kaj imam.

Očesi dve imám, ki bistro gledate svetlo, zdaj zemljo, zdaj lepo nebó, da lahko vse poznam. Oči preljub so božji dar; le greha gledati nikár!

Ušesi dve imám; kar ljuba mati rečejo, kar dobri oče vprašajo, odgovor hitro dam. Ušesa so mi božji dar, le greh poslušati nikár.

Imám še jezik od Bogá, da lahko pojem, govorím, potóžim se in zakričím, kjer je kaj hudega. Obrača pridno jezik se, opravljati, legati ne!

Imam i roki dve; na vsaki prstov pet, da morem pisat', kaj prijet'; prav zdravi ste obé. Z rokami delam, ne igrá, da vedno jesti kaj imám.

A. M. Slomšek.

34. Zdihljaji slepca.

Le enkrat bi videl, ko solnce gor gre,
Bi videl, ko luna, ko zvezde bliščé;

A tma me zagrinja, zastonj je pomoč:

Kaj dan je, ne vem jaz, obdaje me noč.

Le enkrat bi videl rad sinje nebó,
Planino zeleno in belo goró.

Le enkrat bi videl oblak nad sebój,
Bi vprašal ga glasno, če joče z menoj.
Le enkrat bi videl dolino in gaj,
Oh blagor, veselje, kdor vidi ta raj.
Cvetic ogledaval bi pisani cvét,
Strup zame imajo, za druge vse méd.
Le enkrat bi videl soseda očí,
Bi vprašal v očesih, kar srce tají.
Svet záme ni stvarjen, le grob si želím,
Tam v grobu resnico in srečo dobím.

M. Vilhar.

35. Najplemenitejše dišave.

Nekega kneza je na izprehodu ujela ploha; hitro stopi v kmetsko hišo sušit se. Otroci so sedeli za mizo, pred njimi je stala skleda polna močnika. Vsem je bil v slast; jéli so, da je bilo veselje. Bili so pa tudi čvrsti in lepi, kakor kri in mleko.

„Kako je vendar mogoče,“ vpraša knez mater, „da otroci tako prosto jed s takim veseljem zajemajo ter da so pri tem vendar tako lepega lica?“

Mati odgovori: „To dela troje dišav, katere jim devam v jedilo. Najpoprej si morajo otroci kosilo zaslužiti, potem jim pred kosilom ne dam ničesa, da lačni pridejo k mizi, a naposled jih privadim še zadovoljnosti s tem, da jim ne dajem nobenih slaščic.“

Po K. Šmid-u.

36. Velika pogrnjena miza.

*Mati so bili pogrnili mizo.
V slast je šla južina Francetu*

in Nežici. Oče reko: „Danes vama
hočem pokazati drugo, veliko mizo.“

Popoldne gredô z otrokoma na
neki bližnji hrib. V gozdu so našli
mnogo sladkih jagod; vrabci na
vejah so veselo curčé zobali zrele
črēsnje. Iz cvetic ob potu so čebele
srkale sladki mēd. Gledali so tudi
hitre lastovke, katere so si v zraku
lovile mušic.

Naposled pridejo na hrib, s ka-
terega se je lepo videlo na vse strani.
Oče pravijo: „Poglejta prelepa
žitna polja, poglejta vrte, travnike
in pašnike. To je velika pogrnjena

miza, katero nebeški Oče vsem stvarém pogrinja in bogato zaklada z živežem. Hvaležni mu bodimo!“

37. Pot do kruha.

Oj kmet, veš-li do kruha pot?
Veš-li, kje poln dobí se sod?
Plug in motika vesta, kje,
Če vprašaš, ti povesta že.

Pa rano vstani: nezaspán
Rabótaj, dokler sije dan;
Skrbno si obdeluj poljé,
Okoplji v nógradu trsjé.

Pomladni hlad, poletni znoj
Naj bode spremljevavec tvoj;
Na levo, desno ne pogléj
In stopaj brez mirú naprej.

In ko se leto jesení,
Na njivi kruhek ti zori;
In ko se poslovi jesén,
Bo sladko vince dar ti njén.

R. Ledinski.

38. Uganka.

Na ognju pražena,
Na mlinu zdrobljena,
Z vodo polita,

Kaj rada pita
Sem črna kuhana;
Rad me imáš;
Al' me poznaš?

A. M. Slomšek.

39. Kravár.

Neki deček je pasel kravo na trati blizu sadnega vrta. Ko pogleda kvišku, vidi nekaj lepo rdečih in zrelih črešenj. Zeló ga mikajo. Pustí torej kravo samo in spleza na drevo. Krava pa gre s pašnika, pride skozi odprto lesó na vrt, žrè cvetice in zelišča prav po svojej volji; mnogo pomandrá in pohodi. Ko deček to vidi, raztogotí se hudo; skoči z drevesa, vzame palico ter rotí in pretepa kravo prav neusmiljeno. Kar pristopijo k njemu njegov oče, ki so gledali vse to. Ostro ga posvaré in pravijo: „Kdo je bolj zaslužil tepen biti, ti ali žival, katera ne vé, kaj je prav ali neprav? Ali nisi tudi ti tako po svojej želji ravnal in živino pustil, ko bi ti jo bilo varovati? In zdaj si tako neusmiljen ter se ne spominjaš svojega pregreška!“

Dečka je bilo zeló sram očeta.

40. Hruška.

Stári oče Vrban so sedeli pred svojo hišo v senci pod hruško. Njihovi vnuki kramljajo tam okoli, jedó hruške in ne morejo nikoli zadosti prehvaliti sladkega sadja.

Stari oče jim rekó: Naj povém, ljubi moji, kako je to drevo sem prišlo. Pred več kot petdeset leti je bil tukaj še prazen prostor, in tu, kjer smo zdaj in kjer stojí to drevo, tožil sem nekđaj sosedu svojo revščino.

Dejal sem, da bi bil zadovoljen, ako bi imel le sto goldinarjev svojih. — Sosed, moder mož, pa mi pravi: „To je prav lahko, ako le hočeš začeti. Glej, na tem mestu, kjer stojiš, je še več kot sto goldinarjev skritih; poskusi jih dobiti!“ — Jaz sem bil takrat še mlad, nezkušen in sem precej tisti večer tukaj izkopal globoko jamo, toda našel nisem ne enega krajcarja. To mi je zelo mrzelo. Ko sosed zagleda zjutraj jamo, smeje se mi prav debelo in pravi: „Ti si vendar brezumen! jaz nisem mislil tako. Dam pa ti mlado hruško, vsadi jo v to izkopano jamo, in za nekaj let se ti prikažejo denarji.“ Vzel sem in vsadil mlado drevesce, zrastle je ta lepa hruška. Sladko sadje, katero mi je dajalo drevo že nekaj let, prineslo mi je že več kot sto goldinarjev, in še vedno mi prinaša prav obilne obresti.

Nisem še pozabil znanega pregovora, tudi vi si ga zapomnite, ki pravi:

„Jablane, hruške in druge cepé
Cépi v mladosti za stare zobé!“

41. Skrb za zdravje.

Zdravo teló je najboljše blago na zemlji. Nekateri premalo premislijo, kolik dar in kolika dobrota je zdravje. Mnogo ljudi se pokvari že v mladih letih, da so ves čas življenja nadložni, ali pa morajo prezgodaj iti pod črno zemljo, zato ker se niso varovali in so neredno živeli.

Kdor hoče za zdravje skrbeti, naj se ravná po teh pravilih:

Bodi zméren v jedi in pijači. Ne jej in ne pij nikoli več, kakor potrebuješ za življenje. Ne jój tudi nikoli nezrelega sadja in nobenih jagod, gob in drugih zelišč, katerih ne poznaš; mnogo stvari je zelo strupenih.

Vroč nikoli ne pij. Nobena močna pijača, naj si bo pivo ali vino, ni za mladino. Posebno pa je žganje strup vsacemu človeku.

Ne prehlajaj se. Če ti je vroče in se potiš, ne slači se in ne hodi v tak kraj, kjer sapa piše. Nezdravo je spomladi in jeseni ležati na mokrej ali hladnej zemlji.

Pozimi prehitro iti z mraza na toplo je zelo nevarno. Kdor ozébe, ne sme iti za peč.

Bodi v vseh rečéh čeden in snažen. Snaga je prijateljica ljubemu zdravju. Ako hočeš imeti svetle oči, zdrava ušesa in zdrave zobe, glavo in noge, le pridno jih umivaj.

42. Kruh in voda.

O času velike draginje je prišel Jernej, ubog deček, s planine doli v bližnjo vas ter prosil kruha po hišah bogatih ljudi. Lovro, sin bogatih staršev, sedi ravno pred hišo z velikim kosom kruha v roki. „Daj tudi meni kosček kruha, zelo sem lačen.“ Ali Lovro je bil trdosrčen in mu mrzlo odgovori: „Poberi se, zate nimam kruha.“

Črez leto in dan pride Lovro na planino iskat izgubljenih koz. Dolgo je hodil in plazil se po skalovju in pečinah. Solnce je strašno pripekalo, in on je že oma goval od žeje, pa nikjer ni mogel najti studenca.

Zagleda v senci pod drevesom sedečega ubozega dečka Jerneja, ki je ovce pasel ter imel poln vrč vode poleg sebe. „Daj mi malo piti,“ reče Lovro, „strašno me žeja.“ Ali Jernej mu odgovori: „Le pojdi naprej! zate nimam vode.“

Zdaj se spomni Lovro, da tudi on nekdam ni hotel grižljaja kruha dati ubozemu Jerneju. Solze ga oblijó

ter prosi Jerneja odpuščenja. Jernej mu podá vrč z vodo in reče: „Nisem tako trdosrčen, da bi ti ne privoščil požirka hladne vode; le napotiti sem te hotel, da bi spoznal svoj pregrešek ter izkusil, kako hudo je človeku, ako česa pogreša.“

Lovro se napije in pravi: „Bóg ti povrni to kapljo vode stoterno že tukaj na zemlji in kdaj tam v nebesih.“

Po K. Šmid-u.

43. Strupéne jagode.

Janezek najde v hosti grmič z lepimi črnimi jagodami. To so lepe črešnje, misli si. Utrga jagodo in jo pozoblje. Ker se mu je zdela sladka in dobra, pozoblje jih še več. Pa kmalu čuti, da mu ni dobro. Začne se mu v glavi vrtéti, oči so mu nekako temne, da prav ne vidi, in ves je omamljen.

To namreč niso bile črešnje, ampak strupéne jagode. Komaj je prilezel domóv. Domá odkritosrčno pové, kje je bil in kaj je storil. Urno mu dadó toliko mlačnega mleka in sirotke piti, da je hudo bljuval; glavo pa mu zmivajo z mrzlo vodo. Komaj je tedaj še smrti odšel: le počasi je ozdravel.

44. Bog skrbi za vse.

Na zemlji miške najti ni,
Da nima svoje mamice,
Ki ji prinese skorjice,
Da rev'ca stradala ne bó;
Tud' ji postelje postelj'co:
Bog ljubi pač za vse skrbi.

Pod nebom tudi ptice ni,
Da nima svoje suknjice,

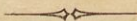
Prav lepe, tople, pernate,
Ki greje ptičico gorkó,
Da hudi mraz je vzел ne bó,
Jo Oče mili oskrbí.

Na zemlji vsej črvíčka ni,
Da bi ne našel kapljice,
Da žejen je napije se;
On najde dosti živeža
In lakote še ne pozná,
Nebeški Oče zanj skrbí.

Pod solncem stvarce take ni,
Naj še tako ti mala bo,
Da Bog bi ne skrbel za njo,
On vsaki svojo hišico,
On vsaki svojo postelj'co
V ljubezni svoji priskrbí.

Glej, dete moje, tudi ti
Očeta dobrega imáš;
Lahkó se njemu v roko daš,
Lahko se njega veselíš,
Ker v božjih rokah ti živíš;
Bog Oče zate tud' skrbí.

A. M. Slomšek.

Dom.

45. Hiša.

Veseli so se igrali otroci na cesti. Kar pribuči veter ter jih razkropí na vse strani. Kako dobro je bilo, da so otroci poznali kraj, kamor veter ni mogel za njimi. Nu, zdaj le razgrajaj, kolikor se ti ljubi, stari razgrajáč! Ne bojímo se te, ne; tukaj v hiši pri očetu in materi smo v varnem zavetju ter gledamo skozi zaprto okno, kako se jeziš zunaj po cesti, po polju in po vrtéh. Ha, ha, kako ropotáš z vrati in okni! A vse zastonj, v hišo ne prideš, dobro smo se zaprli; za to je napravil ključalničar ključe in ključalnice.

Veter videč, da ne more v hišo k otročičem, da bi jim obrnil nekoliko miz in stolov, potegne gori na streho, mlati in razbija po strešnih opekah, pogleda skozi lino v podstrešje ter pobriše naravnost v dimnik, kjer se bučèč izprehaja doli in gori. To je bila godba, kakršne niste slišali še nikoli. Ako bi ne bil dimnik tako dolg, gotovo bi bil stari razsajáč pobrisal tudi v kuhinjo. To bi bilo zanj! V kuhinji je bilo vse polno skled in skledic, loncev, starih in novih, velikih in majhnih, kozíc, ponev in drugih takih stvari. Kako prijetno bi se dalo ropotati s temi rečmi!

A nikjer ni mogel veter napraviti kake škode trdno zidanej hiši. Doli v klet se mu ne poljubi; pogledal

je samo skozi ključalnico, a zdelo se mu je ondi pretemno in predolgočasno. Notri so stali veliki sodi in velike kadi, ki se ne dadó lahko prevračati, kakor bi se njemu ljubilo. Tam v kotu je korun in repa v velikih kupih, s katerimi se tudi ne dá igrati, kakor bi rad. Prijetneje se mu torej zdi zunaj na dvorišču. Tu je začel v kolo vrteti slamnate bilke, listje in kurje perje, da je bilo veselje gledati, kako je plesalo. Potem odíde skozi odprta vrata v skedenj; še vrabcem v gnezdih ni dal mirú.

V hleve na dvorišču pa ni mogel. V prvem hlevu so stali lepi konjiči, ki so zobali rumeni oves iz lesenih jasli. V drugem hlevu so ležale lepe kravice na mehkem ležišču, prežvekujoč sladko senó. Takój zraven, v tretjem hlevu so bili debeli in tolsti prasiči, in za njimi velik hlev, poln lepih, belih ovác, ki so prišle ravno s pašnika domóv; za veter jim je bilo toliko mari, kakor konjem, kravam in prasičem. To ga je zeló jezilo; prekucnil je še pred skednjem stari koš in potem je ves zelen od jeze popihal domóv. Kje stojí njegova hiša, tega vam povedati ne znam, pa me tudi malo briga, ker sem vesel, da morem v hiši stanovati, ki me varuje vetra in hudega vremena. V hiši so pa moji preljubi starši, ki mi dajó jesti in piti, pa tudi mehko posteljico, v katerej sladko in mirno spim.

Iz „Vrtc“-a.

46. Lastovkam.

Lástovke, oj Bog vas sprimi,
 Ko po dolgej, ostrej zimi
 Priletele ste nazaj
 V mirni naš planinski raj!
 Ve pomladi ste znanivke,
 Dobre sreče ste nosivke:

Kjer si dom postavite,
Srečo tja pripravite!
Gostoljuben strop je moj:
Gnezda svoja nanj pripnite!
Tù valíte, tù gojíte
Srečonosni zárod svoj.
Skrbno jaz vam branil bom
Nežni rod in mali dom;
Nikdo vas se ne dotakne,
In mladičev vam nikdó
Z róko kruto ne izmakne,
Čuval jaz jih bom zvestó.

Iz „Zvon“-a.

47. Korist goveje živine.

Najkoristniša in najpotrebniša je človeku goveja živina. Vol vleče plug in brano ter vozi poljske pridelke domóv. Krava daje okusno mleko, iz katerega delamo maslo in sir. Z gnojem gnojí poljedelec svoje njive in vinôgrade. Kdo ne pozná tečne govedine in teletine? Volovske, kravje in telečje kože se strojijo v usnje, iz katerega delamo obuvalo. Z dlako se navajajo sedla; iz rogov in parkljev dela strugar glavnike, gumbe in druge reči. Iz loja ulivajo sveče in pripravljajo nilo; sè sežganimi kostmi se čisti sladkor. Tako nam govedo, živo in mrtvo, donaša obilo koristi.

48. Konj.

Konj je najlepša domača žival. Ima veliko, a lepo glavo z živimi očmi in kratkimi, pokonci stoječimi, jako gibkimi ušesi. Dolgi, stisnjeni vrat mu lepša lahko kodrasta griva. Zalito truplo krije kratka in gladka dlaka, rep pa je z dolgo žimo porasten. Noge so tanke,

ali pri vsem tem vendar močne in skočne; s kopitom bije ob zemljo, da podkov iskre kuje o trdem kremenu. Po barvi dlake se imenujejo konji: belec, sivec, kostanjevec, rjavec, vranec, lisec i. t. d.

Že v starodavnih časih je človek konja ukrotil in ga vzel v službo. Dandanes je kot domača žival skoro po vsem svetu razprostranjen; v nekaterih deželah pa se pasejo velike črede podivjanih kônj. Žrebe je jako živa in šegava žival; vedno bi skakalo in se igralo.

Konj daje človeku premnogotero korist: rabijo ga za ježo in za vožnjo. Ker je zelo razumen in pomnjiv, naučiš ga lahko marsičesa, ako ga izlepa nagovarjaš in sploh lepo ravnaš ž njim. Če pa nad njim vpiješ ali ga celo tepeš, bode zastonj tvoj trud. Svojega gospodarja dobro pozná in precej vé, če je kdo drug sédel nanj, ali na vozu kdo drug vzel vojke v roke.

Konj je pa tudi pogumen in srčen. Mirno stoji v bitvi, kjer topovi pokajo, trobente doné in bobni ropotajo. Ko začuje stanoviti glas, veselja zarezetá in zdirja z jezdecem proti sovražniku. Pri vsej pogumnosti, ki jo kaže konj v bitvi v društvu s človekom, je vendar sam ob sebi jako plašljiv; najmanja stvar ga utegne splášiti tako, da se zdrzne in zbeži, ako ga precej ne vzdrži in ne pomiri močna roka.

Griva, žima, koža in kosti so za marsikatero rabo; tudi meso je užitno, če tudi ljudjé za konjsko meso ne marajo posebno.

49. Koliko stoji žrebe?

Na zelenem pašniku se je pasla kobila. Veselo je skakalo okoli nje mlado žrebe. Volk to videč pristopi in vpraša kobilo, ne bi li mu hotela prodati žrebeta, in koliko ga ceni.

„Zakaj ne bi!“ odgovori kobila, „rada ti prodam žrebe, a cena mu je zapisana spodaj na kopitu moje desne noge. Ako znaš brati, poglej spodaj na moje kopito!“ „Učèn sem in znam brati,“ odgovori volk. Kobila privzdigne nogo. Volk stopi bliže, da bi bral, kaj je zapisanega na kobilinem kopitu. Ali v tem trenutku ga udari kobila s kopitom tako nemilo v glavo, da se mu vse zasveti pred očmi, in da kakor mrtev pade na tla.

Po Grimm-u.

50. Ovca.

Ovco si je človek udomačil že v starih časih, ker je jako koristna, pohlevna in potrpežljiva žival. Oven se včasih sicer brani sè svojima rogovoma, ako sta mu zrastle; a kmalu mu upade pogúm. Sploh so ovce plahe in neumne; en sam pes jih lahko strahuje po sto in še več. Če se užgè ovčja staja, ovce ne bežé iz nje; le z največjo silo jih je mogoče izvleči iz dima in plamena. Če morejo, zopet nazaj pobegnejo v ogenj. Kar stori oven vodnik, to storé za njim vse po redu; naj se on prekucne v globok prepad, vse bodo poskakale za njim. Kokoš brani piščeta; ovca pa se ne upa postaviti v bran za svoje jagnje. — Pameten pastir ne pase svoje črede po mokrotnih krajih, ampak po suhih hribih in prisojnih rebrih; močvirnati pašniki so ovcam škodljivi.

Od ovce se rabi vsaka, tudi najmanjša stvar. Največjo korist ima človek od ovčje volne, iz katere se predó, pletó in tkó vsakovrstne pletenine in tkanine. Iz sladkega mleka se dela okusen sir, meso pa daje tečno pečenko. Loj se rabi za sveče in milo. Iz raznih odpadkov kuhajo klej, iz črev sučejo strune. Ustrojena ovčja koža je za mehke rokavice in druge reči, krzno pa za kožuhe in kučme.

51. Krava, konj, ovca in pes.

Konj, krava in ovca se začno nekega dne prepirati, kdo izmed njih je človeku najkoristnejši. Krava pravi: „Jaz mu dajem sladkega mleka, okusnega sira in sirovega masla.“ Konj reče: „Jaz mu vozim težki voz, dirjam in nosim jezdeca hitro kakor veter po širocem svetu.“ Ovca opominja: „Jaz hodim gola, da oblečem in obujem svojega gospodarja.“ V tem pristopi gospodarjev pes. Vsi trije ga zaničljivo pogledajo. Kmalu pride tudi gospodar in psa prav prijazno pogládi. Ko ovca, krava in konj to vidi, jamejo nevoljno mrmrati. Konj vpraša gospodarja: „Čemu se psu tako dobrikaš? Ali nismo zaslužili mi tvoje ljubezni bolj, nego ta malovredna žival?“ Gospodar pa psa še bolj prijazno k sebi pritisne in reče: „Ne tako! Pes mi je edinega sina srečno potegnil iz vode; kako bi ga torej mogel pozabiti!“

52. Pes.

Pes je edina domača žival, ki hodi za človekom po vsem svetu. Postave je zelo različne. Vsi psi imajo ostre zobé.

Pes je bolj podnevna žival, dasi je tudi ponoči živ in buden, ako je treba. Njegovo spanje je lahko in kratko: zbudí se o najmanjšem šumu. Če mu je vroče, molí jezik iz gobca in hrope. Med čuti mu je voh najbolji.

Glavna lastnost vsacega psa je zvestoba. Zató je pa tudi človeku med vsemi živalmi najljubši tovariš. Domači pes mu čuva hišo, ovčarski čredo, lovski pes hodi ž njim na lov. V nevarnosti brani gospodarja. zanj se borí do zadnjega diha.

Gospodarja pozná po glasu, po hoji in sledu in umé njegovo besedo. Kako je pazljiv, kadar pričakuje kakega povelja! Kako je vesel, ko sme iti z gospodarjem, kako klavrn, ko mora ostati doma! Psov ne smeš dražiti, kajti razkačeni radi grizejo. Strašna pasja bolezen je steklina. Stekel pes je nevaren živalim in ljudém. Najbolje znamenje, da je pes zdrav, je mrzel in moker nos.

53. Prasič.

Prasič je sicer na slabem glasu, da je nesnažen; vendar je koristna domača žival. V jedéh ni nikakor izbirčen. V vsakej luži išče živalskih in rastlinskih ostankov. Išočemu živeža dobro služi rilec za tipanje in prerivanje.

Prasič ima štiri suhe noge. Na vsakej nogi ima dva večja parklja, po katerih stopa, in više dva manja, ki se pri hoji ne dotikata tal. Namesto dlake ima ščetine, ki so po hrbtu daljše in trše. Pod kožo, ki se imenuje tudi bohovka, ima debelo mast.

Divji prasič je močnejši od domačega. — Njegovi trirobati, zakrivljeni očnjaki, čakáni po imenu, so nevarno orožje. Jeseni, kadar je veliko želoda in žirú, odebelé divji prasiči. Lové jih zaradi okusnega mesa in ker na polju delajo veliko škodo. — Požrešen kakor divji je tudi domači prasič. Včasih požrè celo mladiče. Prigodilo se je že tudi, da je svinja otroku odgrizla roko, ali mu spačila obraz.

Divji prasič živi v družbi po vlažnih gozdnih krajih, kjer si išče korenin, želoda in ogrcev. Večkrat se uleže v močvirje, da se hladí. Samcu pravimo mrjasec, samici svinja, mladiču pa pujsek ali kočej. —

Domači prasič koristi gospodarstvu več ko divji. Mast, meso in čreva so v korist, koža daje usnje za marsikatero rabo. Iz ščetin se izdelujejo čopiči, ščeti, omela in drugo enako orodje.

54. Koza.

Koza je ubogim za kravo. Redé jo ne tolikanj zaradi mesá, kolikor zaradi mleka in kože. Kozje mleko ima nekak poseben okus, vendar je prav zdravo; kozji sir sploh hvalijo; kozletina je mehka in tečna. Iz kozje kože napravljamo usnje za različno rabo. Rogovi so za strugarske izdelke.

Koze, posebno pa kozličiči so vesele živali. Po grobljah, pečinah in po zidovju plezajo lahkotno in varno. Koza ima tudi svoje muhe. Danes teka povsod za teboj, jutri pa sili vedno v hlev, če tudi jo kličeš, kolikor ti drago. Zlobna pa vendar ni. Kozli se včasih hudo trkajo med seboj. Močni so, da celó moža poderó. Koza tudi ni boječa. Ako ji pes pride nenadoma nasproti, ne ustraši se ga; ustavi se mu, in varovati se mora pes, das ga ne sune pod rebra.

Nekatere koze so rogate. Kozlom zrastejo včasih rogovi nad sedemdeset centimetrov dolgi.

Koza jé listje skoro vseh rastlin; izbira si vedno najbolje. Mladike in brstovi se ji nikdar ne morejo dosti skriti; gozdar ji torej ni prijatelj. Sama trava ji ni po volji; listnato zelišče, detelja, grašica in grah ji bolj tekne. Pozimi ji polagajo tudi seno, krompir, korenje, repo. Nesnažno krmo koza le povoha, potem pa pustí. Sploh ljubi ta žival snažnost in čist zrak; zató hira v zaduhlem zraku.

55. Mačka.

Mačko imamo pri hiši, da lovi miši in podgane. Včasih sedi po uro pred mišjo luknjico; ko se prikaže neprevidna miška, zgrabi jo v skoku. Kadar je dobre volje, poišče se še nekaj časa z ubogo miško; izpušča jo in zopet ujema. Mačka je gibčna in snažna, pogosto si oblizuje mehko dlako s hrapavim jezikom. Ljudem se kaj rada prilizuje. Stiska se k nam, grbanči hrbet in gode všečno, če ji gladimo tanko dlako. Vendar ji ni upati; razdražena renči, pa tudi grize in praska. Na nogah ima namreč ostre kremplje. Ž njimi se spenja, pleza in praska. More jih pa tudi skrčiti in pod kožo skriti; zato hodi tako tiho. Mačka tudi ponoči dobro vidi, ker se ji podolgasta očesna punčica razširi v temi. Svoje mlade mačka zeló ljubi; skrbno jih váruje in tudi mačku prikriva. Požrl bi jih, ko bi jih našel. Izpregledajo pa mladiči še le deveti dan. Ker je mačka jako sladkosnedna, sili v mlečnico; včasih si pa poišče tudi kako klobaso.

56. Miš.

Miš je navadno sivkasta. So pa tudi bele miši rdečih oči, katere imajo ljudje za kratek čas. Miš ima dolg, skoro popolnoma gol rep. Oprijemlje se ž njim, kadar pleza na kako šibko stvar. Vitko truplo ji je pokrito z mehko in kratko dlako. Ušesa so h glavi pritisnjena.

Miš živi po luknjah in zakotjih. Nič ni varno pred njenimi ostrimi zobci. Po kletéh in hramih gloda kruh in žito, slanino in maslo in kar kaj družega najde. Mnogo stvari, katerih ne jé, zgrize in ogloje

samo iz objesti. Ona pregloda lesene stene in celó zidovje; zato je nadležna in škodljiva.

Pravo njeno življenje se začinja z nočjó. V hiši, kjer ni mačke, vso noč ni mirú. Miši tekajo in se preganjajo po izbah, škrabljajo in cvilijo za stenami, da človek ne more spatí. Nastavljamo jim torej pasti.

57. Puran.

Puran je čuden, godrnjav ptič. Najmanjša stvar, na pr. srep pogled, zlasti pa rdeča barva ga utegne tako razdražiti, da kakor besen tudi v človeka skoči. Kadar je jezen, skrči vrat, našopiri rep in brusi razpete perotnice po tleh. Kri mu sili v glavo; glasno kavdrajôč se nosi mastíto in mogočno.

Puran dobro hodi in hitro beží s krili na pol razpetimi, letí pa slabo — in to le v največjej sili.

Pura znese spomladi 20—30 jajec in valí skoraj mesec dni. Mladi purančki so jako občutljivi: mraz in mokrota jim škoduje v prvej mladosti, da jih mnogo pogine. Radi se pasejo po travnikih in po polju, kjer razen trave in zrnja pobirajo tudi malo golazen. Všeč jim je vsaka piča, najbolj jim ugaja menda koruza.

Med vso perotnino ima puran najokusnejše in najprhkejše mesó; ako je dobro opitan, tehta do 10 kilogramov.

58. Gos.

Gos ljubi vodo, v katerej plava in roni; zató ima plavno pečico na nogah. Najlepše na njej je vitki vrat, ki se zvija kakor kača.

Z drugo perotnino se gosi ne družijo rade. Malokdaj so tihe, posebno v družbi ne, vedno čebljajo.

Včasih začno na vse grlo gagati in zvihrajo naprej z razprostrtimi krili in iztegnjenim vratom.

V zrak se gos redkokdaj vzdigne. Gredé se ziblje s celim telesom. Speč vtakne glavo pod krilo ter stoji na enej nogi, ali pa postransko leži.

Gos valí štiri tedne. Mladíči zapusté gnezdo, kakor hitro se izvalé. Proti mrazu so jako občutljivi. Pokriti so z mehkim puhom. Od gosí dobivamo dobro pečenko in mehko pérje za pérnice. Nekdaj so z gosjim peresom tudi pisali.

59. Domači golob.

Med domačo perotnino se sme golob imenovati človekov ljubljenec. Golob je ljubezniva, krotka in nežna ptica, ki ljubi družbo. Vse njegovo bitje in življenje je miroljubno, preprosto in nedolžno. — Svojo hišico — golobnjak — ljubi čez vse. O požaru prestrašen obletava svoj dom, dokler osmojen sam ne pade v ogenj. Ako ujetega v tuj kraj odneseš in zopet izpustiš, najde čez hribe in doline pot do svojega pravega doma. Zaradi te lastnosti in odlične hitrosti v letanju so pošiljali v starih časih po golobih pisma in poročila v daljne kraje.

Po obleki je golob različen. Ta ima nežno čepico, drugi pečico, tretji čedno ovratnico. Kako čedno stopajo in tapljájo po belem pesku, kako se jim vedno žarí rdečkasto okó! Potem pa zletijo gibčno in lahko na streho. Tu se kljunčkajo, grlijo, igrajo ter si na vsakovrsten način delajo kratek čas.

Golobica izvalí 3—6 krat na leto po dva slepa in kilava mladiča. Stara jih pitata sè zrnjem, katero popred zmehčata v gubancu. V štirih tednih so godni. Njih meso je nežno in okusno.

Sploh se misli, da delajo golobje po setvah mnogo škode. Ne more se reči, da bi ne pobrali tam pa tam kacega zrnca, vendar se večinoma hranijo le s plevelovim semenom, zlasti grašico.

Med zverinami in pticami ujedami ima golob mnogo sovražnikov.

60. Vrabec.

Ni ga kraja v naši domovini, kjer bi ne bilo vrabca, tega povsod znanega, zvitega in predrznega paglavca. Najbolj mu godijo kraji, kjer na dobro obdelanem polju strn bogato obrodi. Tudi po cesti se klati, kakor poreden páglavec, valja se po prahu ter se vedno prepira sè svojimi tovariši. Za temne gozde in visoke gore ne mara.

Barve je sivo rjavkaste. Samec se loči od samice po črnem grlu in belem pasu prek perotnic. Kljun mu je kratek in čvrst. Na vsakej nogi ima po tri kratke prste s kratkimi krempljci.

Vrabec ostane vse leto pri nas. Pozimi se mu včasih slabo godí. Pa on si vé tudi v tem hudem času pomagati. V skednjih brska po plevah; v hlevu pazi na hlapca, ko konjem polaga: okoli kuretine in golobov se potfka, da jim zmakne nekoliko živeža; še celó, kadar voznik konjem ovsu nasuje pred krčmo, pride vrabec, da dobi svoj delež. Kadar so črešnje zrele, mora vrabec imeti prve. — Samica znese 5—8 zelenkastih jajčec; valita pa obá. Početkom vitata mladiče sè samim mrčesom, zlasti gosenicami. Če pomislimo, da vrabec valí dvakrat ali trikrat na leto, lahko vidimo, koliko pokončá škodljive golazni. — Zatorej je zaslužil, da mu pozimi, ko se mu slabo godí, privoščimo nekoliko zrnec prosa ali pa skorjico kruha.

61. Sraka in pavje pérje.

Pravijo, da je bila nabrala sraka pavjega pérja, katero se sveti kakor čisto zlato, kadar ga solnce ob-sije. Olišpa in našopiri se ž njim ter gre tako našemurjena ošabno mimo srak, svojih tovarišic; vsa napihnjena jih še pogleda ne, temveč se prevzetno pomeša s pavi. Pavi hitro spoznajo svojino, izrujejo tujki pavje pérje in jo zaženó na pol golo tja, od koder se je bila priklatila. Vsa osramotena in oključvana se privleče med svoje sestre; pa tudi srake jo začnó črtiti, kljuvati in pre-ganjati takó, da sirota izgubi še svoje pérje; povsod zavržena naposled nikamor ne vé.

Prevzetnost se povsod spotika
In sramota se za njó pomika.

62. Na vrtu.

Po vrtu sem hodil,
Cvetice sem bral,
Otrokom najlepše
Za vence dajál.
In vence spletáli
So mične, lepé,
In ústili zraven
Besede sladké.

O mila nedolžnost,
Ti sladko živiš!
In rožic minljivih
Se ti veseliš.
Nedolžne ročice,
In čisto srcé,
Te rož'ce so tiste,
Ki tebe zlaté.

A. Praprotnik.

63. Rožici.

Bodi mi zdrava,
Rožica zala!
V tihej samoti
Skriva te vrt.

K tvojim vonjavam,
Rajskim dišavam,
V solnčnih je žarkih
Pot mi odprt.

Cvetje rdeče
 Veter razmeče,
 Tebe in mene
 Čas zaduší.

Torej bod' zdrava,
 Rožica zala!
 Dokler še sije
 Rajska pomlad.

A. Umek.

64. Cvetice.

Bogoljub se na vrtu pred rožnim grmom ustavi in reče svojima setricama: „Pač je roža najlepša cvetica!“ Marica zavrne: „Saj je lilija prav tako lepa kakor roža. Meni ti dve cvetici najbolj dopodate, vse druge niso nič vredne.“ Anica pa reče: „Kaj še! Vijolice so najlepše! Ali jih nismo spomladi trgali najraje?“

Mati, ki so slišali ta razgovor, rekó: „Vse tri cvetice, o katerih se pogovarjate, so lepe podobe ponižnosti. Bela lilija je podoba nedolžnosti, in rdeča roža nas spominja dobrote srcá ter nam pravi: srce vaše naj plamtí od ljubezni do predobrega nebeškega Očeta.“

Ponižnost, nedolžnost, dobrota srcá
 Med vsemi bogastvi še največ veljá.

Po K. Šmidu.

65. Čebela in ovca.

Drobna čebela pribrenčí do človeka in ga vpraša: „Človek! ali imaš večjo dobrotnico med živalmi kot nas čebele? Povej mi po pravici.“

Človek jo pogleda in izpregovori:
„Seveda jo imam. Kaj pa je?“

Čebela zopet vpraša: „Kdo pa ti je večji dobrotnik kot mé čebele?“

Človek odgovori: „Ovca mi je večja dobrotnica, kot si mi ti in tvoje sestre. Ovca mi daje toplo volno, ti le sladko strd. Volna mi je pa potrebnejša in koristnejša od sladke strdi. Ovca mi je največja dobrotnica med živalmi. Vrhu tega mi ovca daje volno radovoljno, ti čebela me pa pikaš. Ali ni ovca imenitnejša od tebe, čebela?“

Čebela molči in odleti.

66. Rjavi hrošč.

Rjavi hrošč ali navadni keber, katerega vsi prav dobro poznate, spada med one živali, ki jih imenujemo žuželke. Rjavi hrošč se prikaže konec aprila meseca ali v začetku maja, t. j. ob času, ko večinoma poganja že vse naše drevje. Otroci imajo tega hrošča kaj radi.

Truplo je črne barve; na zadku pa vidimo sedem roženastih, črnih, belopikastih obročkov. Gornja krila so trda, rdečerjava; pod temi ste pa zopet dve mrežasti, prozorni krili, s katerima leta. Na glavi ima dve rjavi tipalnici, ki imate na odebeljenem koncu šopek mahalčastih listkov. Nóg ima šest z ostrimi krempljci, s katerimi se poprijemlje in okleplje po drevesnem listju. Podnevi sedi največ po drevesnem listju ali mladikah prav mirno, kakor bi spal, ter ga lahko pobereš in otreseš; zvečer pa glasno brenčé sè svojimi tovariši okolo roji. — Ta hrošč je največji sovražnik kmetijstvu, ker nam objeda drevesno listje, cvetje in mlado sadje. Tako naredí veliko škodo, posebno ako se pokaže v velikih tropah, kar se navadno zgodi vsako četrto leto.

Hrošči se sicer kmalu zopet izgubé v zemljo, od koder so prišli, ležejo jajca in potem poginejo. Iz jajčec se pa v 4—6 tednih izležejo črvom podobne ličinke ali ogrci (podjédi), ki se redé s koreninami različnih rastlin in so zeló požrešni. Ti ogrci prerijejo zemljo na vse strani in ponavljajo to jako škodljivo delo po 3—4 leta. Naposled so podobni 6 *cm* dolgim, rumenkasto belim, členastim črvom, ki imajo na prvih treh obročkih po 3 pare nog. Na koncu četrtega poletja se zarijejo skoraj dva metra globoko pod zemljo, zavijejo se v mešičke in na pomlad se potem prikažejo kot popolni hrošči. Po tem menda lahko umete, zakaj se uprav vsako četrto

leto prikaže toliko hroščev. — Otroci! ako želite, da boste imeli jeseni kaj sadja, spravite se že zgodaj nad tega sovražnika in pokončujte ga, kolikor morete in znate. Zjutraj zgodaj in zvečer v hladu marljivo otre-sajte drevje, in hrošči vam bodo cepali kakor orehi na ruho ali plahto, katero ste razgrnili pod drevo. Vse take hrošče poberite potem v kako vrečo in poparite jih s kropom, da poginejo.

Ogreci ali podjédi se pa še najlaže zatirajo, ako se zemlja marljivo prekopava. Na ta način se ta mrčes spravi na površje, in vrane, kavke, škrjanci in razni drugi ptiči jih pozobljejo. Največ jih pa pohrusta krt pod zemljo.

67. Glogov belín.

Glogov belín je neizmerno škodljiv metulj. Pokaže se konci maja. Včasih jih sedi po več sto skupaj okoli cestnih mlak ali pa na drevju. Iz obilnih rumenih jajčec, katera leže metulj sadnim drevesom na listje, izvalé se sredi julija male gosénice. Takój začnó svoje škodljivo delo: noč in dan žró nežno listje. Ker gosenice do jeseni niso dorastle, zberó se na vejah, pri-predejo z gostim zapredkom oglodano in suho listje k vejam in prezimujejo v teh mešičkih.

Ko na pomlad listje zopet poganja, zbudé se tudi gosenice in jamejo iznova žreti. Oglodajo listje in cvetje do golega in pokončajo sadjarju ves up.

Dorasla gosenica je nad dva centimetra dolga, modro-siva, na hrbtu črna z dvema rumenima progama po sredi trupla. Vrhu tega je še črno in belo kosmata.

Ko sadno drevje odcvete, zabubijo se gosenice. Robata, zelenkasta in črnopikasta buba se obesi sè zadkom na vejo ali deblo. Črez 14 dni predere metulj

svoj zavitek in izpusti nekoliko kapelj nekega rdečega soka.

Metulj ima štiri enako velika, zaokrožena, beloprašnata krila s črnimi žilami. Na glavi mu stojé dolge, betičaste tipalnice, debele oči in zavit rilček. Črni zadek je ozek, tako tudi oprsje. — Glogov belin se najlaže pokončuje, ako pozimi obíramo in sežigamo njegove mešičke, ali pa če zatiramo jajca in mlade gosenice, dokler se še niso razlezle iz gnezda.

Z glogovim belinom je soroden drug škodljivec, namreč kapusov belín. Njegova gosenica obíra zelje in enake rastline do golega rebrovja.

68. Kuhinjski ščurek.

Kuhinjski ščurek ali žohar je ponočna, povsod razširjena žuželka. Ščurki prebivajo po hišah, najrajši v kuhinjah, posebno pri pekarjih, v krčmah in gostilnicah, kjer se pogosto nahajajo jedilni ostanki. Podnevi tičé na kupih v zidnih razpokah ali pod pódom. Ponoči pa, ko je ogenj ugasnil in utrnla se luč, pridejo iz svojih kotov ter se razkropé tiho po mizah in omarah. Tu oglodajo vse, kar je količkaj užitnega; lotijo se celó usnja, obleke in platna. Tam pa tam utone kak ščurek v mleku ali v juhi, da se nam še bolj studi do njega.

Ta gnusna živalca more celó 14 dni stradati in je sploh trdnega življenja, žejo pa le težko pretrpi.

Ščurke preganjajo s kropom ali jih kadé z žveplom. Tudi jež jim je hud sovražnik.

69. Črešnja.

Črešnja se sme prištevati največjim sadnim drevesom. Debelo deblo ima v zemlji krepke korenine, po katerih jemlje del živeža v sé. Iz razpók rjavo-belega lubja

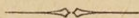
se cedí črešnjeva smola. Košat vrh se dviga visoko proti nebu. Spomladi požene drevo iz popkov listje in cvetje. Kako krasno ga je takrat gledati v snežnobelej obleki! Po cvetju šumé marljive čebele, ki nabirajo sladki med. — Izmed vseh dreves je črešnjevo prvo, katero nas razveseljuje sè svojim sladkim sadjem. Črešnje so početkom zelene, dozorevši pa ordečé ali očrné ter so prav okusne in sočnate. V sredi imajo koščico, v njej pa jedrce, iz katerega novo drevo zraste, če se vsadí. Ako hočemo imeti plemenit sad, moramo mlado drevo cepiti ali oplemeniti.

70. Besedna uganka.

Cela treh zlogov beseda
Vlada in skrbno pregleda,
Kar se pri hiši rodí,
Kar se na polju stori.

Zadnjega zlogov odstavim
Ter pred oči ti postavim
Višjega imena osobo,
Hišnega reda podobo.

Bodi pa tudi hvaležen,
Kadar si tega deležen,
Kar ti le tretji za sé
S črkami tremi pové.

Polje, gozd in gora.

71. Pomlad.

Minila je mrzla zima, vrnila se je prijetna pomlad ali vigred. Solnce sije prijetneje in gorkeje. Sever je potihnil, jug piha, led se taja in sneg kopní. Polje in travnik se odeva sè zeleno, pisano obleko. Drevje zelení in cvete. Prijetne sapice šumljajo po mladih perescih.

Kmet orje in seje; po vinôgradih delajo kopači. Otroci se solnčijo in skačejo po zelenej trati. Pastirji gonijo živinico na pašo ter majijo piščali.

Škrjanček se že zgodaj vrtí v zraku ter drobí vesele pesmi: v grmovju prepeva slavček; iz gozda se glasi kukavica in drugi veseli gozdni prebivavci. Po cvetju šumé čebelice. Povsod je vse živo in veselo.

In ti, mladina? Pomlad tvojega veselega življenja ti skoraj mine! Mlada leta so zlata in draga leta. Zdaj imaš čas, da se naučiš mnogo lepega in koristnega. Vestno porabi zlati čas svoje mladosti ter ne zabi besed, ki pravijo:

Odide nam kmalu pomlád in polétje,
Osuje prehitro mladosti se cvetje;
Oj skrbi, mladina, za cvetje lepó,
Da sadja obílo prineslo ti bo!

72. Pomladanska.

Priróda je spala,	Okrog veselíce
Pa zopet je vstala	Nam delajo ptice,
In prišla je zala,	Im mlade cvetíce
Preljuba pomlad.	Olepšajo vse.

Nebó nam pričuje,
In svet oznanjuje:
Bog oče kraljuje
V ljubezni črez nas.

73. Cvetíce.

Poglejte, kako cvetíce krasno in milo cvetó! Kako so različne po barvi! Kako je prijeten in krepčalen njih duh!

Jutranja rosa jih budí in oživlja; čebele pribrenčé in si nabirajo sladčíce iz njih. Tudi otroci pritekó in si spletajo vence.

Na vrtu sejemo cvetíce; na polju pa rastejo same brez naše strežbe. Cvetíce so pomladne, poletne in jesenske; pa tudi pozimi cvetó nekatere rastline, ako jih obvarujemo mraza.

Sneg komaj skopní, že se prikažejo lepi beli zvončki in oznanjajo veselo vigred. Vsak pomladanski dan prinaša novih cvetic. Zvončkom se pridružijo visoke ovčice, modre vijolice, kalužnice in velikonočnice; po vrtilih se razcvetó tulipani, hijacinte in zlatíce. Pozneje najdeš v gozdnej senci dišeče šmarnice, na polju tribarvne sirotice, ob potokih potočnice, med žitom modrice in divji mak, po vrtilih pa rože, lilije, klinčnice in resédico. Proti jeseni nam kažejo solnčnice, georgine in nebne iskrice svojega cvetja kras.

Kdo prešteje cvetice, katerim Bog daje cvesti vsako leto?

Nekatere cvetice nas razveseljujejo z lepo barvo, druge s prijetnim duhom, zopet druge z obojim. Mar-sikatera diši prav prijetno, pa je vendar preprosto oblečena. Vse nam pa kažejo, kako neskončno moder je ljubi Bog, ki očetovsko skrbi za vse stvari, za naj-manjšo, kakor za največjo.

74. Kukavica.

Vsakdo je že slišal veselo ptico, ki nam oznanja prijetno pomlad. Že sredi meseca aprila vpije kukavica svoj glasni „kukú“, da se iz gozda razlega črez polje do vasi in mesta. Ako si pa hočemo ogledati to pevko, zbeži nam z drevesa na drevo, iz grma v grm. Le malokdaj zagledamo to plašno ptico.

Kukavica je gibka in tanka ptica golobove veli-kosti. Zgoraj je pepelasta, po trebuhu belkasta in povprek črno marogasta. Rep je dolg, kljun lahko zakrivljen. Na rumenih nogah ima štiri prste; zunanji se dá obračati naprej in nazaj.

Kukavica prebiva v zelenem gozdu: vsako drevo ji je hiša, sléherni grm stanica. Za družbo ne mara. Samotna leta ves božji dan z naglimi perotni po svojem domovju. Vsak par ima svoj okraj, v katerem ne trpi družega. Kakor se oglasi kak pritepenec, takoj prileti domačin in ga zapodi.

Kukavica je jako požrešna. Od zgodnje zore do poznega mraka si išče gosenic, žužkov, metuljev in mušic; posebno so ji po godu tiste kosmate gosenice, katerih ne marajo druge ptice. Goseničine dlake se prijemajo njenega želodca, da je včasih znotraj ves

kosmat kakor kožuh. Po svojej požrešnosti in nenasitnosti je kukavica jako koristna.

Kadar začnejo drugi ptiči gnezda delati, kukavica le počiva in jih gleda ter jim „kuka“ za kratek čas. — Taščice, penice, pastiričice, palčki in druge ptice znašajo jajčka v narejena gnezda in hodijo še kakega črvička iskat, preden jamejo valiti. V tem pa kukavica tiho prifrčí po grmovju in si ogleda tuje gnezdo. Če ji je po volji, znese vanje hitro svoje jajce in odletí.

Za nekaj dni znese v drugo gnezdo zopet eno jajce in tako dalje kakih pet ali šest. Drobni ptički se vračajo na gnezdo; ne zapazijo tujega jajca. Usedejo se in skrbno valé. Izvalé se mlade ptičice in ž njimi vred tudi debeloglava kukavica. Stari pridno donašajo črvičkov in polnijo vedno odprte kljunčke. Toda mlada kukavica je največja, pa tudi sitna in nesramna; zmerom čvrčí in hoče vse sama požreti. Manje bratce izpodjeda tako, da hirajo in pešajo. Kadar pa odraste lakomi podvrženec, da mu gnezdo prihaja premajhno, pomeče jih celó iz njega. Zato navadno najdemo samo kukavico v gnezdu; redkokdaj se more zraven nje odgojiti domači zarod.

Godna kukavica se ne zmeni več za mačeho, dasi ta še nekoliko dni leta za pastorko in ji skrbí za hrano.

Tako kukavica z nehvaležnostjo plačuje rediteljema skrbi in težave.

75. Spomladi v gozdu.

Tiho, tiho, le počasi,
Da stopinja se ne glási;
Tam v zatišju v grmu, glej,
V krilu varnem gostih vej,

Gnezdece drobnó je skrito,
Meni samemu očito.
In iz njega, glej, ljubó
Gleda drobna mi glavíca!
O ne boj se, drobna ptica!
Kaj trepeče ti okó!
Kák bi moral človek biti,
Da bi mogel ti kalíti
Tiho srečo, ljuba stvar?
• O ne boj se me nikar!
Mila tebi sreča bodi,
Rod veselo svoj izvodi,
Da vaš zbor poletni dan
V gozdu peval bo glasán. Jos. Stritar.

76. Krt.

Pod zemljo gospodari mnogo obrekovani in hudo zatirani krt. Dolžijo ga ljudjé, da je zanikaren tihotapec, da grize korenine sadežem, ki morajo potem usehniti. A svet pogosto krivično sodi. Tudi krtu se godí krivica. Res je, da rije po zemlji in dela nevšečne krtine po travnikih. Pomisliti pa gre, da tako rahljanje zemlji ni na kvar; krtine pa se lahko poravnajo z grabljami. Včasih ga sicer zatečemo pri usehlih rastlinah, a le zató, ker je tu hrustal bramorje in ogrce, ki so podgrizovali korenine. Zatorej je nespametno preganjati krtá.

Krt nima uhljev; tudi oči ni videti. Ima jih pa vendar, le majhne so in v dlaki skrite. Noge so kratke in slabe; prednji če tudi kratki, vendar močni, lopatasti in na stran obrnjeni. Rep je kratek in tanek. Črna dlaka ni dolga, pa gosta ter se izpreminja malo na modro.

Krt ima neizrečeno dober nos in tanek sluh: tudi je čudovito uren, posebno pod zemljo. Z rilcem rahljá

zemljo, z lopatastima nogama koplje, z glavo in tilnikom pa pehá prst pred seboj, dokler je ne izmeče na vrh. Njegova hišica je prav umetno izdelana in sè slamo ali senom nastlana. Od tod so na vse strani napeljani rovi, da po njih hodi na lov.

77. Škrjanec.

Škrjanec nam prvi oznanja zaželeno vigred. Kako veselo doní njegova pesem, ki jo neprestano drobí vzdigujoč se više in više! Pevaje spušča se tudi počasi na zemljo, odreže pesem in kakor kamen pade na njivo.

Po obleki je škrjanec nekoliko podoben vrabcu, po truplu je pa večji in zajetnejši.

Po hrbtu je prsteno rjavkast, spodaj pa belkast. Kljun je raven in koníčast. Na zadnjem prstu ima dolg krepelj kakor ostrogo. Škrjanec gnezdi dvakrat na leto in sicer na tléh. Preprosto gnezdo si napravi v plitvej jamici, v katero položi po štiri ali pet zamazano-belih, rjavo-pikastih jajec. V 14 dneh izvalé se mladiči, ki zgodaj silijo iz gnezda.

Škrjanec živi ob črvih in žuželkah, hrani se pa tudi sè semenjem. Sovražnikov ima dosti: podlásica, dehor in jež zasledujejo njegova jajca ter zalezujejo mladiče. Najhujši sovražnik pa mu je človek, ki ga loví zaradi okusnega mesa. S tem pa si človek dela veliko škodo; kajti nobena ptica ne pobere po polju toliko mrčesa kakor škrjanec.

78. Deček in ptica.

Ljubi deček, prosim te,
Pústi moje gnezdece!
Ptički notri so mladí,
Revni so in še nagí.

Revčekov usmili se
In ne bodi blizu tje;
Pela bom ti pesmico,
Če me vslišiš ptičico.

Ne preblizu, deček moj, Videl gnezdece bi rad
 Strah bi bil pogled jim tvoj; Drobnih ptičkov deček mlad;
 Vstrašili bi negodní A ker prosi ga takó,
 Tvojih črnih se očí. On od daleč zre samó.

Starka v gnezdece zletí,
 Da svoj mladi rod godí;
 Dečku starka hvalo vé,
 Da je vslišal prošnjo njé.

T. J.

79. Martinček ali gaščarica.

Pomlad se bliža. Na prekopnjah že trobijo rumene trobentice, tudi beli zvončki zvoné na čast bližajoči se pomladi. Solnce sije prijazno in dobrodejno na zemljo in nas vabi vun iz tesne hiše. Napotimo se proti staremu gradu! Ko si tam pod zidom hočemo utrgati šopek cvetic, zašumí nekaj v suhem listju pod našimi nogami. Nehoté se zganemo. Zagledamo pa pred seboj na kamenu péd dolgo živalco svetlih očí, zleknjenega trupla in dolzega repka na štirih šibkih nožicah. Ko spoznamo nedolžnega martinčka, sramujemo se skoraj svoje strašljivosti. Ujamemo si ga. Res se zvija in jezljá z mehkim, razcepljenim jezičkom; vendar komaj čutimo drobne zobke. Bolečina je manjša, nego ko bi nas pičil komar.

Kako je gladek, po vsem životu z luskami pokrit! Obleka mu je lepo pisana, po hrbtu pa ima jasno-rjavo progo. Zób ima mnogo, a vendar je velik strašljivec. Komaj da se loti kakega pajka, žužka ali črvička.

Martinček prebiva povsod na suhih in toplih mestih, v razpokanih zidovjih, po grobljah, med kamenjem, listjem in travo. Tu ima svojo luknjico, od katere se nikdar ne upa daleč. V svojej hiši ždí o slabem vremenu in prespi dolgo zimo. Ko nastane mrzlotno vreme,

zamaši si vhod v stanovanje, zaspí in otrpne. Spomladi se prebudí in izleze dremoten iz luknje. Na toplem solncu je v malo urah zopet stari, živahni in okretni martinček. Urno smuka od kamena do kamena. Pogostoma izgubi rep; to je še sreča, da mu zraste drug.

Spomladi se martinček leví, to je, sleče staro, oguljeno obleko in dobí novo.

Gaščarica znese po 5 do 10 okroglih, belih in mehkih jajec v mah ali v kako mravljišče. V enem mesecu se izležejo mladi ter so od prvega trenutka prepuščeni sami sebi. Že prvi dan tekajo okoli in se sploh obnašajo kakor stari.

Neveden in objesten človek po krivici preganja to nedolžno živalco.

80. Rega.

Rega je po hrbtu jasno zelena, po trebuhu belkasta žabica. Od očesa do zadnjih nog ji seza po boku rjava proga. Pri regetanju se samcu napihne na grlu velik mehur, za tako majhnega godca nespodobno veliko orodje. Kratko, golo truplo stoji na štirih nogah; vsak prstec se končá v ploščnato blazinico. S pomočjo teh kepic se more žival oprijemati in skakati po prav gladkih stvaréh.

Rega preživí vse poletje na grmovju, drevju ali po travnikih: ondod se ji ni bati hudih sovražnic, ptic plavaric. Skakljajoč po listju loví muhe, metuljčke in druge žuželke. Obtičé ji na jeziku kakor na limanici. Z drevja se pogosto oglašá: rega, rega, rega! Najraje poje zvečer, posebno pred dežjem in v soparini pred kako nevihto. Zató veljá navadno za dobrega vremenskega preroka. Pravijo, da sè svojim regljanjem dež naznanja; vendar ji ni zmerom verjeti.

Jeseni zapustí listnate kraje, poišče si vodo in se za zimo zakoplje v blato.

V vigredi se prebudi iz zimskega spanja, zleze na suho in uživa dolgo pogrešano slast solčnih žarkov. Samice jamejo zdaj polagati mnogo jajec v vodo. Žabja jajca so grahove debelosti; sluzna lupina oklepa črno zrno. Iz jajčka izleze čudna, ribici podobna živalca. Široke glavice se drži precej dolg repek, nog pa nima. To črnemu podkovnemu žreblju enako živalco imenujemo páglavec. Po stoječih vodah jih je včasih vse polno. Po malem zrastejo páglavcu noge, najprej zadnje, potem sprednje. Rep se krči in naposled popolnoma izgine: žabica je gotova. Mlade rege zapusté vodo in se razgubé po hostah ali pa splezajo na drevje.

Rego imajo ljudjé pogostoma v široki steklenici. Notri vlijó malo vode, postavijo majhno lestvico in kako zeleno bilko. V takej ječi živi rega po več let, ako ima le dosti živih muh.

81. Poletje.

Minila je prijetna pomlad, nastopa gorko poletje. Nebo je čisto in jasno, vročina pritiska, solnce pripeka od dneva do dneva huje. Žito na polju rumeni, črešnje na vrtu rdečé, listje na drevju temní, cvetice na trati obešajo glavice pod pekočimi žarki. Ljudjé in živali in vsaka stvar rada počiva v senci košatega drevja. Večkrat nebó otemni, bliska se in grmí, pohleven dež napojí suhotno zemljo. Piš spet mine, burja potihne, vse lepše raste in cvete in obeta obilo pridelka. Sè srpom in vozom odrine kmet na polje, da spravi nebeški blagodar. Hvaležen obrne okó proti nebesom in se zahvali za obilico nebeških darov.

Da bi le tudi seme, ki je vsajeno v vaša mlada srca, doneslo obilo čvrstega in zdravega klasja!

82. Žitno klasje.

Neki kmet je šel sè svojim sinom Andrejčkom na polje pogledat, ali žito skoraj dozori.

„Oče, kako je to,“ vpraša Andrejček, „da se nekaj klasja tako nizko k tлом pripogiba, nekatero pa stoji tako lepo pokonci? Ali klasje, ki se pripogiba, ni dobro?“

Oče utrgajo dvoje klasov ter rečejo: „Glej! ta klas, ki je bil ponižno pripognjen, je poln najlepšega zrnja; ta pa, ki se je držal ošabno pokonci, je ves snetljiv in prazen.“

Kdor sam sebe povišuje,

Prazno glavo oznanjuje.

Po K. Šmid-u.

83. Na polju.

Po ravnem polju se sprehajam.

Ko žito mlado v klasje gré;

Vesel škrjanec žvrgoléva,

Radostno bije mi srcé.

Na polju so cvetice krasne,

Po njih čebele med beró;

Nad mano pa nebó je jasno,

In solce sije mi ljubó.

Krog mene poje sladke pésmi

Vesela družčina ljudi,

Ki z mano se pomládi nove

Iz vsega srca veselí.

Zarés si lepa, pómlad mila,

Al', oj, le kratek tvoj je cvét!

Ti komaj cvetje nam pokažeš,

Pa naglo nam ga vzameš spet!

Fr. Cimperman.

84. Vran ali krokar.

Krokar je največji izmed ptičev tega rodu. Ves je črn. Perje se mu nekoliko izpreminja; kljun je izbočen in močan. Moder je in prekanjen, proti človeku pa oprezen in nezaupen.

Živi po samotnih gozdih, brez družbe, vedno le sam za sé. Le pozimi ga včasih glad prisili, da se približa človeškemu stanovanju. Letati zna izvrstno; po uro in uro plava po zraku, in ni opaziti, da bi genil s perotnicama. Druge ptice ga ne trpé; vrane in kavke ga celó srdito napadajo.

Krokar je škodljiva ptica. Razen mrhovine, miši in razne golazni žrè ptiče in manjše četveronožce. Lovci ga po pravici močno preganjajo kot najhujšega sovražnika drobnih ptičev in divjačine.

Gnezdo si naredí na visokem drevesu ali na pečini. Mladiči so nenasitni. Stara sta ves dan na lovu, da zmoreta dosti hrane. Mladič iz gnezda vzet se hitro udomači ter postane krotak in prav kratkočasen. Naučí se posnemati razne glasove in celó besede izgovarjati. Svetle reči krokar krade in odnaša.

85. Modri škorec.

Vročega poletja so se posušili vsi studenci in potoki. Nikjer ni bilo kapljice vode. Ta velika nadloga zadene tudi škorca. Žejen je bil, da je siromak že komaj dihal. V tej velikej zadregi najde steklenico, v katerej je bilo nekaj vode. Hitro vtakne kljun v steklenico; pa joj — stekleničen vrat je preozek, škorec ne more s kljunom do vode. Kaj mu je storiti? Steklenico je hotel prekljuvati, pa steklo je pretrdo. Zdaj jo hoče prekucniti, pa

steklenica je pretežka. — Kaj storí torej žejni škorec? Vé si pomagati modra glavica. Peska nabira in drobnih kamenčkov ter jih meče skozi ozko grlo v steklenico. Kmalu ze začne voda vzdigovati više in više, kolikor več kamenčkov pade v steklenico. Naposled se prikaže voda pri stekleničnem vratu, in škorec se je napije.

86. Kanja.

Požrešne poljske in gozdne miši nimajo razen sove hujšega sovražnika, ki bi jih znal tako trebiti, kakor kanja. Ves dan kroži nad poljem, gozdom, ali pa sedi sredi polja, bodi si na kakem drevesu, ali na groblji ali pa na mejniku. Njeno bistro okó razgleda vso okolico; njeno tanko uho ne presliši ničesa. Posebno rada preži na miši; zaradi tega ji po nekaterih krajih pravijo tudi mišur. Loví pa tudi kače ter celó strupenega gada ustrahuje in požrè. Kako pa navadno človek plačuje kanji to dobro delo?

Ta koristna ujeda je zgoraj rjava, po prséh in po trebuhu pa rjavo-lisasta, ali pa po dolgem progasta. Rep je pepelast, kljun črnkast, nogi pa ste rumeni. Glási se skoro kakor mačka mijavkaje.

Kanja prebiva pri nas povsod na porobju večjih gozdov in leta odtod na polje in senožeti. Gnezdo si postavi v gozdu na visoko drevó.

87. Pastir.

Jaz sem gore sin,
Bivam vrh planin;
Ljubim svóbodo,
Dole in goró.

Solnce me budí,
Lipa me hladí,
Rožice ljubó
Meni tu cvetó.

Bele junčkeke
 Pasem sem ter tje,
 Ptičice z menó
 Pesmice pojó!
 Jačje vrh goré
 Bije mi srcé.
 V mirnej bajtici
 Spavam brez skrbí.

Tukaj dan in noč
 Bivam vriskajoč:
 Gora je moj dom,
 Zánjo živel bom.
 Lep je božji svet,
 Gora mu je cvet;
 Jaz sem gore sin,
 Bivam vrh planin.

M. Vilhar.

88. Bezeg.

Oče in sin sta na vrtu in trebita sadno drevje. Med sadnimi drevesi je rastel tudi velik bezeg in sin pravi očetu: „Posekajva ta bezeg, da bo drugo sadno drevje bolje rastlo; čemu je ta grm tukaj? — Oče od-majejo z glavo in pravijo: Bog váruj, da bi bezeg po-sekala! To drevesce raste prav pohlevno, in če tudi ne rodi sadja, kakor drugo sadno drevje, vendar nam mnogo koristi. Vse od bezga: listje, cvetje, jagode in les je veliko vredno. Neki zdravnik je rekel: Kadar greš mimo bezga, odkrij se mu! Hotel je menda reči: Váruj ga, ker ti mnogo koristi. Zelena kožica, ki jo ima bezeg znotraj, in mlado listje ti pomaga, ako te glava boli in je polagaš na čelo. Bezgovo cvetje daje dober čaj ali kuhano vodo v takih boleznih, ki pridejo po pre-hlajenju, ker se po njem človek spotí. Iz bezgovih jagod se napravi vkuhan sok, ki je prav dobro zdravilo v mnogih boleznih. Mlado bezgovo cvetje je ocvrto z jajci dobra jed. Sè sokom bezgovih jagod rdečijo vino. Nekateri delajo iz bezgovih jagod prav dobro pijačo.

„Nisem vedel,“ pravi sin, „da je bezeg tako ko-ristno drevesce: odsehdob ga bodem bolje čislal in tudi bolje oskrboval, da bode prav lepó rastlo.“

89. Lepi hrast.

Pod košatim hrastom je neko nedeljo sedel kmet sè svojim sinkom. Trije praznično oblečeni možjé pridejo po cesti ter se približajo hrastu.

Tu obstojé čudeč se velikanskemu drevesu. Prvi reče: „To je zarés lep hrast! Da bi se dal v oglje sežgati, mnogo bi se moglo izkupati iz njega.“

„Prav praviš, ogljar,“ reče mu kmet.

Drugi vzklikne: „Ko bi imel skorjo od tega drevesa, lahko bi si napravil obilo čresla.“

Kmet reče: „Res je sicer, kar ti meniš, strojar. Ako bi pa drevesu olupil skorjo, moralo bi se posušiti. Škoda bi ga bilo!“

Tretji govori: „Kako je hrast poln čvrstih plodov! Kako bi se tí prilegli mojim prasičem! Kako bi jim šel ta žir v slast!“

Kmet pravi: „Kadar želod dozori, pridi po njega, mesar; lahko se zmeniva.“

Ko so bili možjé odšli, vpraša sinek očeta: „Oče, ali že delj časa poznate té možé?“

Oče odgovoré: „Danes sem jih videl prvikrat.“ — „Kako pa veste, da je prvi ogljar, drugi strojar, tretji pa mesar?“ vpraša deček. „Saj se jim ne pozná po prazničnej obleki.“

Oče velé: „Po obleki jih res nisem spoznal, dobro pa po njih govorjenju. Vsakdo rad govori o tem, s čimur se bavi; najraje pa o tem, česar mu je polno srcé.“

Po K. Šmid-u.

90. Vode.

Voda je velik dar božji. Kako okrepeča in oživí žejnega človeka! Z vodo si kuhamo jedila; z vodo se umivamo, kopamo, peremo; voda nas tudi ozdravlja

mnogih bolezní. Z vodo belimo platnó, z vodo gasimo ogenj; z vodo zalivamo vrte, da nam rastó zelišča: voda nam goni mline ter nosi plave in ladje. Zató se ljudje tam naseljavajo, koder je dovolj vode. V vodi živí brez števila živali, največjih in najmanjših. Čista voda je prozorna kakor steklo. Čista voda nima nika-kršnega okusa, niti duha; ona je tudi brezbarvna. Kadar se voda segreje, izpremení se v soparo. Sopara je lahka ter se vzdiguje kvišku; iz sopár se v hladnejšej višini naredé oblaki.

O mrazu zledené vse male vode; izvirki in studenci ne zmrznejo, ker priteka njihova voda iz globočine; v globočini pa je kakor v kleti topleje.

Snežnica in dežnica se po malem izgublja v rahlo zemljo. Tu in tam se je nabere toliko, da zopet odteka iz zemlje. Takej izpod zemlje izvirajočej vodi se pravi studenec, vrelec ali vir. Ali ste že slišali o zdravnih vrelcih ali toplícah? Studenci se zbirajo v potoke, ti pa v reke ter veletoke. Po manj ali bolj globokih strugah podé svoje valove proti morju ali v kako jézero.

Kjer se voda izteka v kakovo drugo reko, v jezero, v morje, tam je njen izlív.

Morska voda je slana.

V mlakah, ribnikih, močvirjih in jezerih imamo stoječo vodo.

91. Postrv.

Ob bistrem potoku se otroci igrajo in gledajo ribe, ki po vodi švigajo sem ter tjà. Glej! zdaj se je riba pognala iznad vodé ter hlastnila po muhi.

Ta riba je bila postrv. Kako je lepa! Luske se ji blišče kakor srebro. Po hrbtu je zelenkasta, po stranéh

rumenkasta, spodaj pa bela. Ob stranéh je posuta z mnogimi rdečimi ali črnkastimi pičicami.

Postrv ima osem plavut in močno zobovje. Hrani se z vodnimi žužki in z muhami; včasih pa zgrabi tudi kako manjšo ribico.

Po godu so jej samo mrzle, bistre studenčine in hitro tekoči gorski potoki. Čim bolj je voda senčnata, tem temnejša tudi prihaja postrv.

Ona dobro vidi in tanko sliši; zato jo je težko ujeti. Zaradi okusnega mesa se drago plačuje.

92. Ščuka.

Ščuka se povsod udomači. Lužaste vode jej ugajajo tako, kakor bistre reke in jezera. Plava jako spretno. Kakor puščica šviga po vodi, vedno na plen prežèč. V požrešnosti prekosí vse sladkovodne ribe. Kar je volk na suhem, to je ščuka v vodi — nenasitna roparica. Slastno žrè vse, kar se dá ujeti: žabe, miši, kače, ribe, še druge ščuke pred njo niso varne. Celó za kopajočim se človekom je že hlastnila.

Ena sama velika ščuka napravi v ribniku, zlasti med krapí, veliko škodo. Zató hranijo ščuke v posebnih ribnikih. Dorastla ščuka je včasih po 1—1¹/₂ m dolga in 20—25 kg težka. Njeno meso se jako ceni.

93. Jesen.

Žito na polju je požeto. Hruške, jabolka in drugo sadje je dozorelo. Kosci kosijo in spravljajo otavo. Pridni gospodarji sejejo ozimino. Planšarji ženó živino s planín in rovt. Po vinskih goricah se razlega veselo petje trgačev. Po skrivnih stezah lazi lovec za brez-

skrbno divjačino. Lastovke in druge selivke jemljejo od nas slovó ter se napravljajo v toplejše kraje. Mrzla sapa brije po strnišču. Slana pobeli hribe in doline; drevje se osiplje; spravljajo se zadnji pridelki. Vse življenje potihne v naravi; vsaka pridna stvar se je oskrbela za zimo.

Ne múdi se, človek, niti ti: tudi tebi se prej ali slej približa zima tvojega življenja.

94. Zajec.

Ako greš zvečer, ko je vse tiho in mirno, na polje, videl boš boječega zajca. Postój malo in opazuj tega strahopetca! Prepričaj se, da vendar ni tako neumen, kakor se misli o njem. Bog mu je dal dolge in urne noge, da se hitro umakne vsakej nevarnosti, ki mu pretí. Najmanjši šum, ako le martinček ali kaka miška švigne po suhem listju, zapodí ga v beg, da brusi peté, kakor bi ga sam veter nesel. Zató tudi jeséni iz gozda rad pobegne na polje, da ga padajoče listje preveč ne straši. Malokatera žival se more ponašati s tako tankim sluhom kakor zajec; pa tudi še dosti dobro voha, samo vid mu nič kaj posebno ne služi. V hrib teče bolje nego s hriba; v nevarnosti gre tudi v vodo in prav dobro plava.

Med divjačino je zajec najbolj znana žival; lovci ga hudo preganjajo. Kadar mu gre za kožo, je oprezen in prekanjen, kakor malokatera druga žival. On namreč nikoli ne beží pred sovražnikom naravnost v svoje ležišče, temveč teče nekaj časa dalje, potlej skače sem ter tja na desno in na levo; naposled skoči z velikim skokom v kotlino. V begu rad postojí, potreplje z nogo, ogledava se za sovražnikom, postavi se tudi na zadnje noge in prevrača ušesa. Večkrat

se prav trdo prihuli k zemlji, pusti pse in lovce mimo ter tako prekani svoje preganjavce. Ako ga človek dobí živega v roke, grize in praska, brca in veka, kakor majhno dete. Deževnega in sneženega vremena zajci nimajo radi; o lepem vremenu se pa igrajo med seboj.

Zajci se hitro plodé in zató včasih škodo delajo. Zajka ima po štirikrat na leto mlade. Mladiči takój izpregledajo in potem ves čas svojega življenja ne zapró oči, tudi ne, kadar spé.

Na mlade zajčke preží mačka, kuna, podlásica, pes, volk, orel, sova in tudi krokar; celó stari zajec daje mladičem zaušnice in jih često neusmiljeno naklesti. Zajčje mesó je jako tečno in okusno. Iz dlake delajo klobuke, iz kož strojijo tanko usnje.

95. Srna.

Srna je kaj brhka in ljubezniva. Milo jo je gledati, kakor koli se gane, naj stojí ali leži, naj muli travo, naj se plaho ozira ali na urnih nogah beží v goščavo.

Srna je blizu kozje velikosti. Tanke in visoke noge nosijo lepo zrastle truplo. Malo glavico oživljajo velike, prijazne oči. Srnjaku dobro pristoji kratko, rogovilasto rogovje. Gosta in kratka dlaka se menja, kakor nanese letni čas: poleti je rjava, pozimi sivkasta, na trebuhu zmerom jasnejša. Mlade srne so lisaste.

Hitra je kakor strela. Predrznó skače črez široke rove in prek visokih plotov; spretno se spenja po strmém skalovju.

Srna prebiva pri nas po vseh večjih gozdih, vendar mnogo rajše po listnatih nego po jelovih; tudi ji je gora milejša od ravníne. Poleti se pase po višavah, kjer

izbira mlada in sočna zelišča in brstje; na zimo pa se umika v nižave. Nizki, močvirnati kraji ji ne ugajajo.

Srna je vesela, družna žival; navadno vodi srnjak svojo rodovino, namreč dve ali tri srne sè zadnjimi mladíci. Mlade so prav prijetne in krotke. Človeka se takó privadijo, da več ne gredó od njega. Srnjak pa navadno ostane divji, drzovit in potuhnjen.

Srne streljajo zaradi mesá, kože, dlake in rogov. Tudi volkovi, divje mačke, risi, lisíce in celó kune jih davijo in koljejo.

96. Krompir.

Ni ga menda med ljudmi človeka, ki bi ne poznal krompirja. Vsak ga pozná in čisla. naj ga že imenuje krompir, korún ali podzemljico. Krompir je kruh ubogim, pa tudi gospóda ga jé rada.

Korun raste povsod, kjer koli je obnebje vsaj nekoliko ugodno; le zgodnji mraz mu škoduje.

On raste skoro v vsakej zemlji, najljubša pa mu je glinasta. Posebno obilo rodí na novinah in na požganem mahovju.

Sadé pa ali celi krompir ali kosce. Prideluje se tudi iz semena, ki se nahaja v jagodah na deblu višjih; vendar je posevanje počasno in nezanesljivo.

Krompir ima zdaj bel, zdaj rdečkast, včasih modrikast cvet; tudi gomolj je različne barve.

Kadar zraste do pedí, treba ga je osipati. Meseca julija dozorí zgodnji krompir. Nezreli škoduje zdravju. Na velem zelišču se spozná, da je čas izkopati ga. Po nekod ga izorjejo z oralom, po drugod ga kopljejo z motiko. Otroci pa pomagajo pobírati. Že na njivi se razmeče po velikosti in barvi, nabere v vreče ter izvozi domóv.

Ko je suh, spravlja se v kleti, da ne zmrzne pozimi. Korun je ljudém in živini v živež; napravlja pa se iz njega tudi žganje, skrob ali močič i. t. d.

Odkar se sadí ta prekoristni gomolj, še ni bilo nikoli v vsej Evropi naenkrat lakote.

97. Mah.

Tam iz razpoklin mogočnega skalovja, izpod katerega šumljá bister potoček, dvigajo se majhne, zelene rastline. Sicer so brez cvetja, vendar imajo še pravo listje. Imenujemo jih mah.

Mah brani skalovite gozde pekočega solnca in silnih vetrov. Ako bi mah ne pokrival visokih gór, kmalu bi se popolnem izsušile, in nič zelenega bi se ne videlo na njih. Kakor morska goba, tako se mah napije mokrote iz podnebja, da potem napaja ž njo druge rastline. Mah ne raste posamezno, ampak v velikih, gostih rušah in blazinah skupaj. Mah najdeš povsod, posebno po mrzlejih krajih in po visokih gorah, po vlažnih, senčnatih gozdih in kraj potokov. Še celó po zidovju, po strehah, po drevju i. t. d. raste mah.

Če tudi je prav majhna in neznatna rastlina, vendar ni brez vse koristi. Ne samo to, da je potreben za ohranjenje vlage, za narejanje prsti in šote, rabimo ga tudi za nasteljo, za mehka ležišča in blazine. Z mahom mašimo razpoke pri oknih, na čolnih in ladjah.

Po travnikih in po drevju pa mah škodo dela; zató ga moramo tam trebiti.

98. Drobtine.

Plésen ni nič drugega, nego mnogo združenih gobic, ki se kot belkast ali črno-zelenkast prah po malem prijemljejo kruha, sira, lesa, zidovja in drugih stvari.

Drevesna goba raste po starem drevju, najčešče na votlih vrbah; kuha se v lugu, potlej pa stolče. Tobakarji jo rabijo, da si ž njo krešejo ogenj. Dobra je tudi za rane, da se kri ustavi.

99. Zima.

Drevje je izgubilo svojo lepoto in stoji golo. Drobni ptiči so utihnili; mnogo jih je odletelo v tuje kraje. Nekateri živali spé, drugim je zrastle bolj gosta odeja. Vse je žalostno in tiho. Sneg pokriva široko zemljo, ostri vetrovi brijejo, vode zmrzujejo. Solnce pozno vzhaja in zgodaj zahaja. Kmet dela in popravlja orodje, seka les in cepi drva; predice sučejo kolovrate; stari ljudje in otroci pa sedé za pečjó. Narava počiva in nabira novih močí za prihodnjo pomlad. Zima pa ima tudi svoje posebno veselje.

Otroci! naglo vam teče zlati čas prijetnih mladih dni. Hitro vam mine dan, mesec, mine vam leto za letom.

Naj vam mladost ne izgine brez dobička v morje neskončne večnosti!

100. Jež in lisica.

Bila je huda zima, da je drevje pokalo. Vsaka zver se stiska v svoj kotec. Medved počiva v svojem brlogu, zajec čepí pod grmom, in lisica v votlini obira kosti, ki si jih je nanosila od daleč; le ubogi jež sè svojo bodečo suknjo ne more dobiti strehe. Vsakdo se ga bojí.

Ves zmrzel prileze lisici na prag in prelepo prosi, naj ga vzame pod streho, da ga ne bode velicega mraza konec. „Hodi le dalje!“ velí lisica, „bila bi nama luknja pretesna; poišči si lepšega prostora.“ — „Imejte usmiljenje, dobra mamka!“ pravi jež, „ne bom vam delal nobene nadlege. Lepo mirno se stisnem v kotec, pa

bom tiho dihal, da bom le na toplem; saj vidite, da sem strehe potreben. Rad bom storil, kar koli mi porečete.“

Lisica, če tudi sama zvita, dá se preprositi in vzame ježa pod streho. Nekoliko dní sta se dobro imela; bil jima je kratek čas. Ko se pa jež privadi svojega prebivališča, začne se iztezati in drezati ubogo lisico sè svojo trnjevo kožo. Lisica mu očita: „Ali ne veš, kaj si mi obetal?“ Jež se pa le izteza in lisico zbada, rekoč: „Starka! če ti ni prav, pa idi drugam!“ Lisica se umika, dokler more; poslednjič pobegne, jež si pa osvoji vso luknjo.

A. M. Slomšek.

101. Smreka.

Smreka je pri nas najvišje drevo; zraste do 38 *m* visoko in ima deblo, ki je do 15 *dm* debelo. Takih je pa malo, ker se smreke navadno že poprej posekajo. Smrekove korenine ne sezajo globoko v zemljo, pa se tudi ne razprostirajo tako na široko, kakor hrastove ali bukove; zató pa tudi vetrovi lažje podirajo smreko. Deblo je valjasto in ravno, lub pa hrapav; listi so iglasti in vedno zeleni. Cveti so neznatni; seme je v češarkih. Smreka je jako koristno drevo; daje nam dober les, pa tudi drva za kurjavo.

Smreka pa je, kakor jelovo drevje sploh, koristna še v drugem oziru. Dobivamo namreč od nje trpentin, trpentinovo olje, peglo, smolo, smolnjak in lesno volno. Lub rabijo strojarji.

102. Železo.

Železo je najkoristniša kovina. Hvala Bogu, da je naša Avstrija ž njim tako bogata, kakor skoro nobena druga država. Najbolj se z železno rudo ponašate štajerska in koroška dežela.

Železno rudo kopljejo iz zemlje ter jo v plavžih v strašnem ognju raztopé in očistijo razne primesi. Železo, kakršno priteče iz plavža, je líto železo. Trdo je in krhko; ne dá se variti in raztezati. Vendar je za marsikatero rabo; iz njega ulivajo peči, cevi, krogle i. t. d.

Lito železo se zopet razbéli v ognju in potem dene pod kládivo; zdaj postane táko, kakršno rabi kovačem in ključalničarjem. K o v a š k o železo je varivo in kovno; raztegneš ga tudi v tanko pločevino in v žico (zvež).

Iz litega kakor iz kovaškega železa se napravlja trdo jeklo, ki se rabi jako različno. Iz jekla so sekire, kose, srpi, noži, sploh rezila.

103. Kuhinjska sol.

Kuhinjska sol se dobiva v našem cesarstvu v neizmerno velikih zalogah. Dobiva se popolnoma čista v podobi trdega kámena, ki ga kopljejo in lomijo rudokopi kakor káko drugo rudo. Ta je kámena sol. Včasi je pa mešana z glino in drugimi zemljinami; takrat jo je treba raztopiti v vodi. V ta namen izkopljejo v solnatem rudniku velike prostore, v katere se napelje sladka voda, ki raztaplja sol v sebi, glina se pa na dno seséda. Ta voda, ki se je nasitila sè soljó, imenuje se slanica (slana voda), ki se mora odločiti od soli.

Da se voda od soli odloči in da se dobí trda, suha sol, treba je posebnih naprav, ki se imenujejo soline. V solínah se voda slanica izpustí v velike železne in plôsko izdelane ponve. Pod ponvami se potem kuri toliko časa, da voda zavrè in izpuhtí, ter na dnu ostane sama sol. Izvarjeno sol vzamejo iz ponev, očistijo jo, naredé v kosove in denejo v zeló zakurjene sobe, da se osuší.

Ali ne samo v zemlji, tudi iz morske vode se dobiva sol. Na nizkih in vročih morskih bregovih se napelje slana morska voda v plitve, ravne in široke jame, ki se imenujejo gredíce. Vsled solnčne gorkote in gorkih vetrov izpuhteva voda, sol pa se seséda na dno. Ko vsa voda izpuhtí, napelje se druga, in to se ponavlja po več tednov, včasih tudi po več mesecev, dokler debela solnata skorja ne pokrije gredic. Ta sol se imenuje morska sol in ni nikoli tako čista, kakor óna, ki se dobiva iz solin.

Znano je vsem, da se sol rabi v kuhinji. Sol dela jedí okusne ter brani, da meso ne zadáhne in se ne izpridi. Neslane jedí se težko prebavijo. Sol brani živino marsikaterih bolezní. Zató je dajemo lizati zlasti prežvekovavkam.

Iz „Vrtc“-a.

104. Zlato.

Zlato je najplemenitejša, najlepša in najdražja kovina. Barve je rumene; zmerom se blišči, nobena rjá se ga ne prime. Dobiva se čisto ali v večjih kosovih ali v drobnem zrnju. Nahaja se pa tudi kakor pesek in prah v različnem kamenju. Kadar tako kamenje razpade, pride zlato v reke in potoke, iz teh pa o povodnji s peskom na suho zemljo.

Porazdeljeno je po vseh delih svetá; nikjer pa se ne najde v posebnej obilnosti. Zató ima med vsemi kovínami najvišjo ceno. Kosček zlata, kolikršen je krajcar, dá se s kladivom raztolči v tako široke in tanke ploščice, da ž njimi lahko pokriješ po več tisoč krajcarjev.

Ker je tako mehko, zató se nikdar ne izdeluje čisto. Vselej se mu primeša nekoliko srebra ali bakra. Iz zlata se kuje tudi denar, ki se zove pri nas cekín. Zlatarji napravljajo iz zlata različne stvari, posebno prstane, uhane, verižice i. t. d.

Kadar hočejo naš presvetli cesar koga posebno odlikovati za njegove zasluge, podelé mu zlat križec, zlato svetinjo ali zvezdo. Odlikovanec nosi to znamenje na prsih, viseče ob zlatej verižici ali pisanem traku.

105. Petrolej ali kámeno olje.

Mnogi kraji naše zemlje so napojeni z neko oljnato tekočino. Ako se na takih krajih izkopljejo globoke jame v podobi naših vodnjakov, nabere se v njih dosti te oljnate tekočine; lahko se potem zajema s kako posodo.

Ta tekočina plava na vodi kakor olje; ne dá se pomešati ž njo. Če jo prižgemo, gorí sè sajevím plamenom razširjaje neki poseben, neprijeten duh. Plamen je bolj ali manj rumene ali rjavkaste svetlobe. To čudno oljnato tekočino imenujemo kámeno olje ali petrolej.

Dandanes se tudi v našem cesarstvu pridobiva mnogo petróleja. Čisto kameno olje rabimo za navadno svečavo, tam pa tam tudi za kurjavo. Ker se petrolej rad vname, treba je ž njim zeló previdno ravnati.

106. Baker ali kotlovina.

Naši krajcarji in vinarji so iz bakra ali kotlovine. Baker ali kotlovina je kovina lepo rdeče barve. Polirana kotlovina dobí svetlejšo barvo, kar vidite na osnaženih kotlih in ponvah, katere kotlar izdeluje. Rdeči baker orumení, kadar se stopí z nekaterimi drugimi kovinami. To se vidi pri medi, ki je zmes iz bakra in cinka. Rdečkasta méd se imenuje tombak. Barve je skoro take kakor zlato; marsikateri nevednež se je že opeharil kupivši méd za zlato.

Méd se mnogo bolj rabi kot čisti baker. Iz medí se narejajo gumbi, okovi, različne posode, svečniki in druge stvari.

Ako se baker zmeša s cínom, dobímo bron. Iz brona lijó zvonarji zvonove; kolikor bolje zna zvonar pomešati obe kovini, toliko čistejši glas imajo zvonovi.

Pri bakrenih in medenih posodah je treba največje previdnosti. Če pride na take posode kislina, naredí se na njih zeleni volk, ki je hud strup. Zató je bakrena kuhinjska posoda pocinjena.

Tudi zelena in modra barva na lesenih igračah je večkrat pomešana sè zelenim volkom in zató strupena. Otroci, ki so nosili take igrače v usta ali lizali jih, zboleli so večkrat nevarno, nekateri pa so celó pomrli.

Votlo v turnu

Klenka bron,

Smrtno pesem

Poje zvon;

Žalostno z glasovi témi

Popotnika na zadnji cesti spremi.

107. Kmet.

1. Ko pomlad se bliža,
Jaz vrtec gradím,
In orjem in séjem
In trsje sadím.

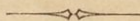
2. Poleti košévam
Planine, dolí,
In srpe bruševam,
Ko žito zori.

3. V jeseni gozdárim,
Otavo kosim,
Pšenico omlatim
In grozdje mastím.

4. Pozimi počivam,
Napregam saní,
Orodje popravljám,
Da sneg mi skopní

5. Ves teden se trudim
In gibljem roké,
V nedeljo hladím si
Glavico, srcé.

M. Vilhar.

Nebo in zemlja.

108. Solnce.

Ti, morjé svetlobe,
Vojvoda zemljé!
Nas moré tesnobe
In meglé temné.

Komaj zarja zlata
Jutro prebudi,
Skoz nebeška vrata
Gór vrhé zlatí.

Srca vsa odpira
Plameneč oltar;
Kjer tvoj žar umira,
Vsahne zemlje dar.

Ti nam vinske trte
Zóriš ljubo slast,
S sadjem polniš vrte,
Rožam daješ rast.

Sin nebeške luči,
Luno razsvetliš;
Vedno, vedno úči,
Komu v čast goriš. M. Kastelec.

109. Straní nebá.

Neko jasno poletno jutro napôtijo se učitelj sè svojim sinom Francetom zgodaj na bližnjo goro. Počasi stopata od vznožja po strmem pobočju do vrha. Ko stopita na vrhunec, vzklikne France od veselja in pravi: „Oh, oče, tukaj je lepo; kako daleč se vidi na vse kraje!“ Oče odgovoré: „Res lep je razgled! Razširja se pred nama vsa ravnina s čednimi vasmi in trgi, sè zelenimi vrta in žitnim póljem.“

„Poglejte, oče, kako lepo tam solnce vzhaja!“ Oče pritrdijo, rekoč: „Zarés veličastno je priplavalo izza sinjih gor. Poglej okoli in okoli! Razprostira se pred nama vsa krajina tja do daljnega pogorja, ki nebo mejí. Okrožje, katero moremo pregledati, je obzor ali horizont. Na višjej gori bi se videlo še dalje okoli, obzor bi bil še večji. — Poglej solnce! Više in više se vzdiguje nad obzorjem, kjer sva ga najprej zagledala. Opoldne bo stalo najviše. Potem pa se nagne ter zvečer skrije pod horizont. Ne vidimo ga več; zašlo je. Stran neba, kjer solnce vzhaja, zove se vzhod ali jutro; nasprotnej strani, kjer solnce zahaja, pravi se záhod ali večer. Strani, kjer solnce stojí opoldne, pravimo jug ali poldan; jugu nasprotno stran, kamor je opoldne senca obrnjena, imenujemo sever ali polnoč. Vzhod, zahod, jug in sever so štiri glavne strani svetá ali nebá.“

Tako so poučevali oče učitelj svojega sina.

Otroci, obrnite se proti vzhodu! Katera stran sveta je za vami, katera na desno, katera na levo? — Katera stena šolske izbe je proti jugu obrnjena, katera proti zahodu? Na kateri strani šole je cerkev, bližnja vas?

(Mnogovrstne vaje.)

110. Na gôro.

Na gôro, na gôro,
Na strme vrhé!
Tja kliče in miče
In vabi srcé.
Na gori cvetíce
Najzalše cvetó,
In ptice preljube
Najslajše pojó.

Na gori nad máno
Oblaki visé;
Nad máno višave
Bliščijo vedré.
Na svóbodnej gori
Ni zemskih nadlóg;
Nad máno, pod máno,
Krog mene je Bog.

Torej le na gôro,
Na strme vrhé!
Tja kliče in miče
In vabi srcé.

M. Vilhar.

III. Dan in noč.

Ko dan se zaznava,
Daníca priplava,
Se sliší zvonjenje
Črez hribe, črez plan:
Zvonovi, zvoníte,
Na delo budite!
Ker naše življenje
Le kratek je dan.

Daní se: stvari se prikazujejo iz teme. Na vzhodu se nebo žarí in oznanja solnčni prihod. Mesec in zvezde obledevajo. Solnce premaguje jutrnji mrak. Gore se že zlatijo. Tudi gozdni robovi so že razsvetljeni. Poslednjič solnčna svetloba prisveti tudi v dolino. J u t r o je.

Kdor hoče živeti
In srečo imeti,
Naj dela veselo,
Pa moli naj vmes:
Zvonovi, zvoníte,
K molitvi vabíte!
Ker prazno je delo
Brez sreče z nebes.

Pred poldnem se solnce vedno više in više pomíka; opoldne stóji najviše in je prehodilo polovico svojega pota.

Popoldne se solnce pomika proti zahodu; zvečer pa zahaja. Skriva se za gozde in gore. Žarki prihajajo slabejši in slabejši. Ko solnce zajde v zatón, postane večerni mrak, kateri se umakne temnej noči.

Ko človek se upeha,
Trpljenje mu neha,
Ga delopust vabi,
Večer ga hladí:
Zvonovi, zvoníte,
Nedeljo znaníte!
Gospod ne pozabi,
Plačilo delí.

Ponoči počivajo ljudje in živali. Kadar mine prva polovica noči, je polnoči.

Oh! naglo nas mine
Vet trud, bolečine;
Utrujen se uleže
Na pare trpín:
Zvonovi, zvoníte,
Domú ga spremíte!
Gre z dela in teže
Adamovi sin.

Čas od polnoči do polnoči imenujemo en dan. Delimo ga na 24 ur. Od polnoči do poldneva štejemo 12 ur, od poldneva do polnoči pa zopet 12 ur. Ura ima 60 minut.

Koliko ur in minut je minilo, kažejo nam ure. Ure so žepne, stenske in stolpne. Dva kazavca se neprenehoma premikata na kazalu. Manjši kaže ure, večji pa minute: manjši se v enej uri prestavi od številke do številke, večji pa v enej uri pride okoli in

okoli. Kadar bije ura, kaže večji kazavec ravno na 12.
Solnčne ure imajo le en kazavec.

Hitro, hitro mine čas,
Oh, ne bo ga več pri nas.

112. Lahko noč.

Svetlo solnce se je skrilo,	Ptičice in vsa živína,
Vse na svetu potihnilo;	Gospodarji in družína,
Vse odeva tiha noč,	Vse počítka željno je,
Da zaspati nam je moč'.	Tiha noč zaziblje vse.
Svetle zvezdice goríjo,	Moja glav'ca je zaspana,
Tam na nebu se bliščíjo,	Moja postelj'ca postlana;
Kakor bi nas angeleci	Ljubi angel, varuh moj,
Dol iz raja gledali.	Mene váruj ti nocój!

Jutri hočem zgodaj vstati,
Nočem zarje zaležati.
Bog mi svojo daj pomoč!
Oče! mati! lahko noč!

113. Letni časi.

Pomlad mila odklenila svoj veseli nam je raj;
Cvetje klije, radost sije, zelení že vrt in gaj.
Zdaj le híti vence viti, o mladina! zdaj je čas;
Dan zbeguje, cvet vsehnjuje, kmalu mine rožni kras.
Zraven tudi ne zamúdi poiskati dušni sad!
Pomlad ide, zopet pride, — le enkrát je človek mlad.

Minila je zima, prišla je lepa pomlad. Noči se
krájšajo, dnevi se dáljšajo. Dne 21. marcija vzhaja
solnce zjutraj ob šestih in zahaja zvečér ob šestih. Sije
torej 12 ur. Dan in noč sta enako dolga: pomlad
se začne. Od dne do dne se solnce vzdiguje više
na nebu: noči so krajše od dnevov. Toplota raste.

Vročje je, vroče,
Čelo kipí;
Solnce pekoče,
Zemlja reži.
Za plugom orač omaguje,
Na cesti popotnik zdihuje.

Dne 21. junija se začne poletje. Takrat vzhaja solnce zjutraj ob štirih, zahaja pa zvečer ob osmih. Dan je najdaljši, noč najkrajša. Sledeči dnevi se zopet krčijo: toplota še ne pojema.

Kako si otožno, jesensko nebó!
Pod taboj vse hira,
Vse vene, umira;
Življenje jemlje slovó.
Hripávi
Žrjávi
Visoko kričé,
Na južno leté.

Začetek jeseni je 21. septembra. Solnce nam vzhaja ravno tam, kjer je vzišlo 21. marcija; dan in noč sta zopet enako dolga.

Dnevi se zmerom bolj krajšajo, noči pa daljšajo. Solnce se ne vzdiguje več tako visoko, kakor poleti; zato je tudi jeseni bolj hladno.

Žarki nebeški! vi ste obledeli,
Zgúbili svojo ognjeno ste moč.
V ledu utrinja se mesec prebeli;
Zvezde gorijo, pa mrzla je noč.

Zima se začne 21. decembra. Takrat imamo najdaljšo noč. Solnce vzhaja šele ob osmih, zahaja pa že ob štirih. Noč je dolga 16 ur, dan pa le 8 ur. Kmalu

pa se dnevi zopet daljšajo, dokler ni dan enako dolg z nočjó. Kdaj se zgodi to?

Pozimi padajo solnčni žarki pošévno na zemljo; zato je zima najmrzlejši letni čas.

114. Uganka.

Vsako leto grejo sestre križem svet;
Vsaka daje božjih darov mimogréd:
Prva sestra lahke nožice imá,
V zelen plašč zavita dosti cvetja dá.
Druga prisopiha, vroče se potí,
Kôso nam ponuja, tudi srp molí.
Tretja sadja v jerbasih prinaša nam,
Brente polne grozdja, polni vinski hram.
V kožuh zadnja sestra je ogrnjena,
Ima rokavice, v peč zaljubljena.
Kdo ugane štirih sester teh imé?
Kdor jih ne ugane, on res malo vé.

115. Nevihta.

Dan je soparen. Solnce pripeka na vse stvari in hoče posušiti vse rožice na polju. Nobena sápicica ne pihljá, nobena ptica ne žvrgolí v senčnem grmiču — tesna tihota je povsod. Cvetice obešajo veneče glavice in ginejo v smrtnih težavah.

Zdaj se privlečejo v soparni zrak temne megle in se združijo v sivočrn oblak, ki pretí s hudo nesrečo. Iz jeznega obraza mu švigajo bliski, grom bobní, oblak vrešči in vrè. Že padajo debele, težke kaplje; vse beži pred ploho. Toča poka po strehah. Molitev, jok in stok

je šlišati v vsakej hiši, na vsakem pragu. Ni dolgo, in ves kraj je zagrnjen z belim mrtvaškim prtom.

Ves up je splaval kmetu po vodi; vendar obrne svoje misli proti Bogu in pravi: „Bog je dal, Bog je vzel, njegovo imé hvalimo vekomaj.“

A. Janežič.

116. Strela.

Bil je vroč poleten dan. Ko pride Janezek iz šole, pošljejo ga mati z malo južino k očetu, ki so orali na polju. Pa kmalu se je jelo napravljati k hudemu vremenu. Nebo je zatemnelo. Sliši se od daleč bučeče grmenje; debele kaplje že padajo. Oče velijo sinu: „Stopi pod oni-le hrast; hitro bo konec nevihte.“ A nevihta prihaja vedno silnejša; ulije se kakor iz kabla. Tudi oče pusté konje in gredó pod hrastovo streho. Blisk in grom pa splaši konje, da so kot besni zdirjali po polju. Oče skočijo izpod hrasta za konji, in tudi deček steče za njimi. Komaj pa sta bila obá kakih dvajset korakov od drevesa, udari strela v hrast ter ga razkolje od vrha do tal. Oče in sin padeta omamljena na tla; toda kmalu se zopet zavesta.

Oteta sta bila nagle in strašne smrti.

117. Zvezde.

Tukaj gori se neznani,	Svetla cesta je razpeta
Vel'ki sveti sučejo;	Črez neskončni neba zid;
Z lučjo solnea so obdani,	Tam se vozi čast Očeta,
Krogla pota tekajo;	Vodi pote zvezdnih rid.
Zvezda zvezdi je soseda,	Vse okroglo je in miga,
Njih za nas števila ni;	Vse od ognja sveti se;
Druga v drugo svetlo gleda,	Vse oznanja, da velika
Vsaka v božjo čast gorí.	Roka svet stvarila je.

Tvoje veličanstvo, Večni!
Trume zvezd nam pravijo;
Kako bomo šele srečni,
Kadar k tebi pridemo!
Skozi svetov svet bo pela
Naša duša stvarniku;
Vrhu svetov bo sedela,
Pela petje angelsko.

U. Jarnik.

118. Luna.

Prijazno luna sveti,	Pohlevno se zakriva,
Nam lahko noč želí;	Odkriva spet obraz,
Med zvezdami se maje,	Popotnika tolaži,
Skoz megle se smejí.	Da mu je krajši čas.

119. Lunine méne.

Luna je 50krat manjša od zemlje in dobiva, kakor ta, svetlobo od solnca. Luna vzhaja na vzhodu in zahaja na zahodu.

Kaže se nam včasih kakor okrogla, razsvetljena plošča, včasih je vidimo le pol, včasih le ozek, srpast rob, in kmalu je ni nič videti. Lunina svetloba se torej ménja.

Kadar se lune prav nič ne vidi, pravimo, da je mlaj. Črez nekaj dni vidimo majhen srpast rob, katerega je vsak dan nekoliko več; v kakih sedmih dneh po mlaju se pokaže vsa desna polovica v podobi črke *D*. To se imenuje prvi krajec. Sedem dni pozneje se pokaže luna v celej plošči; pravi se ji ščip ali polna luna. Njena svetloba pa se od zdaj zmanjšuje. Kmalu zapazimo, da je nekaj manjka na desnej strani. Sedem

dni po ščipu vidi se samo nje leva stran v podobi črke C; to je zadnji krajec. Teden pozneje imamo zopet mlaj. Tako luna neprenehoma izpreminja svojo podobo.

120. Zrak.

Zrak nas povsod obdaja. Zrak okrožuje vso zemljo in napolnjuje najmanjše praznine. Ne najdeš prostora, da bi ne bilo zraka v njem.

Zrak je ljudém, živalim in rastlinam potreben; brez niega ne morejo rasti rastline, ne živeti ljudjé in živali. Kadar koli zasôpe človek ali žival, potegne zrak v sé in ga dihne iz sebe. Kjer ni zraka, ne gorí ogenj, ne sliši se glas; kjer ni zraka, je smrt.

Zrak ni povsod enako čist. Najslabši je ondi, kjer prebiva veliko ljudí skupaj. Kako neprijetna in zoprna je sapa, katero drugi dihne v te!

Kakšen mora torej biti zrak v zaprtej hiši, v katerej več ljudí biva delj časa? Videli ste morebiti že, da je v natlačenej hiši začela luč pojemati in slabotno brleti, če tudi ji ni manjkalo olja. Zmanjkalo ji je dobrega zraka, ki so ga ljudjé izpridili z dihanjem. Kako lahko ste se odsopli, ko ste iz te gneče stopili pod milo nebo!

Ako si hočemo ohraniti ljubo zdravje in visoko starost doživeti, moramo najpred skrbeti za dober, čist zrak. Zato je treba izbe zračiti poleti in pozimi, da se izprijeni zrak z dobrim namesti.

V zaprtej hiši žerjavico imeti je zelo nevarno, posebno ponoči, ko vse spi in se ne vé, če in kdaj kdo pade v omótico. Mnogo ljudí je že tako prišlo ob življenje. Žerjavica namreč jako pokvari zrak.

Slab zrak je tudi v kletéh, kjer vino vrè, v globokih vodnjakih in jamah. Ni varno, hoditi vanje.

Ako imaš kaj opraviti v takih krajih, spústi poprej luč noter po motozu. Če ti luč ugasne, ostani zunaj; kjer luč ne more goreti, tudi človek ne more živeti.

Zrak se ne vidi, ker je prozoren in ker nima barve. Le v prav velikej daljavi se nam vidi višnjev: zaradi tega je tudi nebo višnjevo. Dasi ne vidimo zraka, je vendar telesnina, ki potrebuje prostora, kakor katero drugo truplo. O tem se prepričamo, ako z roko ali z vrati naglo sem ter tja mahamo. To vidimo pa tudi, če kupico narobe vtaknemo v vodo; ker je polna zraka, voda ne more vanjo.

Zrak se dá stisniti, pa le do neke mere. Kakor hitro jenja pritisk, razširi se zopet v prejšnji prostor. Ako pa stiskaš zrak črez mero, raztrga in odžene ti vse ovire.

To izkušajo n. pr. dečki, ki se igrajo z bezgovo pušo. V puši ali v cevi je, kakor v vseh prostorih, zrak. Ako se v cev porine náboj in za njim še drugi, stiska se zrak med nabojema bolj in bolj. Naposled prvi naboj ne more več zdržati prevelike sile stisnjenega zraka in — puša póči.

121. Veter.

Zrak se na gorkem raztegne in stanjša, na mrazu pa se skrči in zgostí. Mrzel zrak je torej težji od gorkega; óni ostaja bolj pri tleh, ta pa se vzdiguje kvišku. O požaru se vidi, kako vroči zrak kvišku žene goreče ogorke, oglje i. t. d. V zakurjeni sobi je gorkeji zrak zgoraj, mrzleji pa spodaj. Ako se torej med malo odprtimi durmi visoko drži goreča sveča, nagiblje se plamen na vnanjo stran; kadar pa postaviš svečo na tla, pripoguje se plamen v sobo, ker vnanji mrzli zrak prihaja v sobo.

Ko bi pustil duri odprte, odhajal bi topli zrak iz sobe, mrzli pa bi silil v izbo dotlé, da bi bil zunaj in znotraj enako mrzel.

Tako se godí tudi pod milim nebom. Če na pr. v katerem kraju postane topleje, stanjša se ondi zrak in ide kvišku; zato se zrak v ta gorkejši kraj steka iz mrzlejega; zrak se premiče. Kadar se premiče počasi, nastane prepíh; ako se pa giblje močneje in hitreje, pravimo, da je veter. Močni veter imenujemo vihár ali orkán. Vihár strašno tuli. Večkrat s koreníno izruje drevesa, odnese hišam strehe in še celó ladjo razbije na morju.

Veter vleče od raznih strani: glavni vetrovi se imenujejo po štirih stranéh svetá.

Pogostoma se primeri, da po več vetrov na enkrat potegne. Takrat vetrovi tiščé drug v družega; v tacem zavijanju vetrov nastane vrtinec. Vrtinec vzdigne prah, pesek, listje i. t. d. ter ga nese kvišku.

Vetrovi pa niso le škodljivi, ampak tudi koristni; kajti čistijo in hladijo zrak, osušajo zemljo, gonijo mline (na veter) in ladje po morju. Vetrovi zganjajo in razganjajo oblake, premajujejo jezera in morje, da se voda v njih ne usmradi.

122. Solnce in veter.

Solnce in veter sta se svoje dni izkušala, kateri bi bil močnejši. Dogovorita se, zmaga naj ta, ki prisili popotnika, da sleče plašč. — Veter začne prvi hudo pihati; zdolec (vzhodnjak) in krivec (zahodnjak) se stepeta ter napravita dež in točo, da bi popotnika primorala, naj sleče svoj plašč. Popotnik ves moker od mraza trepeče, trdno drži za plašč in se zavija vanj.

Veter potihne, vreme se zvedrí in solnce se prikaže. Sije prav prijazno in upira žarke popotniku v hrbet. Toplota raste, sapa bolj in bolj gorka prihaja; plašč mu je pretopel. Z rame ga vrže, na tla pogrne ter leže v senco počivat. Solnce se vetru posmeje, ker ga je tako lahko premoglo, ter mu pravi: „Izlepa se več opravi kot izgrda.“

A. Janežič.

123. Hlapenje.

Nalijte vode v skledo in postavite jo na solnce! Vode bo čedalje manj v skledi, naposled izgine popolnoma.

Kam je prešla, kam je izginila?

Ljudje pravijo navadno, da se je posušila; mi pa trdimo, da se je izpremenila v hlap, in da se je hlap vzdignil kvišku.

Gospodinja, ki hoče hitro posušiti perilo, obesi ga v vetroven kraj. Voda v mokrem perilu izhlapeva, zrak pa se navzame teh hlapov. Če sapa ne vleče, ostaja mokri zrak na perilu, ki se takrat le počasi suši. Veter pa odnaša mokrotni zrak in privaja vedno novega, suhega zraka. To se godí dotlé, da je perilo suho.

Pozimi se suši celó zmrzlo perilo, ako je le na prepihu ali vetru. Sevéda se ne more tako hitro iznebiti mokrote kakor poleti; kajti topli zrak se več hlapov navzame, nego mrzli. Omit in osnažen pòd se pozimi najprej osuší, če dobro zakurimo v peči, okna pa odpremo. Toplota izpreminja mokroto v hlap, prepíh pa odnaša hlapove.

Voda torej izhlapeva, pa ne le v skledi, na perilu in podu, ampak povsod, koder pride sè zrakom v do-

tiko. To se godí zlasti na morju, na jezerih in rekah. Tudi iz rastlin puhti dosti hlapovine v zrak; enako izgubljajo ljudje in živali skozi kožo in pri dihanju obilo mokrote. Čim več je hlapovine v zraku, tem vlažnejši je.

124. Megla, oblak, dež.

Kadar je hladno ali pa mrzlo, vidi se dih. Mrzlo okno, proti kateremu se dihne, postane mokro. Konji, ki so dirjali, so pozimi kakor z meglo obdani. Sopar, kateri vzhaja iz vrele vode v hladnejši zrak, vidi se nam kakor oblaček. Kaj se učimo iz teh pojavov (prikazov)?

Ako se vlažni zrak zadosti ohladi, izpremeni se nekaj hlapovine zopet v vodo.

Nevidni hlap se zgostí najprej v majhne mehurčke, katere kmalu zagledamo, ko se jih veliko skupaj nabere. Ako se to pripeti blizu zemlje, nastane megla, v visočini pa oblak.

Megle izginejo, kadar solnce prisije; zakaj? Zató, ker solčna gorkota razžene vodne mehurčke v nevidni hlap. Kadar zadenejo mrzli vetrovi na oblake, ali kadar se oblaki sploh zeló ohladé, sprijemljejo se vodni mehurčki, združijo se v kapljice in padajo zaradi svoje teže na zemljo. To je dež.

Dež je raznovrsten. Pršá vica pada iz nizkih oblakov v prav drobnih kapljicah. Ako so kaplje velike ter padajo z močjó, je ploha. Prehodni dež pride iz mimo idočega oblaka. Deževje nastane, če je vse nebo nad katerim krajem pokrito z deževnimi oblaki. Kadar se ulije iz oblaka z veliko silo, pravimo, da se je oblak utrgal.

Dež je zeló koristen in potreben. On nam čisti zrak, hladí solnčno vročino, poživlja rastline, rodoviti zemljo, daje vode virom, potokom in rekam.

125. Solnce in dež.

„Da bi pač vedno sijalo solnce!“ rekli so otroci neki deževni dan svoje materí. Ta želja se jim je kmalu izpolnila. Več tednov se ni prikazal noben oblak na nebu. Dolga in huda suša je učinila mnogo škode. Rastline niso mogle rasti; travniki so zarjaveli, potoki so se posušili. „Ali vidite zdaj,“ pravijo mati svojim otrokom, „da je dež tako potreben kakor solnce? Tudi za nas bi ne bilo dobro, ko bi imeli zmerom jasne in vesele dni. Tudi oblačni dnevi, — nadloge in težave — morajo včasih priti, da ostanemo dobri in pobožni.“

Dež za solncem mora biti,
Za veseljem žalost priti.

126. Mavrica.

Kako je svetla, mila, krasna,
V sedmerih barvah se bliščí:
Nobena slika ni bolj jasna,
Ko mavrica nebeška ti!

127. Sneg in toča.

Sneg se nareja, ako vodni hlapi v zraku zmrzujejo, spoprijemajo se in v snežinkah padajo na zemljo. Začetek snégu je prav tisti kakor dežju. Med dežjem in snegom je samo ta razlika, da pada dež v kapljah, sneg pa v plahticah.

Celó poleti so snežinke v oblakih; ko pa pridejo v nižji, topleji zrak, razcedé se v kapljice. Zató pogostoma po dolinah dežuje, na visokih gorah pa sneg gre!

Sneg pokrije pozimi setve na polju, da ne pozebejo; sneg napaja zemljo in daje potokom in rekam obilo vode. Tudi proti ozeblini je dobro zdravilo.

Sodra nastane takrat, kadar se snežinke na pol stopé in spoprimejo v kroglice.

Toča se naredí, če deževne kaplje zmrznejo v zraku. Toča je iz prozornega ledú, na sredi pa ima neprozorno zrno. Po podobi in debelosti je različna. Toča pobija češče podnevi, nego ponoči in je kmetu huda šiba.

128. Rosa in slana.

Ako prinesete kozarec mrzle vode v toplo izbo, začne se kozarec „potiti“.

Šipe v oknih se potijo znotraj, če je vnanji zrak mrzleji od znotranjega.

Vodni hlapi, ki se nahajajo v izbnem zraku, ohladé se okoli kozarca in šip, zató se zgosté in prikažejo v kapljicah.

Ravno tako se nareja rosa. Trava, listje, cvetje, les, kamenje i. t. d. se ohladí hitreje nego zrak, ki obdaja vse stvari. Zató se vodeni hlapi okoli njih ohladé, zgosté in obvisé kakor kapljice.

Zmrzla rosa je slana, ki posmodí in včasi popolnoma uničí cvetje in rastline.

V jasnih nočéh se naredí več rose, nego kadar je oblačno. Oblaki namreč varujejo stvari ohlajenja. Tudi veter brani, da se rosa ne dela, ker odpihuje hlap od ohlajenih telés. Rose in tudi slane je torej največ v jasnih in tihih nočéh, zlasti jeseni in spomladi.

Ledene cvetice, ki se pozimi delajo na oknih,
naredé se iz hlapov v hiši, kateri zmrznejo na
mrzli šipi.

129. Uganki.

Z r ti kažem vselej barvo razno,
Ko prikaže solnce se prijazno,
S k pa v roki ostra sem priprava,
Ki rastline mnoge pokončava;
Brez teh črk se mene ti bojiš,
Kamor koli pridem, odbežiš;
In če se kedaj pri meni spečeš,
Zadnja dva glasova le izrečeš.

Po vsej me zemlji je polno,
V dolini kakor nad goró;
Po meni včasih šviga blisk,
In včasih me prodira vrisk.
Po meni ptičice leté,
Metulji pisani frčé;
Brez mene ne živí nihčè,
Kjer mene ni, pogine vsè;
Jaz v vsakej luknjici tičím
In dostikrat se tuď zgotím.
Če črko prvo izpustiš,
Stvaríco cenjeno dobiš:
Iz vode lazi na zemljó,
Da tu si živeža dobó.
Mesó okusno ti dajè:
Povéj torej, kak' zove se?

Fr. Cimperman.

130. Zimski dan.

Solnce se od daleč skriva,
Vrana leta ókrog hiše,
Tanek veter zunaj piše,
Tla pa débel sneg pokriva.
Tam na klancu je vse živo,
Vkup so iz vasí otroci,
Vsak sani v premrli roci
Vozi in drži se krivo.
Starec zrè iz gorke hiše,
In spomín se mu posíli,
Dni premišlja, ki so bili,
In na tihem solze briše.

Simon Jenko.

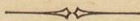
131. Uganki.

Med zemljo in nebom
Se dete gojím,
Od hriha do hriba
Veselo frlím.
Oblake in megle
Preganjam na ples,
Pometam in pišem
Brez metel, perés.

M. Vilhar.

Nisem rogata žival,
Pa roge le molím;
Daleč počasi pridem,
Hiše ne zapustím;
Za postne dni dajem jedí,
Jedí brez vseh kostí,
Kako se mi velí?

A. M. Slomšek.

Domovina in zgodovina.

132. Domače ognjišče.

Prekrasna je zemlja domá in drugód,
In čudeži stvarstva rastó nam povsód;
Al' vendar veselje prebiva le tam,
Kjer vzdiga domače ognjišče se nam.

133. Domačija.

Moja domačija je v prav lepem kraju. Na prijaznem hribu stoji zala vas med lepimi travniki in rodovitnim poljem. Nad vasjó kipí v nebo visoka gora s čistimi studenci in potoki; pod vasjo leži bogato polje z najlepšimi njivami. Za vasjo je gozd; tam pasejo po zelenih tratah veseli pastirji vaško živino. Pred vasjo teče velik potok s prečisto vodo. Črez potok so napeljane brvi in mostíči. Na njegovem levem bregu je mnogo mlinov in kovačnic. Potje v vas so čedni, vélika cesta pa drží ob gori v mesto. Tik nje drdrá večkrat na dan vlak po železnem tiru; on prevažá popotnike in blagó iz kraja v kraj. Lep je in prekrasen moj mili rojstveni kraj!

Ljubo domá,
Kdor ga pozná,
Pregovor stari že pravi:
Torej, moj dom,
Ljubil te bom,
Dokler smrt me ne spravi.

Tebe poznám,
Rad te imám,
Kakor so mnogi storili:
Zate živím,
Zate gorím,
Kraj moj domači premili!

Lepšega ni,
Kakor si ti,
Zame nikjer na sveti:
Ti me rediš,
Ti me živíš,
Zate bi hotel umreti.

134. Šola.

Potrebna je šola za mlade ljudi,
Blagor otroku, ki prav se uči.
Omiko, razumnost in blágo srcé
Šolski nauki obilno delé,
Bogastvo se ruši, le kratko trpí:
Išči blaga si, ki delj obstojí.

135. Reka, veletok, morje.

Potok sreča valovito reko in reče: „Sestra, vzemi me sè seboj!“ Reka pravi: „Pridi sem, hodi z menoj!“ Obé vodi se prijazno združite ter tečete med cveticami ob bregovih. Ribe plavajo ž njima in švigajo sem ter tja, navzdol in navzgor. Ribič priveslá v čolniču; v njegovo mrežo se ujame marsikatera riba in ribica. Iz bližnjih gozdov pripeljejo ljudje bruna in deske; na plavih vozijo blago v daljne kraje.

Zdaj privalí reka svoje valove do mesta. Visoki stolpi, lepe hiše se bliščé!

Pa reka se ne utegne muditi in ogledovati krasnega mesta; potovati mora brez mirú in počitka. Čim dalje pride, tem več potokov in rečic se ji pridruži. Raste ji moč. Iz reke postane veletok. Ladje in parobrodi se sučejo po njegovej širokej gladini. Dospel je v prostrano ravnino. Ne dere več tako hitro kakor poprej.

On objema mnogokateri zelen o t o k ter se ozira po rodovitnih poljih in pisanih livadah. Sneg kopní; dež lije iz sivih oblakov. Voda narašča, stopa črez breg, razdira jezove. Razlije se črez dolino in jo preplavi do bližnjih holmov. Vsa raván je kakor jezero!

Kmalu mine p o v o d e n j; voda odteka in se vrača v svojo strugo.

Nazadnje pride veletok do nepregledno velike vode, do morja. Tukaj je konec njegovemu potovanju. Slovo vzame od dežele in se vlije v široko morsko planjavo. Po morju plavajo velikanske ladje. Goni jih para ali veter. Na parnicah in jadrenicah vozijo ljudjé različno blagó od kraja do kraja. Mornarji užijejo dosti strahú in nadlog. Resničen je pregovor: „Kdor ne zna moliti, na morju mu se je učiti.“

136. Iz malega raste veliko.

Iz góre skrivnóstne izteka se vir,
Poklína neznatna studencu je tir,
Slaboten, suhoten višave je sin;
Rodil se je komaj: pretí mu pogín.
Na sinjem oboku luč solnca gorí,
Zatorej med peskom potoček medlí.
Počasi, po malem narašča mu moč,
Otréblje si listje, se v strugi vijóč. —
Pohlevno potoček po skali šumljá,
Ponižno iz hriba v dolino skakljá.

Postrvica gibčna se v vodi vrtí,
V nebrojnih se žarkih jej solnce blišči. —
Od daleč mi bije ropôt na uhó,
Potoček zdaj góni že mlinsko koló:
Ponosno pa reka hití do morjá
In ladje prenaša prepolne blagá.

Fr. Krek.

137. Mesto, trg, vas.

Ljudje prebivajo na samoti,
v vaséh, trgih in mestih. Kdo živi
pri nas na samoti? Več hiš blizu
vkup je vas. Prebivavci so vaščani;
pečajo se večinoma s poljedelstvom.
Trg je večji in lepši nego vas.
S čim se pečajo tržani?

Mesto je večje in lepše nego trg
ali vas. V mestu je mnogo velikih
in lepih hiš druga pri drugej.

Meščanje so rokodelci, trgovci,
uradniki, umetniki i. t. d.

138. Stanovi.

Nekateri ljudjé obdelujejo zemljo in pridelujejo živež. Delajo po polju, po travnikih, vrtéh in gozdih ter se pečajo z živinorejo. Ti so kmetje ali kmetovavci.

Drugi prenarejajo zemeljske in živalske pridelke; oni napravljajo stanovanja, obleko, mnogotero orodje i. t. d. Takim pravimo rokodelci, obrtniki.

Tretji kupujejo razne pridelke in obrtniške izdelke ter jih prodajajo tistim, kateri jih nimajo. Ti se imenujejo kupčevavci ali trgovci.

Delo ali opravilo, katero človek opravlja večji del ali pa do konca svojega življenja, zove se njegov stan. Poklic je posebno veselje do kakega stanú.

Razen kmetskega, rokodelskega in trgovskega stanú so še drugi stanovi, kakor učiteljski, uradniški, vojaški in duhovski.

Učitelji učé v ljudskih, srednjih in visokih šolah razne nauke in znanosti, da se ljudstvo omikuje in izobrazuje.

Uradniki so v svojej celoti posvetna gosposka, katera skrbi, da se postave izvršujejo, in da je v deželi vse v lepem redu.

Vojaki nam hranijo ljubi mir ter nas branijo notranjih in zunanjih sovražnikov, da smo si v svesti življenja in imetja.

Duhovniki oznanjajo sv. vero, delé sv. zakramente ter nas vodijo k bogoljubnemu življenju.

V vsacem stanu more človek srečen biti, če natančno izpolnjuje svoje dolžnosti.

139. Občina.

Prebivavci enega mesta, trga, ene ali več vasi so združeni v občino ali srenjo. Vsi občani naj si pomagajo med seboj.

Veliko je opravila za občinsko korist. Skrbeti je treba za občinske ceste, popravljati pota in mostove, nadzorovati mero in vago. Občini gre skrb za cerkev, za domače ubožce, za mir in red i. t. d. Vsak posamezni občan ne more vsega opravljati sam. Zató si vsaka občina izbere nekatere možé, kateri oskrbujejo v imenu vseh drugih občinske reči. Ti možjé so občinski odbor. Odbor se ne more shajati vsak dan; opravil pa občini nikdar ne manjka. Zatorej si odbor izvoli župana in občinske svetovavce izmed vseh odbornikov. Županstvo opravlja manj važne občinske stvari: ves odbor se posvetuje le o bolj imenitnih opravkih. Županstvo je občinska gosposka. Vsak občan ji je v uradnih rečéh dolžán pokorščino in spoštljivost.

Šolske reči v občini so izročéne krajnemu šolskemu svétu.

Šola, cerkev, občinski urad se zida in popravlja z večíne na občinske troške. To veljá tudi o cestah, mostovih i. t. d. Občina potrebuje torej dosti denarja. Zató plačuje vsak ud občine po svojem premoženju občinski davek.

Vsi enej farnej cerkvi pridruženi stanovavci so skup farna občina ali župníja. Cerkveni predstojnik so gospod župnik.

Ali je naše prebivališče posebna občina?

Spadajo li k naši občini še drugi kraji?

Koliko móž je v našem občinskem odboru?

Kateri gospodje in možjé so udje krajnega šolskega sveta?

Kdo mu je načelnik? i. t. d.

140. Okraj.

Ako gremo od doma po cesti dalje in dalje, pridemo v druge vasi, v druge občine. Občina je občini mejaša. Več občin skup je okraj.

V vsacem okraju je sodišče: okrajni sodnik razsoja strankam tožbe; davki se plačujejo pri davkariji. Več v eno celoto združenih sodnih okrajev ravná okrajno glavarstvo. Okrajnemu glavarstvu je na čelo postavljen okrajni glavár. Ta gospod je tudi predsednik okrajnemu šolskemu svétu; v njegovo področje spadajo šolske reči vsega okraja. Okrajna glavarstva, sodišča in davkarije so cesarsko-kraljeva oblastva.

Odgovori na sledeča vprašanja: 1. V katerem okraju je naša domačija? 2. Koliko mest, trgov in vasi ima naš okraj in katere? 3. Ali je I. od naše domačije proti jugu, severu, vzhodu ali zahodu? 4. Kje stanuje naš okrajni glavár? 5. Kateri okraji so združeni pod naše okrajno glavarstvo? 6. Ali so v našem okraju kake gore? Katere? 7. Reke? Katere? Potoki? Kateri? Proti katerej strani sveta pa tekó? 8. S čim se bavijo prebivavci našega okraja? i. t. d.

141. Dežela.

Okraj se dotika okraja, glavarstvo glavarstva. Okoliš glavarstva obsega prostrano zemljo z mesti in vasmi, z rekami in potoki, z gorami, hribi in dolinami.

Veliko večji okoliš je dežela ali kronovina. Dežela, v katerej je naš rojstveni kraj, imenuje se tudi naša materina dežela. Kranjcem je materina dežela Kranjsko, Koroščem Koroško. Katera dežela je Štajercem materina dežela?

Naše avstrijsko cesarstvo sestoji iz mnogih večjih in manjših dežel. Vsaka dežela ima svoje posebno ime, svoj posebni grb; vsem pa vlada isti vladar. Deželno šolstvo oskrbuje deželni šolski svèt. Najvišja

gosposka v deželi je, c. k. namestništvo, v nekaterih manjih kronovinah pa deželna vlada. Cesarjev namestnik ali deželni predsednik ima svoj sedež v glavnem mestu.

Koliko okrajnih glavarstev je v naši deželi? Katera? Katero je glavno mesto?

142. Popotnik.

Popotnik pridem črez goró,
Od doma jemljem še slovó,
In kamor se okó ozrè,
Povsod se mi nov svet odprè.
Tud' tukaj solnce gre okrog,
Dolino vidim, hrib in log;
Pa solnce naše bolj blišči,
In hrib naš lepše zelení.
Tud' tu cvetó cvetičice,
Po njih šumé čebelice;
Pa naših rož je lepši cvet,
Čebelic naših slajši med.
Skoz mesta hodim in vasi,
Povsod drugač' se govori;
Nikogar tujec ne poznam
In med ljudmi povsod sem sam.
Dežela ljuba, kje ležiš,
Ki jezik moj mi govoriš?
Kjer znanci moji še živé,
Prijatli moji v grobih spé?
Zdihujem, vprašam vedno: Kje?
Prijatli! k vam želí srcé;
Peroti lahke si želím,
Da k vam domóv ko ptič zletím.

143. Celje, za časa Rimljanov Celeja.

To res prijazno mesto ob bistrej Savini stoji na južno-vzhodnem koncu savinske doline in ima nad 4000 prebivavcev.

Tam je sedež c. k. okrožnega in okrajnega sodišča ter c. k. okrajnega glavarstva. Učnih zavodov je tamkaj osemrazredna gimnazija, meščanska in tri javne ljudske šole. Dalje ste tu dve bólnici: ena za meščane, druga za vojake; najdeš tudi hranilnico, kopališča, izprehajališča i. t. d. Na zahodnej strani gosposkih ulic je velika vojaščenica ali kasarna, v glediških ulicah pa mestno gledišče. V ljubljanskem predmestju je gazometer in tvornica za gorljivi plin. Potrebni premog kopljejo v Zabukovcu pod Goznikom. Blizu kolodvora je cesarska tvornica za cink.

Mestni župnik je ob enem dekan in opat z mitro; on stanuje v opatiji tik stare, pa krasne, v gotiškem slogu zidane farne cerkve, ki je sv. Danijelu posvečena. Tudi minoritska (nemška) cerkev matere božje, v romanskem slogu in ona sv. Duha in sv. Maksimilijana so prav zale. Celjskemu rojaku sv. Maksimilijanu so neverni Rimljani glavo odsekali tam, kjer stoji zdaj njemu posvečena hiša božja.

Celje je staro rimsko mesto, katero je bilo gotovo že selišče Keltov. Starinski okrogli stolpi in ostanki zidovja še danes pričajo, da je bilo nekdanj močno utrjeno. Leta 452. je lomastil grozovitni kralj Atila na čelu svojih divjih Hunov skozi Celje proti Ogleju onkraj Soče. Leta 475. so Celje oplenili in razdejali Heruli in Rugijeri pod Odoakarjem, kateri je celó v Italijo prodril in v Raveni stanujo-

čega rimskega cesarja Romula Avgustula izpodrinil. Od l. 1341.—1456., torej celih 115 let, bilo je Celje z okolico vred v oblasti celjskih grofov. Zadnji celjski grof je bil Urh II. Petdeset let starega so sovražni Ogri dne 9. nov. 1456. umorili v Belem gradu. Njegovo truplo so prepeljali v Celje in slovesno v grobnici nemške cerkve shranili. Celjsko grofijo je l. 1457. cesar Friderik III. združil sè štajersko deželó.

Celjsko mesto je l. 1687. in 1798. z večjega pogorelo; zadnji strašni požár je upepelil tudi farno in minoritsko cerkev. Grad izumrlih celjskih grofov je zdaj velikanska razvalína. Ljudjé ga imenujejo „stari grad“ ali pa „gorenje Celje“.

Tak je zdaj nekdanji slavni dom mogočnih celjskih grofov. Ondi se nahaja tudi mnogo rimskih ostankov, največ okoli farne cerkve.

F. Jamšek.

144. Ptujsko polje.

Štajerska dežela ima več ravnín, ki se jim pravi tudi polje. Taka ravnína je ptujsko polje. Razprostira pa se na obéh stranéh reke Drave od Maribora do Ormoža.

Ptujsko polje je nekaj močvirno, nekaj pa ga je peščenega in prodnega; le malokje se najde rodovitna prst. Obgorje pa mu je prav plodovito. Na zahodu ga mejí Pohorje sè svojim znožjem, na jugu se vrsté prijazni haloški hribi z imenitnimi vinôgradi; na vzhodu in severu pa oklepajo polje ljutomerske in slovenske gorice. Njih vinska kapljica sloví daleč po svetu.

Skozi prostrano ravníno se valí mogočna Drava, z dotokoma Dravino in Pesnico. Ob Dravi je postavljeno staro mesto Ptuj z mnogimi rimskimi ostanki. Omeniti

je tudi lepo farno cerkev s prosto stoječim stolpom. Z visokega ptujskega grada vidiš, kako po svojem tiru hití kadeči hlapón; vidiš pa tudi v daljini bliščati se več prijaznih cerkvic, kakor ono sv. Marije na gori in pa sv. Urbana.

Preljubi sveti Urban,
Ti dobri naš mejaš,
V goricah ti stanuješ,
In žlahtno grozdje 'maš.
Le zóri ga — in médi ga,
Boš dal nam dober mošt.

Veselo te na hribcu
Vsak kmetič počastí:
Okol' podobe tvoje
Rad brajdo naredí.
Le váruj nam — oskrbi nam
Gorice žlahtni sad!

145. Obir.

Na jugu Koroškega ali Goratana stójí velika gora Obir; Ostríca, njena glava, kipi velikansko v nebó.

Po sévernej strani je samo pečevje, po južnej se pa pasejo črede. Z vrha té gore gledaš nove kraje, šteješ mesta, trge in vasi. Z ogrske zemlje ti solnce prisije, na Kranjsko in Laško zahaja za gore. Storžec ti je sosed, Kočna soseda; Peča te gleda od jutra. Kom in Dobrač strmíta v té od večéra. Triglav na Kranjskem, Zvonár pa na tirolskeji meji molíta svoje stare, bele glave v nebó.

Pod tvojimi nogami dere Drava; Glina in Krka se družite ž njo. Vrbsko jezero (pri Celovcu) od večéra, žetarsko bliščí od jutra. V Celovcu vidiš visoke

zvoníke. Na levej ti stojí Beljak, na desnej Velikovec. Rož, Celovško polje in Junska dolina se ti razgrinja pred očmi.

Starih gradov po višinah, novih graščin po ravninah, pa tudi cerkev po hribih ne prešteješ. Okó se ne nagleda, srcé ne nadovolji božjih čúdežev, ki jih vidiš z Ostrice. Obilno ti poplača težavne stopinje visoki Obir.

Po Janežič-u.

146. Cerkníško jezero.

Cerkniško jezero nima neki sebi enakega na vsem svetu. V enem letu plavajo tam čolni, lové ribíči ribe, kmetič reže brazdo s plugom, kosec kosí travo, ženjice žanjejo. Z brega ugledaš strme pečine v vodi. V dnu jezera se nahajajo večje ali manje razpokline, po katerih voda priteka in odteka. Iz teh podzemeljskih votlín je v kratkem času pridéne neizrečeno veliko. Ko pa voda odtekati jame, čuje se iz votlín šum in bobnenje, podobno daljnemu gromu. Jezero je zopet suho. Ves prostor je enak velikemu ribniku, v katerem je vse živo in se ribe lové. V šestih tednih že raste trava, kjer je bilo poprej široko jezero.

Drugi prostor odmenijo za njíve. Sejejo po navadi proso ali ječmen, ki hitro raste.

Pogostoma pa voda zopet pribobní, preden je še žito dozorelo. Kmetu je upanje na bogato žetev splavalo po vodi.

J. Božič.

147. Sava.

Kranjsko deželo preteka več rek in rečic. Najmočnejša je Sava. Ona se steka pri Radovljici z dolinsko in bohinjsko Savo (Savico) ter sprejema tržiško Bistrico. Pri Kranju se vliwa vanjo Kokra, pri

Medvodah pa Sora, kateri se pri Loki pridružuje Poljanščica. Prav čuden dotok je Ljubljana, ob katerej se dviguje glavno mesto Ljubljana. Pomnožena s kamniško Bistrico zavije Sava proti vzhodu mimo Litije; potem se obrača proti jugovzhodu mejo dejaloč proti Štajerskemu. Njeni bistri valovi gledajo Rateče, posavske gradove in krške vinograde. Brežicam nasproti sprejema reko Krko, katera svojo vodo valí mimo Novega mesta in Kostanjevice po krškem polju.

Kako živo je bilo nekdam življenje ob Savi! Koliko blagá se je zvozilo po njej! Zdaj pa se prevaža največ le po železnici.

Dolenjska.

Pridi, Gorenj'e,	Solnce gorko,
Z mrzle planíne,	Tukaj nam sije,
Vabi Dolenj'e	Trta ljubó
V gorke doline!	Gori se vije,
Mrzel je led,	Vince z goré
Pridi se gret!	Greje srcé.

Bl. Potočnik.

148. Drava, Sava in Soča.

Drava, Sava in Soča so sestre. Nekdam so se menile med seboj, katera bode prihodnji dan prva pritekla v morje. Zvečer Sava in Soča zaspíte. Drava pa se le potuhne in kmalu začne tiho teči naprej.

Ko se zjutraj Sava prebudí in zapazi, da se Drava valí že proti morju, spustí se jezna v urnem teku proti morju. Ko se Soča prebudí in vidi, da ste jo sestri prekanili, predere na nasprotnaj strani sè silno močjo gore, zažene se skozi skálnate soteske in dospè prva v morje.

Ta pripovedka, da-sì basen, opisuje vendar značaj vseh treh poglavitnih slovenskih rek. Drava se valí tiho in potúhnjeno, bistra Sava dere, obé v Donavo in po njej v črno morje; Soča pa bobní urno skozi skalnate struge goriških gór v morje jadransko.

149. Kras.

Kras se imenuje oddelek slovenske zemlje med Gorico, Trstom, Postojno in Reko. Podoben je visoki planoti, nad katero se vzpenjajo kakor valovi skalnati vrhunci. Med vrhunci in griči se razprostirajo pogostoma doline. Vse je posuto sè sivim apnenikom, ki je ali v velike kupe nakopičen, ali pa raztresen sèm ter tja. Pred mnogo stoletji so neki te gore pokrivali zeleni gozdi. Sekira jih je podrla in pot odprla burji. Burja, ki še zdaj pogostoma drevje podira, strehe odkriva in vozove premetuje, je po malem odnašala in odnesla rodovitno zemljo: zató je kraški svet skoro ves gol in pust. Pravijo, da so Benetke na kraških bukvah sezídane. Kras je znamenit zaradi svojih čudnih podzemeljskih hramov. Té jame so prav dolge in široke; krasne kamenate podobe jih lepšajo. Globoko pod seboj slišiš šumenje potoka, ki se valí črez strme skale v strašen prepàd. V teh podzemeljskih vodah šviga sèm ter tja čudni močarilec ali človeška ribica. Kjer je trohica rodovitne prsti, obdeluje jo marljivi Kraševci kaj pridno, da si pridela skopega živeža.

150. Skopulja.

Narodna pravljica.

V prijaznej ravnici po vrtu dišečem
Pod belim Snežnikom, ki kralj je gorá,
Jesenskega dnéva, ko solnce zahaja,
Skopulja se šeta, prevzetna gospá.

Pod solncem zastonj bi iskáti se trudil
Kraj, kateri bi bil le-temu enák;
Zastonj mu primerjaš taljanske planine,
V lepoti na svetu nobeden ní ták.

V različnih drevesih preblaz'ga plemena
Vrt v rajski ložiček se izpremení:
Od zlatega cvetja, od rajskega sadja
Se vejica tukaj in steblo šibí.

Siv starček prot' vrtu ob palici leze,
Na licu se mu siromaštvo pozná.

„Gospa milostiva! tri jabolka, prosim,
Naj smem le pobrati,“ je prošnja možá.

„Kako se predrzneš mi biti nadležen?
Pobéri se hitro, nesramni lenuh!

Jaz takemu starcu zametati sadje?
Naj raji odnese peklenški ga duh.“

Pohlevna solzica na lice mu kane,
In v srčnej bridkosti odpravi se preč.
Ko zjutraj prevzetna Skopulja ustane,
Prelepega vrta ni videla več.

Jeran.

151. Pripovedka o landeškem gradu.

Med ljudstvom so razne pravljice in pripovedke.
O landeškem gradu, ki je zdaj že ves v razvalinah.
pripoveduje si prosto ljudstvo to le:

Neki kmetič je sekal drva blizu gradú. Približa
se mu mlada gospá in velí, naj gre za njo. Vede ga
v grad, vzame ključe iz žepa in odprè podzemeljska
vrata.

Strahopetno stopa kmet za gospó v veliko klet,
katera je bila polna sodov sladkega vina. Zdaj prideta

v drugo klet; ta je bila napolnjena z žitom, sočivjem in mesom. Tretja klet je hranila preobilico zlatov, srebrnjakov in druzega kamenja. Vse to bogastvo pokaže gospa kmetiču in mu reče: „Ni še vsajeno drevó, iz katerega se bode delala zibelka za dete, katero bode dobilo vse to.“ To rekši vede gospa kmeta zopet iz kleti in izgine. Kako se ta začudi, ko zapazi, da mu je brada prirastla do kolén! Domóv prišedši najde svojega sina že starega: vnuk pa si je ravno pripravljal ženitvovansko gostijo.

Iz „Novic“.

152. Vrbsko jezero.

Ljudska pravljica.

Pred davnim časom še ni bilo jezera pri Celovcu. Kjer zdaj voda stoji, prostiralo se je poprej najrodovitniše polje. V lepih vaséh so stanovali bogati ljudjé. Bogastvo in sreča pa človeka lahko spači, da pozabi Boga. — Tudi prebivavci tega kraja so postali ošabni. Niso se zmenili za cerkev in božje praznike, ampak posmehovali so se božjim rečem. Na vélike sobote večer so se zbrali v vaškeje gostilnici; tamkaj so uganjali hrup, jedli in pili, godce imeli, plesali in vriskali, da se je razlegalo daleč okrog. Niso se spomnili prihodnjega jutra, odrešenikovega od smrti vstajenja. — Kar se odpró vrata, prikaže se majhen, star in suh možiček sivih lás. Jezno se ozira po plesavcih in jih opominja, naj nehajo razsajati. Razuzdanci se mu zasmeljó, starček pa žalosten odide.

Čas hití; bliže in bliže prihaja polnočna ura. Vrata se zopet odpró; starček z malim sodcem pod pazduho stopi v izbo, povzdigne glas in reče: „Še enkrat vas opominjam! Nehajte, preden vam ura odbije!

Izpokorite se! Glejte ta sodec! Gorjé vam, če me prisilite pipo odpreti!“ Vsi zaženo smeh in krohot in rekó: „Le izderi pipo, da vidimo, kaj bode. Za pokoro je nocoj še prezgodaj; bomo že opravili brez tebe.“

Sivček reče zdaj kakor sè sodnim glasom: „Svaril sem vas; slišati nočete, zato ste izgubljeni, izgubljeni!“ Naglo se umakne in izgine. — Ura bije polnoči. Pri zadnjem udarcu prihruščí strašen vihá. Luči ugasnejo. Črna noč obdá trumo plesavcev. Blisk šviga, grom hrumí, kakor bi se svet podiral. Huda ploha se ulije. Studenci in potoki se razlijó. Voda raste, skozi vrata in okna vrè v hiše in postaja višja in višja. Nesrečni veseljaki zbežé plašno na strehe in višine, pa zastonj. Valovi jih dohité. Vsi so žalostno poginili. Drugo jutro preneha nevihta; ali voda še vedno doteka in zagrne celó visoki zvoník. Ta voda pa ni več odtekla, ampak ostala je do današnjega dné — to je Vrbsko jezero pri Celovcu.

Iz „Cvetnik“-a.

153. Solon in Krez.

V starem veku je živel v Atenah slavni Solon; šteli so ga k sedmerim grškim modrijanom. V istej dobi je v Lidiji kraljeval mogočni Krez. Zaradi velikega bogastva je slovel daleč po tedanjem svetu.

Prigodí se, da pride Solon Kreza obiskat. Najde ga sedečega na lepo okrašenem prestolu. Vse okoli njega se je bliščalo škrlata, zlata in drazega kamenja.

Krez Solona dobro pogostí ter mu pokaže vse svoje zaklade. Na zadnje mu pravi: „Ali poznaš srečnejšega človeka na zemlji nego sem jaz?“ Solon imenuje nekega Tela, atenskega meščana; ni sicer imel obilo posvetnega blagá, užival pa je ljubezen in spoštovanje svojih someščanov: živeli so mu še vsi otroci in vnuki,

ko je padel v slavnem boju za domovino. Krez se temu odgovoru začudi in vpraša, kdo bi za Telom bil najsrečnejši na svetu. Mislil je, da bode Solon zdaj imenoval njega. Solon pa mu pripoveduje o dveh srečnih bratih. Umrla sta bila mirno v templju, izkazavši materi iskreno otroško ljubezen.

Krez mu reče nevoljen: „Zakaj pa tudi mene ne šteješ srečnega? Ali nisi videl mojega bogastva?“ Solon ga zavrne, rekoč: „Dostikrat je siromak srečnejši od največjega bogatina. Premisli, da se ti še marsikaj lahko prigodí pred smrtjo. Zató se nikdo pred smrtjo srečen imenovati ne more.“

To kralju ni bilo všeč: mislil si je, da se moti modriján. Hladno se je poslovil od Sólona.

154. Krez in Cir.

Kmalu se je pokazalo, da je bil Solon resnico povedal.

Živel je v istej dobi zmagoviti kralj Cir, ki se je bil polastil že mnogih dežel.

Vname se vojna med Krezom in Cirom. Cir premaga nasprotnika, zasede njegovo glavno mesto, vzame mu vse zaklade.

V prvem hipu svoje zmage dá Cir Kreza zvezati in ga ukaže sežgati. Ko je nesrečni kralj stopil na grmado in je plamen že švigal okoli njega, zakliče trikrat: „Solon! Solon! Solon!“

Cir je hotel zvedeti, kaj Krez meni s to besedo. Dá torej ogenj pogasiti, kralja razvezati in predse postaviti. Na Cirovo vprašanje pripoveduje Krez, kar mu je nekdam pravil Solon o posvetnej sreči. Na grmadi stoječ je šele izprevidel, da je prav pravil grški modriján.

Ciru pride na misel, da bi tudi njegova sreča utegnila biti opotočna; prizanese Krezu ter ga vzame za svetovavca in prijatelja k sebi.

155. Mladost Aleksandra Velikega.

Kralj Filip je dobro vedel, koliko je vredna pametna odgoja. Njegov sin Aleksander je bil bistrega uma. Da bi se kraljevič naučil vsega potrebnega, postavi mu oče modrega Aristótela za učitelja. Pisal je Filip Aristotelu med drugim tudi to: „Posebno me veseli, da se mi je sin rodil zdaj, ko ti živíš; upam namreč, da ga bodeš odgojil v modrega in dobrega kralja.“

Aristótel je uslišal prošnjo skrbnemu kralju. Nikdar ni imel učenec boljšega učitelja. Lepo je Aleksander napredoval. Najrajši je poslušal pripovedi o starih junakih. Postati nekdam junák, bila mu je najiskrenejša želja. Knjiga, v katerej so bili zapisani hrabri čini slavnih junakov, bila mu je najljubša. Deval jo je pod zglavje, da jo je mogel prebirati, kadar se je prebudil ponoči.

Aleksander se je odlikoval tudi po telesnih vajah. Nekdo je Filipu ponujal prekrasnega, pa zeló divjega konja po jako visokej ceni. Najbolji jahači so poskušali lepega konja; vsakega je vrgel raz sebe. Kralj ukaže prodajavcu, naj pelje konja domóv, ker ga nikdo ne more ukrotiti. Zdaj se oglasi Aleksander ves žalosten in pravi: „Škoda lepe živali! Dovolite, oče, naj še jaz poskusim!“ Filip prikima. Hitro prime mladi kraljevič za uzdo in pelje konja proti solncu, da ni videl svoje sence. Té se je namreč poprej plašil. Nato ga še nekoliko pogladi in ko bi trenil, sedél je pogumni mladenič na divjem konju. Kakor strela spusti se ta v dir s predrznim jahačem. Filip in vsi zbrani gospodje so kar strmeli in se bali za kraljeviča. V tem se Aleksander

obrne in goni žrebca zdaj na levo, zdaj na desno, kakor bi nikdar ne bil družega konja jahal. Vsi so se čudili; Filip pa je jokal od samega veselja.

156. Rimski cesar Tit.

V starem veku je cesarjeval v Rimu tudi Tit. Bil je jako radodaren in priljuden. Révežem in nesréčnikom je rad pomagal. Rekel je, da se nikdo ne sme žalosten vrniti od cesarjevega préstola. Če kateri dan ni nikomur nič dobrega storil, tožil je bridko zvečer svojim prijateljem: „Današnji dan je izgubljen.“ Ljudjé so ga imenovali: „Ljubezen in veselje človeškega rodú.“

Za njegovega cesarjevanja so se v rimskej državi pripetile velike nesreče. Leta 79. po Kr. je gora Vezuv jela ogenj bljuvati ter je sè svojo lavo zasula tri mesta. Nad šestnajst stoletij jih je pokrivala ognjeniška zmes.

Kmalu po tej nesreči je bil v Rimu velik požár; tri dni in tri noči ga niso mogli pogasiti. Razen tega so razsajale pogostem tudi kužne bolezni. Tit si je prizadeval tolažiti nesréčneže, pomagati ubožcem in manjšati nadloge. Škoda, da je vladal samo dve leti.

Pod njegovim poveljništvom so leta 70. po Kr. Rimljani razdejali mesto Jeruzalem.

157. Stari Slovani.

Stari Slovani so bili pobožni, pošteni, delavni, miroljubni in pohlevni. Ljubili so družčino, petje, godbo in nedolžne veselice. Svoje starejše ljudi so visoko spoštovali ter lepo skrbeli za bolnike in siromake. Vsak, ki je prišel k njim, znanec ali tujec, vsak je bil gostoljubno sprejet; kar je hiša premogla jedí in pijače, vse mu je bilo na ponudbo.

Kamor so prišli mirni in tihi Slovani — piše slavni nemški pisatelj Herder — povsod so veselega srca polje obdelovali; radi so imeli polne hleve in polne žitnice. S tem, kar jim je donášala zemlja ali njih pridnost, kupčevali so na svoj dobiček. Po nekaterih krajih so rudo kopali, znali so jo topiti in kovati. Narejali so sol, tkali platno, kuhali med ter sadili sadno drevje. Bili so usmiljenega srca.

Stari Slovani so bili poganske vere. Verovali so v več bogov. Popotnika so si mislili pod varstvom boga Radogosta, ki strašno maščuje vsako negostoljubnost. Poleg Radogosta so največjo čast izkazovali Svetovidu in Triglavu. Ta jim je bil gospodar zemlje, morja in zraka; zaradi te trojne oblasti so mu pripisovali tri glave. Bog oblakov, groma in bliska jim je bil Perún. Kúrentu na čast so obhajali pustne večere z mnogoterimi burkami in veselícami. Boginjo smrti so imeli Morano; častili so jo sè sedmínami.

158. Hiše starih Slovanov.

Hiše starih Slovanov so bile lesene in zidane. Imele so štiri stene. Luknje in poke so zadelovali z mahom brez apna. Krili so hiše z vejami, sè slamo ali z deskami. Prostor med streho in

štirimi stenami so imenovali izbo. Stropa ni bilo. Kraven izbe je bila čúmnata kot shramba za potrebne reči. Ob steni je bila klop.

Mizo so imenovali stol. Okoli stola so sedeli na tleh. Tudi peči so že imeli stari Slovani, pa brez dimnikov. Skozi stene so napravili nekaj okroglih lukenj. Tako luknjo za okó so imenovali okno. Stari Slovani so ležali na tleh na slami ali na stelji. To kaže beseda postelja.

A. Janežič.

159. Atila.

Na sedanji ógrskeji zemlji so pred davnim razsajali divji Huni. Leta 375. so bili iz Azije v Evropo pridrli ter se naselili po ogrskih planjavah. Bili so zoprnega pogleda, nizke postave in širokih pleč; imeli so male, zeló vdrte oči in velike gorenje čeljusti. Ognja

niso poznali; živeli so ob sirovih koreninah in sirovem mesu. Hiš niso še imeli, ne zemlje obdelovali, ne v Boga verovali. Šele v Evropi so jeli svojim kraljem postavljati lesene palače. Oblačili so se v kože gozdnih zverí ali pa v take snovi, katere so jemali sosednim narodom. Z lokom so znali spretno in uspešno metati puščice.

Bili so strahoviti jezdecí, na svojih bornih, pa trpežnih konjih tako rekoč prirastli. Jezde so se bojevali, jezde obedovali in spali; jezde so se tudi shajali, kadar je bilo treba posvetovati se o važnih rečéh. Stanovitnega domovanja niso imeli; premikajoč se od kraja do kraja so pobijali ali v sužnost vlačili mirne stanovavce. Od teh divjih ljudi je šel velik strah po zemlji; še zdaj je beseda med ljudmi, da ni več trava zelenela, kamor je udarilo kopito hunskega konja. Najhuje so divjali pod svojim kraljem Atilo. Imenovali so ga šibo božjo. Atila je bil ošaben, pogumen in krvoželjen poveljnik.

Vzdigne se sè svojimi trumami z ogrskih ravnín, da bi si podjarmil rimsko cesarstvo. Njegove čete so se valile proti južnim in zahodnim deželam. Ropaje in požigaje se priklati Atilova vojska tudi do starega mesta Ogleja. Oglejci in prebivavci sosednjih pokrajin so bežali na morske otoke ter ustanovili sedanje mesto Benetke. Lepi Oglej v grobljo premenivši udari Atila proti Rimu.

Papež Leon pride mu z drugimi imenitnimi Rimljani naproti. Prosi ga, naj bi prizanesel rimskemu mestu. Modrost, pobožnost in veličastvo tega papeža so ukrotile kralja. Vrne se z Laškega v svoj šator ob reki Visi. Papežu Leonu, ki je bil slavni Rim rešil sè samoginljivo besedo, čudil se je ves svet. Imenovali so ga Véliceга.

Kmalu potem je umrl Atila. Mrtvemu na čast so igrali Huni vsakovrstne igre. Jahali so okoli mrliča, prepevali bojne pesmi in mu izkazovali zadnjo čast. Deli so ga v zlato rakev (trugo), to v srebrno in obé še v železno. Da nikdo ne zvé, kje počiva divji vojak, pokopali so ga ponoči in umorili pokopače.

160. Bélizar.

Mogočni vójevoda Bélizar je služil rimskemu cesarju na Jutrovem. Vse sovražnike je premagala njegova roka. Pred njim so trepetali divji Huni, pred njim bežali hrabri Gotje; Vandale in Perzijane je užugal imenitni junak. Na stare dni — pravijo — moral je Bélizar, nekdam vsega cesarstva steber, slep milostinje prositi. Po krivem je bil zatožen in oslópili so ga; deček ga je moral o palici voditi, da si je prosil živeža.

Neki dan sedí ob potu blizu morja zunaj poglavitnega mesta. Večerno solnce prijazno sije, in slepi Bélizar vpraša mladeniča: „Ali sije solnce tudi po Carigradu?“ — „Vse strehe se svétijo od solnca,“ odgovorí mu deček. — Bélizar se obrne proti Carigradu, nasmeje se, in od veselja se mu potoči debela solza po bledem licu v sivo brado. „Zakaj se obračate po nehvaležnem mestu, ki je vam vzelo ljubo luč?“ vpraša ga deček. — Bélizar mu lepo odgovorí: „Jaz sem ljubil, ljubim in bodem ljubil deželo máterino.“ A. Janežič.

161. Ciril in Metod.

V devetem stoletju so gospodovali po slovanskih deželah trije mogočni knezi: Rostislav, Svatopluk in Kocelj. Vneti so bili za krščansko vero in izomiko svojih podložnikov. Pošljejo h grškemu cesarju Mihaelu prošnjo, rekoč: „Naša država se je pokristjanila. Ni-

mamo pa učiteljev, da bi nas vodili in nam razlagali svete bukve. Pošlji torej učenikov, kateri nas bodo znali učiti besede sv. pisma!“

Brž povpraša cesar svoje svetovavce, koga naj bi poslal. Ti mu imenujejo učena brata iz mesta Soluna: Cirila in Metoda. Car ju dá poklicati ter jima razodene prošnjo slovanskih knezov. Obadva privolita in se napotita med Slovane luč sv. vere prižigat. Razlagata jim v domačem jeziku večne resnice in poslovenita potrebne sv. bukve. Po pravici se zoveta apostola slovanska.

162. Zički samostán.

Pred osem sto leti so bile po gorah in dolinah okrog Konjíc strašne goščave. Divjačina in zverina je prebivala ondod; volkovi in medvedi so bili v teh krajih domá. Ni bilo ceste, ne pota; tudi kravje steze ni bilo najti. Nekdanji vitezi in drugi mogočni gospodje so hodili včasih semkaj na lov.

Takrat je vladal na Štajerskem mejni grof Otakar V. Travengavski. Otakar je hodil po deželi mirit razdražene plemenitaše in sodit pravico. Na svojem potovanju pride tudi h konjiškemu vitezu Leopoldu.

Na visokem gradu sprejme vitez svojega vladarja spoštljivo in ga veličastno gostí več dni. Njemu na čast napravi v konjiških gorah velik lov. Mnogo sosednjih vitezov je bilo povabljenih.

V jutro zarano se odpravijo prek konjiške gore v zarastle loge. Tamkaj so se pasli jeleni pod košatimi jelkami. Lovci se razpostavijo in pusté Otakarja samega.

Kar začuje lovski rog trobiti, pse goniti in gonjačev vrisk odmevati bliže in bliže. Zdaj pride velik preplašen jelen z visokimi rogovi skozi goščo. Otakar napne lok in zadene jelena globoko med rebra.

Obstreljena žival se zapodí za potokom v drugo goščavo. Otakar hití po krvavem sledu za jelenom in zajde takó, da popolnoma zgreší druge lovce. Ves truden se na zadnje uleže pod košat dob in sladko zadremlje. V spanju se mu prikaže sv. Janez Krstník, oblečen v dolgo haljo. Ta mu velí, naj postavi v tem kraju samostan takim menihom, kateri nosijo bele halje kakor on. Bližnji hrup zdrami Otakarja iz spanja. Ko izpregleda, vidi zajca v svojem krilu. Skril se je bil psom v njegov plašč. Otakar otme upehanega zajca sovražnikom in mu zopet dá prostost.

Otakar zarés sezida samostán in ga po zajcu, kateri je pribežal, k njemu — imenuje — zajčjega (zičkega).

Če greš iz Celja skozi Dramlje na Dravinsko, najdeš poleg Špitaliča med visokimi hribi še zdaj razvaline nekdanjega kartuzijanskega samostana.

163. Leopold Babenberški.

je bil že v svojej mladosti pogumen junák. Nekdaj jezdi z nemškim cesarjem Otonom I. na lov. Zasačita velikanskega medveda. Kosmatin plane nad cesarja in zgrabi njegovega konja z močno taco. Hitro prime Oton za lok, da bi s puščico ustrelil razkačenega tacarja; lok pa je bil preveč napét in se zlomi. Zdaj prihití Leopold in podá, ne maraje svojega življenja, cesarju svoj lok. Puščica priletí medvedu v glavo, da se zvrne na tla. Cesar je bil otét strašne nevarnosti.

Ginjen zahvali Oton mladeniča za izkazano mu pomoč. „Srebro in zlato,“ rekel je, „ne bi plačalo tvoje zvestobe. Vzemi ta zlomljeni lok. Prinesi mi ga, kadar ti bode treba moje milosti. Bog bode že dal, da te zahvalim dostojno.“

Po tem dogodku je minilo več let. Leopold je vzrastel hraber mož; v marsikaterej bitki je pokazal svoje junaštvo. Cesarja je pokosila smrtna kosa; njegov sin Oton II. je zasedel cesarski prestol. Umre tudi mejni grof v vzhodnej marki (krajini), ki je svojo deželo krepko branil sosednjih napadov. Leopold je poznal to deželo. Hrepenel je pokazati svojo vdanost in zvestobo do cesarja na tako nevarnem mestu; torej stopi pred Otona II., položi zlomljeni lok pred njegov prestol in prosi, naj bi ga postavil za mejnega grofa v vzhodnej krajini.

Ko cesar zagleda lok, spomni se svojega pokojnega očeta in Leopolda, ki ga je bil rešil iz smrtne nevarnosti. Rad usliši Leopoldovo prošnjo.

Takó so postali „Babenberžani“ leta 976. mejni grofi v vzhodnej krajini.

164. Rudolf Habsburški.

Pred 600 leti je živel mogočen grof po imenu Rudolf Habsburški. Rad se je kratkočasil tudi z lovom. Nekdaj pride po sledu neke zverine do potoka. Tu zagleda duhovnika, ki si je ravno sezuval črevlje. „Kaj delate tukaj?“ vpraša grof mašnika. Ta odgovori: „Hiteti moram bolnika obhajati. Ker pa je narastli potok odnesel brv, moram prebresti vodo, da umirajočemu še o pravem času prinesem sveto popotnico.“ Naglo stopi grof s konja in ga ponudi izpovedniku, rekoč: „Nate, zasedite ga, da ne zamudite.“ Drugi dan pripelje dohovnik konja grofu nazaj in se mu srčno zahvali. Rudolf pa pravi: „Bog ne daj! Nikdar ne zajašem več konja, ki je nosil mojega Odrešenika. Obdržite si ga, da boste laže obiskovali bolnike v oddaljenih krajih.“

Duhovnika gane ta dobrota in pobožnost. Želi grofu obilen blagoslov božji.

Nemški knezi so si pozneje izvolili Rudolfa za svojega kralja. Bil je pravičen in miroljuben vladár. Njegov sin Albreht je zadobil avstrijske dežele.

Njegovi potomci pa še zdaj gospodujejo v našem prelepem cesarstvu.

Tako je Rudolf Habsburški postal začetnik in ustanovitelj vzvišene naše cesarske rodovine.

165. Bratovska ljubezen.

Cesar Albreht I. je imel mnogo sovražnikov. Ni se več zanašal na ljudi; čuval ga je velik pes, ki je vedno ležal pred njegovimi durmi. Nad vsakim tujcem je zarezal, nobenega ni pustil mimo.

Neki dan se približa Leopold, cesarjev sin, durim v cesarsko sobano. Ker ga je pes poznal, približa se mu dobrikaje se. Nič mu ne stori. Cesarjeviču se je k očetu mudilo; zato sune psa na stran. Ta pa jame renčati in gristi cesarjevičev plašč. Leopold se razjezi in udari psa tako hudo, da mrtev obleži! Leopold se ustraši svojega čina in zbeži! Ko cesar zvé, da je mrtev zvesti njegov čuvaj, pokliče togoten vse dvornike in povprašuje, kdo mu je usmrtil psa.

Leopold trepeče od samega strahú: poznal je strogost očetovo. Friderik, Leopoldov stareji brat, je vedel, kdo je kriv. Iz ljubezni do svojega brata je hotel nase vzeti njegovo krivdo. Pade pred očetom na kolena. „Odpustite, oče! nisem se mogel psa drugače ubraniti.“ Že vzdigne cesar svojo roko nad Friderika, ko pristopi Leopold, rekoč: „Stojte, oče! Friderik je nedolžen, jaz sem kriv; mene kaznjujte!“ Po teh besedah objame Leopold svojega brata in se razjoče. Očetu se

razjasni obraz. „Ker se tako ljubita, naj ti bo odpuščeno. Kdor ima take sinove, ni se mu treba bati nobenega sovražnika,“ reče ponosno Albreht.

166. Ustanavljanje goratanskih vojvod.

Goratanski (koroški) vójvode so se ustanávljali pod Krnsko goro blizu cerkve svetega Petra. Tam je stal kamen, na katerem je sedel prostorojen kmet. Z eno roko je držal marógastega bika, z drugo pa enake barve kobilo. Ne daleč od njega je stal vójvoda v sivej suknji in v kmetskih črevljih z deželno zastavo sredi svojih plemenitnikov in vitezov. Ko se približa vójvoda, na pálico naslonjen, kmetu na kamenu, vpraša kmet v slovenskem jeziku: „Kdo se tam približuje?“ — Na to odgovoré vsi okoli stoječi: „To je deželni knez.“ — Kmet dalje vpraša: „Ali bode pravičen sodnik, ki išče sreče domovini? Ali je prostorojen? Ali je prijazen varuh prave vere? — Na to vsi odgovoré: „Je in vselej bode.“ — „Pa po katerej pravici,“ reče kmet, „more me pregnati z mojega sédeža?“ — Vsi odgovoré: „Dobiš 60 beličev, marógastega bika, kobilo in obleko, katero zdaj nosi knez, in prosta bode tvoja hiša vseh davkov.“

Zdaj kmet kneza rahlo v lice udari, opominjaje ga, naj bode pravičen sodnik. Potem odstopi in odpelje živínčeti. Knez pa stopi na uborni, neolepšani kamen, potegne meč, mahne ž njim na vse štiri vetrove in se zaroti, vsem biti sodnik po dolžnosti in pravici.

167. Mladi Vukasovič.

Cesarica Marija Terezija obišče nekega dne mlade vojake v šoli in vpraša šolskega predstójnika: „Kateri mojih ljubih sinov je najpridnejši?“ Predstojnik odgo-

vorí: „Vaše Veličanstvo, vsi so pridni in vredni visoke milosti; pa najpridnejši med vsemi je mladi Vukasovič.“ — „To je lepo, mladi Dalmatinec!“ reče cesarica, „ali rada bi tudi videla, kako se bojuje.“

Mladenič, ki je dosle plašen stal pred cesarico, zravná se srčno, oči se mu bliskajo in ponosno iščejo nasprotnika. S komur se sprime, vsákega premaga. Zató mu podá cesarica dvanajst cekinov, rekóč: „Kupi si veselja po vročem boju.“

Teden preteče, in cesarica se zopet pripelje. Poklíčejo Vukasoviča, in cesarica ga vpraša: „Ali si že kam zapravlil denarje, ki sem ti jih dala? Kje so?“

„Poslal sem jih svojemu ubózemu očetu,“ odgovorí mladenič z boječim glasom.

„Kdo je tvoj oče?“

„Bili so častnik in so služili Vašemu Veličanstvu; zdaj so brez službe in prav siromaško živé brez plače. Nisem vedel bolje obrniti cesarskega darú; poslal sem ga preljubemu očetu.“

„Ti si vrl mladenič. Vzemi črnilo in piši:

Preljubi oče!

To písence, katero Vam pišem, narekuje mi cesarica. Moje obnašanje, moja pridnost in posebno moja ljubezen do svojega očeta je bila cesarici takó po volji, da boste Vi od tega časa dobivali po dve sto goldinarjev na leto; meni pa je podarila zopet štiri in dvajset cekínov.“

168. Cesar Jožef II.

je bil sin slavne Marije Terezije. Bil je jako priljuden vladar. Nekega večera se je čisto preprosto oblečen izprehajal blizu Dunaja. Sreča deklico, ki se je bridko jokala. „Zakaj se jočeš?“ vpraša jo cesar. Deklica ga pogleda in ide mimo. Mislila si je morebiti: Ta mi že

ne more pomagati. Cesar gre za njo ter jo še enkrat vpraša prav prijazno. Zdaj dekle vendar odgovori: „Hči sem cesarskega častnika; oče so mi umrli, mati so silno ubogi.“ Jožef pravi: „Zakaj pa se ne obrnete do cesarja?“ „Bile sve, bile v cesarskem dvoru,“ pripoveduje deklica, „pa njegovi služabniki so naju zavrnilo, češ, da cesar ne more vsacemu kaj dati in podariti.“ Jožef stisne deklici tri cekine v roko ter ji naroči, naj se drugi dan ob desetih oglasi v cesarskem gradu; on ji hoče pri cesarju izprositi milosti.

Drugi dan pride deklica zarés v grad. Ko zagleda cesarja, zgrudi se od samega strahu na tla. Jožef pa jo prijazno vzdigne in reče: „Ti meni včeraj nisi zaupala, ker nisem bil takó lepo oblečen kakor zdaj. Nikar ne sodi ljudi po oblačilu.“ Zopet ji podá lepo darilo ter obljubi, da hoče skrbeti za njo in njeno mater.

169. Lavdon.

Stojí stojí tam Beligrad,	„„Ne prišel zajcev sem lovit,
Za gradom teče rdeča kri,	Al prišel tebe sem častit:
Za gradom teče rdeča kri,	S svinčen' mi zrni te kropil
Da b' gnala mlinske kamne	In s črnim prahom bom
tri.	kadil.““

Tam Lavdon vojvoda stojí,	Cesarske puške pokajo,
Krvavi meč v rokah drží;	In turške gospe jokajo,
On čè imeti Beligrad	Cesarski bombe mečejo,
In turško vojsko pokončat'.	Se Turki z grada vlečejo.
Ošabni Tur'k se mu smejí.	Glej, tak' mogočni Lavdon je
In Lavdonu tak' govori:	Premagal vse sovražnike;
„Si prišel mene ti častit,	In dokler Beligrad stojí,
Al' prišel zajcev si lovit?“	Na slavo Lavdonu sloví.

170. Lep zgled.

Cesar Franc je poleti pogosto bival v Badnu. Zvečer je hodil večkrat na izprehod; spremljal ga je navadno le en spremljevalec. Nekega dne sreča cesar štiri pogrebce, ki so nesli mrliča na pokopališče. Nobenega človeka ni bilo, ki bi ga bil spremil do groba. Cesar zmaje z glavo in reče svojemu spremljevalcu: „To mora biti gotovo ubožec, ker nima človeka, ki bi žaloval za njim. Jaz sem deželni oče premožnim in ubogim; pridruživa se midva pogrebcom!“ Pobožno odkrije cesar sivo glavo, gre za rakvijo in moli za pokojnega. To vidijo nekateri; hitro se pridružijo tudi oni. Čim dalje gredó, tem bolj raste vrsta pogrebcev. Tri leta po tem dogodku umre tudi cesar Franc. Obžalovali so njegovo smrt vsi narodi velikega avstrijskega cesarstva.

171. Ljubezen do domovine.

Cesar Franc se je vojskoval s Francozi. V tem hudem času so dajali cesarju podložniki mnogo zadovoljnih daril, da jih je obračal domovini v brambo.

Pride tudi preprost kmet v cesarjev dvor; hotel je govoriti s cesarjem. Ko pride pred cesarja, reče: „Tudi jaz sem Vam nekaj prinesel“ — položi polno mošnjo na mizo in se odpravlja.

Cesar se začudi temu darilu in vpraša: „Kdo si in odkod?“ „Tega nikomur ne povem,“ odgovori kmet, poslovi se in odide. Cesarja zdaj še bolj mika zvedeti kaj o preprostem kmetiču. Hitro pošlje služabnike za njim, naj bi ga povprašali po imenu in dómu. Kmetič se jim pa posmeje in pravi: „Ali menite, da povém vam, česar še cesarju nisem hotel?“

172. Cesar Franc Jožef in ribičev sin.

Leta 1852. je potoval naš presvetli cesar po Ogrskem; povsod so ga sprejemali z veliko navdušenostjo.

Nekega dne je solnce posebno pripekalo. Cesar se je peljal ravno po Donavi. Želel je iti v bližnje kopališče, da bi se nekoliko ohladil. Zato ukaže ladjo h kraju zapeljati.

Prišedši iz kopališča stopi v siromašno kočo, ki je blizu tam stala. V koči ni bilo žive duše razen ribičevega sina, ki se je jokal v kotu. Cesar ga prijazno vpraša, kaj mu je. „Oh, gospod!“ reče deček, „moj oče so šli dva dni cesarju naproti in mene so pustili samega domá; jaz torej ne bom videl cesarja.“ Takó reče deček in se še bolj joče.

Zdaj zapové cesar enemu svojih spremljevalcev, naj gre na ladjo in prinese šest novih tolarjev, kar se je takoj zgodilo. Cesar podari tolarje dečku in pravi: „Vzemi to v dar in ne joči se: pred seboj vidiš svojega cesarja, katerega morebiti ne bodo videli tvoj oče.“ — Deček od veselja na kolena pade in cesarju nogo poljubi. Všeč je bilo cesarju, da je bil ubožni deček takó vesel in da se je takó lepo obnašal.

Iz „Vrtc“-a.

Cesarska pesem.

1.

Bog ohrani, Bog obvari
Nam Cesarja, Avstrijo!
Modro da nam gospodari
S svete vere pomočjo!
Branimo Mu krono dedno
Zoper vse sovražnike:
S Habsburškim bo tronom
vedno
Sreča trdna Avstrije!

2.

Za dolžnost in za pravico
Vsak pošteno, zvesto stoj;
Če bo treba, pa desnico
S srčnim upom dvigni v boj!
Naša vojska iz viharja
Prišla še brez slave ni: —
Vse za dom in za Cesarja,
Za Cesarja blago, kri!

3.

Meč vojščaka naj varuje,
Kar si pridnost pridobí;
Bistri duh pak premaguje
Z umetnijo, znanostmi!
Slava naj deželi klije,
Blagor bod' pri nas domá:
Vsa, kar solnce je ob-
sije,
Cveti mirna Avstrija!

4.

Trdno dejmo se skleniti:
Sloga pravo moč rodi;
Vse lahkó nam bo storiti,
Ako združimo moči.
Brate vodi vez edina
Nas do cilja enega:
Žívi Cesar, domovina,
Večna bode Avstrija!

5.

In s Cesarjem zaročnica,
Ene misli in krvi,
Vlada milo Cesarica,
Polna dušne žlahtnosti.
Kar se more v srečo šteti,
Večni Bog naj podelí:
Franc Jožefu, Lizabeti,
Celi hiši Habsburški!

S l o v n i c a.

Glasje.

§. 1.

Samoglasniki so po izgovoru kratki ali dolgi, po glasu pa široki ali ozki. Široki so: a, o, u; ozka samoglasnika sta e, i.

§. 2.

Pást, péta, brítev, pót (znoj), súša;
ràd, kmèt, òsa, napùh, ropòt;
krâlj, vrême, zîma, pôt (steza), kljûč.

Nekateri samoglasniki se izgovarjajo bolj na dolgo, počasi, drugi zopet bolj naglo ali ostro. Pri počasnej izreki glasove zatezamo, pri naglej pa predtezamo. Zatezi in predtezi pravimo náglas ali poudarek.

Znamenja za náglas (naglasiki) so trojna:

1. ostrívec (´) na zategnjeno — in predtegnjeno-dolгих glasih;
2. kratívec (˘) na zategnjeno — in predtegnjeno-kratkih glasih;
3. stréšica (^) na zategnjeno-dolгих glasih.

V aja. Izgovorite prav té besede ter jih prepíšite: Brámba, dóm, grád, hrást, jók, kóst, kúp, láž, mladóst, móst, strúp, svét, zvést, žába; bòb, brát, dnò, kròp, pòd, stròp; bêl, dâm, gospâ, hvâla, kríž, mlêko, rôka, sâdje, sòsed.

Opomnja 1. Namesto strešice se postavlja pogostoma le ostrivec, n. pr.: bêl = bël, hvála = hvála, rôka = róka i. t. d.

Opomnja 2. Razločujte: visoka góra, visokih gorâ (gór); dobra gospá, dobrih gospâ; mladi kônj, mladih kônj; sivi lás, sivih lás; videl sem ljudi, trumo ljudi; stari móž, starih môž; pridni otròk, pridnih otròk; zdrav zob, zdravih zòb.

§. 3.

Berdo = brdo, berzda = brzda, gerd = grd, kerst = krst, kert = krt, serna = srna, smert = smrt, terd = trd, ters = trs, vert = vrt.

Pred črko r ima e včasih zamolkel glas, kadar sledi eden ali več soglasnikov; zato se e izpušča.

Razločujte zamolkli ali polglasni e od polnoglasnega, n. pr.: vérne duše; vrne se iz vojske. Sosed je zamérljiv. Pokoplji mrliča! Jérnej je posodil mérník žita. Dobili smo stotérni sad. Ali si bil pri večérnicah?

1. naloga. Prepišite iz berila besede s polnoglasnim e!

2. naloga. Prepišite iz istega berila besede s polglasnim e!

§. 4.

Soglasniki ali tihniki so po izgovoru 1. ozki in široki, 2. mehki in trdi. Ozki so: e, č, j, (lj, nj), š, šč, ž; mehki so: b, d, g, j, l, m, n, r, v, z, ž.

Vaja. Napišite široke soglasnike!

Napišite trde tihnike!

§. 5.

Soglasniki imajo vselej svoj čist in enak glas; le l se izgovarja v nekaterih krajih kakor: v, kadar stoji pred soglasnikom ali na koncu besed. N. pr.: volk = vovk, polž = povž, žolna = žovna, delal = delav.

Pazite: l se z v zamenjuje sicer v govoru, v pisavi pa ne.

Opomnja. Kadar dvomite, bi li pisali na koncu besede l ali v, podaljšajte besedo s katerim samoglasnikom, n. pr. biv sem vesev — bili smo veseli; delav sem — delala sva. Takó se pokaže prava pisava.

§. 6.

Dva različna samoglasnika se ne družita v enem zlogu; za samoglasnikom se piše j namesto i.

Ne pišite torej: rokau, ceu, siu, rou — ampak:

rokav, cev, siv, rov.

Namesto gai, povei, moi, čui, pišite vedno:

gaj, povej, moj, čuj.

3. naloga. Popravite pogoške v sledečih stavkih: Čuvai čuje. Strežai streže. Moli in delai! Spoštui starše! Imei Boga pred očmi! Tvoi brat je pastir. Ne posmehui se sivei glavi! Slišav sem pokati ceu dan. Govoriv je siu starček. Oblekeu je nou plašč. Cesarici Marii Terezii je slediv sin Jožef. Zapomnite si nauke svojih staršeu in učiteljeu!

§. 7.

Sveti Janez je bil ljubljeneec Kristusov. Tovariš me je spremljal. Konoplja je godna. Mravlja je zgled pridnosti.

Skak-ljam in se gib-ljem. Izgub-ljeni sin se vrača domóv. Bodi dobrot-ljiv! Daj mi griž-ljaj kruha! Učit-elj uči.

Ključar dela ključe. Ljubo domá, kdor ga imá. Kralj kraljuje nad zadovoljnim ljudstvom.

Namesto l pišite lj:

1. za soglasniki: b, m, p, v;

2. v končnicah: ljam, ljem, ljen, ljiv, ljaj in elj;

3. še v nekaterih drugih besedah, katere si je treba zapomneti, kakor: ključ, ljub, kralj, ljudje, bolj i. t. d.

4. naloga. Zadovoljnost je polovica srečnega življenja. Življenja največje veselje je ljubezen, najboljši zaklad zadovoljnost, najslajše blagó ljubo zdravje, najboljše zdravilo zvest prijatelj. Metulček se ziblje na cvetici. Pliska mahljá z repičem.

Zemlja je trohljiva. Ubogljiv otrok pride na migljaj. Listje se osiplje. Palestina se zove obljubljen dežela. Zdravnik ozdravlja učitelja. Koklja vodi piščeta. Sova ima zakrivljen kljun in ostre kremplje. Zatirajte škodljivi mrčes! Kaplja je kaplji podobna. To mi ni po volji. Učencem je treba pazljivim biti. Nekatero gore bljujejo ogenj.

Poiščite iz teh stavkov besede, katere spadajo pod prvi, drugi in tretji oddelek gorenjega pravila, in zapišite jih.

5. naloga. Prepišite tudi iz katerega berila vse besede, v katerih stoji lj namesto l!

§. 8.

Ničesa mi ne manjka. Sprednji, srednji, zadnji mož. Lepa suknja — prazna glava. Kostanj je drevo. Izkušnja nas modri. Koristna je ognja oblast.

V nekaterih besedah se piše nj namesto n.

6. naloga. Poiščite v... berilu nekaj beséd, v katerih je postavljen nj namesto n.

Skladje ali besedoslovje.

§. 9. Glasovna menjava.

Bredem — brod; grebem — grob, grabiti; pletem — plot; tek — tok, takati; sopem — sapa; tru — trava.

Besede so korenike ali rastlike. Nekatero rastlike priraščajo po glasovnej menjavi naravnost iz korenik.

§. 10. Izpeljava.

Bred — brod — brod-nina;

greb — grob — grob-išče;

mrz — mraz — mraz-ota;

tru — trava — trav-nik.

Rastlike navstajajo tudi po izpeljavi. Pri izpeljavi gre paziti na koren, na deblo in na obrazila (pritekline).

Korén (korenika) je prvotni del jezikov. Deblo je zlog ali beseda, ki je prirastla iz korena po enkratnej glasovnej menjavi. **Obrazila** so končnice, katere se pritikajo korenu ali pa deblu za nove besede.

§. 11. Izpeljava samostalnikov.

V a j e.

Napravite samostalnike po obrazilih:

ač iz: bahati, jahati, kopati, kovati, orati, vezati.

ak iz: grad*), nov, prost, pošten, rumen.

an iz: Celje, trg**), vas***), pura, prst.

ar iz: drva, gosli, knjiga, ovca, vol, vrata.

ec iz: bel, gluhi, krivi, lažnivi; godem; rejen, znan; brinjev, slivov.

elj iz: učiti, pisati.

ič iz: cesarjev, kraljev; Valentin, Ivanov, mlad, ribiti.

ija iz: hudoben, podrt, razprt; škof, kmet.

ik iz: bolen, dolžen, popoten, rešen.

ilo iz: črniti, mazati, rezati.

ina iz: bukov, govedo, kožuhov; (brod-nina), cesta, most, srebrn.

išče iz: prebival, sódi, dvor, boj, grob, strn.

ba iz: dražiti, služiti, tožiti, voditi.

ev iz: moliti, voliti, žeti.

jak (njak) iz: konj, ovca, čebela (čebelnjak), golob, ulj, voda.

oba iz: hud, gnili, grdi, sveteli, zvesti.

ost iz: hvaležen, mlad, moder, nemaren, pobožen, pohleven.

stvo iz: cesar, duhovnik, učitelj, vojak.

Pomnite še: Samostalniki, ki pomenjajo ženske osebe, izobrazujejo se z obrazili: ica,inja,ka, n. pr. kovač-ica, graščak-inja, tržan-ka.

*) grad + jak = graščak.

**) trg + an = tržan.

***) vas + an = vaščan.

7. naloga. Izpeljite samostalnike z obrazili ač, ik, ina, iz teh -le besed: brenta, brada, škripati; duhoven, grešen, puščaven, tožen, zapoveden; deset, hrastov, star, nov, dol, raven.

8. naloga. Storite ravno tako z obrazili ak, ba, ev pri besedah: deset, divji, pet; ponuditi, soditi, tolažiti; briti, obuti, trgati.

9. naloga. Izpeljite nove besede s priteklinami an, ec, išče iz: Celovec, Gorica, mesto, srp; slep, zmagal, plesal, stanoval, svetoval, poslan, učèn, vdova, tepkov, pelinov; pribežal, tekal, pokopal, topor, stanovati, gnoj.

10. naloga. Priteknite obrazila ar, elj, stvo besedam, katerim se prilegajo: Miriti, mučiti, klobuk, krava, rediti, kraljev, glavav, bogat, meso, mlin, pisati, tesati, zidati, veličasten.

11. naloga. Storite ravno tako s končnicami ič, ost, ilo: Gregor, hiter, prevzetan, míl, Markov, čeden, mlatiti, nagel, šiti.

12. naloga. Priteknite pritekline ica,inja, ka besedam, katerim se prilegajo: berač, grešnik, puščavnik, divjak, Celovčan, meščan, mučitelj, mlinar, kravar, Goričan, junak, vrtnar, pomočnik, Slovenec, pevec, Korošec.

S katerimi obrazili se torej izobrazujejo samostalniki?

§. 12. Izpeljava pridevnikov.

Kar je lastnina tvoje sestre, je sestr-ino.

Kar je svojina vašega brata, je brat-ovo.

Palica, katero ima naš pastir, je pastirj-eva.

Palica, kakršno imajo pastirji sploh, je pastir-ska.

Nebo je čisto kakor rib-je okó.

Pridevniki, ki kažejo, čigava je oseba ali reč, izpeljavajo se iz samostalnikov s priteklinami in (ina, ino), ov (ova, ovo), ski (ska, sko) in ji (ja, je).

Opomnja 1. Za ozkimi soglasniki se pritika namesto ov (ova, ovo) obrazilo ev (eva, evo).

13. naloga. Izpeljite pridevnike iz teh le samostalnikov: Neža, dekla, nevesta, sosed, dren, Tomaž, koza, kura, pes, planina, zima, rokodelec.

14. naloga. Prepišite sledeče stavke in podčrtajte izpeljane pridevnike: Gospodova obleka je nova. Gosposko oblačilo je krasno. Kmetova suknja je čedna. Učiteljevi sinovi so kraljevi služabniki. Materin in očetov oče je naš ded; očetova in materina mati je naša babica. Cesarski vojaki so hrabri možjé.

15. naloga. Napišite, kako se imenuje les hrasta, jesena, bukve; kako se imenuje kruh iz ajde, vejica s črešnje, cvet pri hruški, zrno maka, češarek ali storž smreke, skledica pri želodu? Kako se pravi psom ovčarjev in mesarjev, orodju črevljarjev, hišam meščanov?

16. naloga. Mesu goveda se pravi goveje meso. Kako se pravi zalegi gadov in kač, peresu gosí, mleku krave, zobu volka, jajcu ptic, koži lisice in zajca?

17. naloga. Izobrazite v sledečih stavkih iz debeleje tiskanih samostalnikov primerne pridevnike:

Očeta blagoslov otrokom hiše zida, matere kletev pa jih podíra. Hči skopuha je dostikrat žena požeruha. Lenoba je vruga mreža. Kakšen je breskve cvet? Seme trave je drobno. Jagodice sok je sladek. Zime dnevi so kratki.

Opomnja 2. Pridevniki s končnicami *ji* (ja, je) in *ski* (ska, sko) pomenjajo **splošno last**, s končnicami *ov*, *ev* in *in* pa last **posameznih oseb**.

Opomnja 3. Za g, h, k, c, s, z, č, š, ž se izpreminja priteklna *ski* v *ški*; ti glasovi pa izpadajo.

18. naloga. Izobrazite iz debeleje tiskanih samostalnikov primerne pridevnike: Človeka življenje je kratko, veselje v nebesih pa večno. Opravki **môž** so važni. Marsikateri Slovenec razume jezik Nemcev in Lahov. Vino iz **Konjic** je dobro. Lep **nebes** dar je luč **očes**. Gospod nadzornik so obiskali šolo **dečkov** in **deklic**. **Hrvatov** dežela je bogata.

§. 13.

Krogla je jajč-asta.

Razgled je kras-en.

Naš žličnjak je les-én.

Ta hruška je črv-íva.

Čas je seda-nji, pretekli ali prihod-nji.

Pridevniki se izpeljavajo tudi z obrazíli **ast** (asta, asto), **en** (-na, -no), **én** (ena, eno), **iv** (iva, ivo), **nji** (nja, nje).

19. naloga. Izpeljite pridevnike iz besed: dim, klin, žolt; kras, strah, smeh, moč, mleko, železo; jeklo, platno, kost, apno, sukno; snet, uš; danes, góri, doli, pred; lisa, plesen, nekda(j) (nekda-nji), sedaj, prosó, vera, sreča, lan, tedaj, snaga, led, pokora.

20. naloga. Napišite, kako se imenuje denar iz srebra, skleda iz gline, moka iz ovsá, pšeníce in rží, posoda iz medí, miza iz kamena, glavnik iz roga.

Povejte pritekline, s katerimi se izobrazujejo pridevniki.

§. 14. Sestava.

Izprehajam se po drevoredu. Idi na kolodvor! Jabolko je rdečelično. Ne bodi svojeglaven! Človek se nikdar ne izučí.

Rastlike priraščajo tudi po sestavi. Iz dveh posamnih besed sestoječa rastlika je sestavljenka.

§. 15. Sestava samostalnikov.

1. Vinograd, kolovoz, kolovrat, kolomaz, vodotok.
2. Hudodelnik, golobradec, hudournik.
3. Triglav, trinog, stoletje.
4. Svojeglavnež, samostan, samouk *).
5. Listopad, rokopis; tresorepka, kažipot.
6. Brezdno (brezno), prelaz, zapeček.

*) V sestavljenkah se smeta sniti tudi po dva samoglasnika.

Prva beseda v sestavljenkah je ločilna, druga pa glavna.

21. naloga. Prepišite té sestavljenke in podčrtajte glavne besede!

22. naloga. Razstavite té sestavljenke v sestojne dele, n. pr. kolovrat = kolo-vrat (vrtéti).

Povejte, iz katerih govornih razpolov so sestavljene besede.

§. 16. Sestava pridevnikov.

Bosonog, gologlav, praznorok; kratkočasen, okrogloličén, bistroumen; četveronožen, triletén; brezbožen, nedolžen, priletén.

23. naloga. Poiščite ločilne besede v sestavljenih pridevnikih!

24. naloga. Razstavite sestavljenke v sestojne dele!

§. 17. Sestava s predlogi.

Žito je dozorelo. Ne izbiraj jedí! Drevo se na drevo naslanja. Otrok se je opekél. Obsodili so toženca. Potrpíte, da odmólimo! Smrt pokosí stare in mlade. Atila je podjarmil mnogo ljudstev. Stanujemo v predmestju. Dobro orodje delo prikrajša. Turki so razdejali grad. Ptice se zbirajo. Vstani sivej glavi! Šolske zamude se zapisujejo. Potrpljenje prebije železne duri.

25. naloga. Prepišite te stavke in podčrtajte predloge, s katerimi so besede sestavljene.

26. naloga. Izpišite same predloge!

§. 18. Ponovilo.

Rastlike priraščajo po glasovnej menjavi, po izpeljavi in sestavi.

§. 19. Besedne družine (skupine).

Pisati, pisar, pisátelj, pisnína, pisarija, pisárnica, pisateljica, pismo, pisménka, pisalo; lepópis, rokopis, pismonóša; napisati, popisati, prepisati, pripisati, razpisati, vpisati, zapisati; napis, popis, prepis, prepisnina, pisan.

Rastlike, ki se izobrazujejo iz istega korena, delajo besedno družino ali skupino.

27. naloga. Snujte besedno skupino iz korenike kov; najprej izobrazite izpeljane, potem sestavljene besede!

28. naloga. Storite ravno tako s korenikama pi(ti), nes(ti)!

§. 20. Podobno glaseče se besede.

Gozd je prostrán. Kost je trda. Gos gaga. Kos poje. On mu ni kos. Koza mekeče. Kosa je ostra. Gad je kača. Kad je posoda. Glas doní. Klas zorí. Bil sem domá. Pil sem.

Podobno se glaseče besede je treba razločevati v govoru in v pisavi.

29. naloga. Razločujte sledeče besede in porabite jih v stavkih: Bilka — pilka; dež — tešč; drag — trak; kost — gost — gozd; grič — krič; krt — grd; ljubiti — lupiti; berilo — perilo; berem — perem; platno — blatno; pot — pôd — pod; polje — bolje; reka — rega; telo — delo; top — dob; trava — Drava; žival — šival.

Oblikoslovje in skladnja.

I. Goli stavek.

§. 21.

Ponovilo. Kaj je stavek? Katera sta glavna stavkova člena? Kako se vpraša po osebkú? Kakšna črka se piše po piki in vprašaju? S kako začetno črko se pišejo lastna imena?

Pazite: Veliko začetno črko pišemo tudi v začetku govora, v besedi Bog in njenih namestnicah, n. pr. Vsemogočni, Večni.

30. naloga. Zvežite sledeče besede v primerne stavke: Duša, pazljiv, neumrljiv, učenec, Bog, večer, konj, pes, volk, tuliti, rezgetati, lajati, zvon, rožica, zvoniti, presti, pisan, pajek, solnce, veter, šumljati, potok, sijati, bučati.

31. naloga. Imenujte deset reči, ki jih vidite v šoli, in porabite vsako v stavek, n. pr.: Tabla je črna.

§. 22.

Človek obrača, Bog obrne. Žival je stvar. Kri ni voda. Ovca je pohlevna. Sekira ni topa. Stoj!*) Poglej! Uči se! Môli!

Povejte osebke in povedke v teh stavkih! Kateri govorni razpoli so osebki, kateri pa povedki?

Stavek, ki ima le osebek in povedek, je gol stavek. Povedek se veže ali neposrednje z osebkom, ali pa ju sklepate besedici je, ní. Kadar veže ena izmed teh besedic osebek s povedkom, pravi se ji vezilo.

32. naloga. Odgovori pismeno in v popolnih stavkih na sledeča vprašanja, podčrtaj osebke enkrat, povedke dvakrat, vezila trikrat.

Kdo nabija? Kdo kosí? Kdo kuha? Kaj vrè? Kdo poje? Kaj je leseno? Kaj je železno? Kaj ni prozorno? Kdo ni umrljiv? Kdo igra? Kaj šumí? Kaj drdrá? Kaj ni okroglo? Kaj je votlo?

a) Osebek (podmet).

§. 23. Samostalnik.

Ponovilo. 1. Kaj so samostalniki? Katera imena so lastna? Kmet, slavec, trsje, lepota, snažnost, petje, šivanje; pastir, žetev, pesek, setev, vlažnost, prst.

Kateri izmed teh samostalnikov imenuje kako osebo? — Kateri kako reč? — Kateri kako lastnost? — Kateri kako dejanje?

Samostalnik imenuje osebe in reči ali njih lastnosti in dejanja.

Anton, Klodič, Maribor, Krka; kmet, pastir, vas, mesto; trsje, gospôda, ljudstvo; pesek, viño, mleko; lepota, snažnost, vlažnost, petje, šivanje, setev, žetev.

Samostalno ime je:

1. lastno;

2. obče, ki imenuje vse osebe ali reči ene vrste;

*) V velelnih stavkih je osebek v glagolu skrit.

3. skupno, ki kaže množino enovrstnih stvari;

4. snovno, ki kaže kako snov ali tvarino, katera ohranja tudi v najmanjšem delu svoje ime.

5. miselno, ki pomenja lastnosti in dejanja.

33. naloga. Zapišite šest lastnih imen, imena treh roko-delcev, imena treh zverí, imena treh cvetic, tri imena oblačilnih snoví, tri skupna imena!

34. naloga. Zapišite imena dni in mesecev!

35. naloga. Zapišite samostalnike, ki imajo sledečim nasprotni pomén: Mladost, ljubezen, hvaležnost, edinnost (sloga), korist, zapravljivost, življenje, lenoba, vera, mir, prijateljstvo, svetloba, mraz, hitrost, prevzetnost.

§. 24. Spol samostalnikov.

Mož gospodari.	Žena gospodinji.	Dete se smehljá.
Pes čuva.	Kura kokodaka.	Jagnje skače.
Hrast je visok.	Lipa cvete.	Zlato je drago.

Spol samostalnikov je trojen: moški, ženski in srednji.

Pred moški samostalnik lahko postavimo besedo **tisti**, pred ženski **tista**, pred srednji **tisto**.

Moške samostalnike moremo zameniti z besedo **on**, ženske z **ona**, srednje z **ono**.

36. naloga. Zapišite samostalnike, ki pomenijo žival, in sicer 6 moških, 4 ženske in 3 srednje.

37. naloga. Prepišite sledeče samostalnike ter jih razdelite po spolu: Dedec, morje, meh, meč, mesto, luč, peró, srna, hlapec, kukavica, hlev, pismo, truplo, črv, dež, medved, drevo, seme, hruška, brat, prag, grozdje, slama, junak, strd, vino, trn, klop, grad, voz, bič, kos, gos, lisica, vol, sod, rak, mlinar, stol, srce, koš, podgana, sršen, pivka, gnezdo, prepelica, žrebe, kost, žila, lice, grlo, jezik, okó, rama, živež, sol, mleko, trs, moka, sadje.

38. naloga. Poiščite iz . . . berila 1. moške, 2. ženske, 3. srednje samostalnike!

39. naloga. Poiščite iz . . . berila 1. obča, 2. skupna, 3. snovna, 4. miselna imena!

§. 25. Število samostalnikov.

Travnik je zelen. Riba plava. Mesto je veliko.

Če govorimo o **enej** osebi ali reči, je samostalnik v **ednini**.

Travnika sta *) zelena. Ribi plavate. Mesti ste *) veliki.

Če govorimo o **dveh** osebah ali rečéh, je samostalnik v **dvojini**.

Travniki so *) zeleni. Ribe plavajo. Mesta so velika.

Če govorimo o **več** osebah ali rečéh, je samostalnik v **množini**.

40. naloga. Zapišite té le stavke v dvojini in množini: Klobuk je star. Žaba regljá. Zdravilo je grenko. Lenuh postopa. Miza je dolga. Zrno kalí. Volk tuli. Smreka je visoka. Lice je blede.

41. naloga. Zapišite 5 moških, 4 ženske in 3 srednje samostalnike iz 37. naloge v dvojini in množini!

§. 26. Sklanja samostalnikov.

Jelen je hiter. Meso vsakega jelena je užitno. Jelenu pristoji rogovje. Jelena so ustrelili. Pri jelenu je stala košuta. Z jelenom je prišel lovec domóv. — Ribi plavate. Meso obéh rib je okusno. Dajte ribama vode! Prinesi obe ribi! Pri ribah je mreža. Z ribama sem se nasitil. — Mesta so velika. Hiše mnogih mest so krasne. Mestom se bliža sovražnik. Videl sem razna mesta. Po mestih je drago živeti. Dobil je deželo z mnogimi mesti.

Samostalnik se more v vsakem številu šestkrat izpremeniti. Vsaka taka izpremenjava se imenuje **sklon**. Samostalnik po številu in sklonu pregibati, pravi se **sklanjati**.

*) Osebek se veže s povedkom tudi z vezili: sta, ste, so.

Sklonov je šest:

1. sklon ali imenovalnik se stavi na vprašanje kdó ali kaj?

2. sklon ali rodilnik odgovarja na vprašanje koga ali česa?

3. sklon ali dajalnik odgovarja na vprašanje komu ali čemu?

4. sklon ali tožilnik odgovarja na vprašanje koga ali kaj?

5. sklon ali mestnik odgovarja na vprašanje kje ali pri kom (čem)?

6. sklon ali družilnik odgovarja na vprašanje s kom ali s čim?

Z vprašalnimi besedami kdo, koga, komu, koga, pri kom, s kom se povprašuje po živih bitjih in stvaréh; z besedami kaj, česa, čemu, kaj, s čim se povprašuje po neživih stvareh. Vprašanje kje? veljá za žive in nežive stvari.

Slovenščina ima tri sklanje: eno za moške, drugo za ženske, tretjo za srednje samostalnike.

§. 27. Sklanja.

	Moška.	Ženska.	Srednja.
		E d n i n a.	
Imen.	jelen	riba	mesto
rod.	jelen-a	rib-e	mest-a
daj.	jelen-u	rib-i	mest-u
tož.	jelen-a	rib-o	mest-o
mest.	pri jelen-u	pri rib-i	pri mest-u
druž.	z jelen-om	z rib-o	z mest-om.
		D v o j i n a.	
Imen.	jelen-a	rib-i	mest-i
rod.	jelen-ov	rib—	mest—
daj.	jelen-oma	rib-ama	mest-oma
tož.	jelen-a	rib-i	mest-i
mest.	pri jelen-ih	pri rib-ah	pri mest-ih
druž.	z jelen-oma	z rib-ama	z mest-oma.

47. naloga. Sklanjajte samostalnike: igla, meгла, dekla, okno.

48. naloga. Rokodelci delajo z iglo, sè skobljem, z dletom, s kladivom, s pilo, sè sekiro, sè svedrom, z žago. Brat piše sè svinčnikom. Vojak se bojuje s puško, z mečem, s kopjem ali sè sulico, z bodalom.

Postavite te samostalnike v dvojino in množino!

Opomnja 3. V družilniku se piše pred samoglasniki in mehкими soglasniki (b, d, g, j, l, m, n, r, v, ž) z, pred nj pa ž; pred f, h, k, p, t se piše vselej s, pred c, s, z, č, š pa s ali sè.

49. naloga. Odgovarjajte sledečim vprašanjem: Česa je vreden priden delavec? Komu je lisica podobna? Komu škoduje veter? Koga vidimo v šoli? Kaj vidimo v cerkvi? Pri čem stojé mlini? Kje raste trava? Kje žito? S čim pišeš? S kom se igrate? Česa se boji zajec? Komu se odkrivaš? Česa se je ogibati? Kaj ima jelen? Kje sedí jezdec? Komu naj bodo otroci hvaležni? S čim se orje? Česa je treba bolniku? S čim se brani čebela? Kod hodite v šolo?

50. naloga. Po morju plavajo ladje. Srna živí po gozdih. Oslom nalagajo tovore. Kosa imajo pogostoma v kletki. Pojdi rakom žvižgat! S košem na rami stopa hlapec proti hribu. Prizanašajte ptičjim gnezdом! Iz megel prisije solnce.

Zaznamenujte nad vsakim samostalnikom spol, število in
s. ed. 5. ž. mn. 1.

sklon, n. pr.: Po morju plavajo ladje.

51. naloga. Ptič— živijo po drevj—, pa tudi po vod—; le malo jih prebiva na zemlj—. Nekateri ptič— odleté o svojem čas— v toplejše kraj—. Petj— nekaterih ptič— je mično. Vesele ptič— so človek— tudi velike dobrotnic—; pobirajo gosenic— in črv—. Mnoge se redé s takim mrčes—, ki bi škodoval drevj— in drugim rastlin—. Tudi vran—, krokarj—, kavk—, srak— in vrabc— pozobljejo dosti mrgolinc—. Ptič—, ki živé po močvirj— in po mlak—, imajo dolge nog— in dolge kljun—;

redé se z rib—, žab—, s kač— in z drugo laznin—. Kokoš nese jaje—.

Priteknite namesto črtic potrebna sklonila!

52. naloga. Poiščite v . . . berilu vse samostalnike in povejte pri vsakem: spol, število in sklon!

§. 28. Ponovilo.

Pri samostalniku je treba paziti: 1. na spol, 2. na število, 3. na sklon.

§. 29. Zaimek.

France ima nove bukve; on (France) jih je dobil od svojega (Francetovega) očeta. V tej knjigi so pripovedi, katere (pripovedi) so prav poučne.

Beseda, katero stavimo namesto imena ali za imé, imenuje se zaimek.

§. 30. Osebni zaimki.

Jaz se igrám. Ti se igraš. On (deček) se igra. Ona (deklica) se igra. Ono (dete) se igra. — Midva se igrava; medve se igrave. Vidva se igrata; vedve se igrate. Ona se igrata; oné se igrate. — Mi (mé) se igramo. Vi (vé) se igrate. Oni (oné) se igrajo.

Besede	jaz	ti	on, ôna, ôno
	midva (medve),	vidva (vedve)	ôna (dva) oné (dve)
	mi (mé)	vi (vé)	oní oné

so osebni zaimki.

V govoru razločujemo tri osebe: Prva oseba je ta, katera govori (jaz, midva, medve, mi, mé); druga oseba je ta, s katero se govori (ti, vidva, vedve, vi, vé); tretja oseba je ta, o katerej se govori.

Kateri teh zaimkov zaznamenujejo moški spol? — kateri ženski? — kateri srednji? — kateri ženski in srednji? — Kateri zaimki so v ednini? — dvojini? — množini?

53. naloga. Prepišite te stavke in podčrtajte osebne zaimke. Jaz sem kmet. Medve sve sestri. Ti si kupec. Midva sva brata. Mi beremo. Vidva računata. Mé pletemo. Védve ste šivilji. Vě štejete. Janez ne piše; on risa. Prijatelja se ljubita; ona si pomagata. Deklica je pazljiva; ona je pridna. Gosenice lazijo; one so škodljive.

54. naloga. Povejte osebke v gornjih stavkih!

§. 31. Vprašalni zaimki.

Kdó (kedo) trka? Kaj ropoče? Čigav je klobuk? Kateri človek je hvaležen? Kakšen je zid?

Zaimki, ki vprašujejo po osebah in rečéh, so vprašalni zaimki. Ti so: kdo, kaj, kateri, a, o (kteri), čigav, a, o, kak, a, o, — kakóv, a, o, kakšen, šna, šno, kolik, a, o, kolikšen, šna, šno, kolikér, a, o.

55. naloga. Poiščite iz sledečih stavkov vprašalne zaimke: Kaj delaš? Kdo poje? Čigav je nož? Kakšna je hiša? Kolikšno je plačilo? Kateri učenec je priden? Kakovo je peró?

Odgovarjajte tem vprašanjem!

Opomnja. Vprašalna zaimka kdo in kaj se sklanjata, kakor je povedano v 26. §. Sklanjajte!

§. 32. Nedoločni zaimki.

Nekdo je potrkal. Vsak ni kovač. Nihče se ne prikaže. Marsikdo pride. Vse se je treslo.

Nedoločni zaimki kažejo na kako osebo ali reč, katere nočemo ali ne moremo imenovati. Nedoločni zaimki so: kdó = nekdo, nikdo, nihče, malokdó, marsikdó, vsakdó, (kaj), nekaj, nič, kateri, a, o (kteri), nekateri, marsikateri, malokateri, kak, a, o, marsikak, vsak, a, o, ves, vsa, vse.

56. naloga. Prepišite sledeče stavke ter podčrtajte osebne zaimke po enkrat, nedoločne po dvakrat. Jaz sem mlad. Nikdo se

ne oglási. Ti si star. Nekaj se sveti. Marsikdo je ubog. Midva sva močna. Vidva sta slaba. Vsakdo veruje. Medve sve deklici. Vedve ste učenki. Vse se dobí. Mi smo zdravi. Vi ste bolni. Malokateri poslušá. Oní so pobožni.

57. naloga. Poiščite iz 56. naloge vsa vezila!

b) Povedek.

§. 33.

Ponovilo. 1. Povejte stavke, v katerih je povedek kak samostalnik.

2. Povejte stavke s pridevnikovim povedkom!
3. Z glagolovim povedkom!
4. Kaj je povedek?
5. Kaj se lahko dopoveduje o osebkú?
6. Kaj je glagol?

Glagol.

§. 34. Oseba in število.

Jaz delam	midva dela va (medve dela ve)
ti delaš	vidva dela ta (vedve dela te)
on (ona, ono) dela	ona dela ta (oné dela te)
	mi (mé) delamo
	vi (vé) delate
	oní (oné) delajo.

Tudi pri glagolu razločujemo trojno število in trojno osebo (§. 30). Glagoli se po osebah in številih pregibljejo ali spregajo.

Opomnja. Osebni zaimki se postavljajo pred glagol, kadar se vpraša: kdo dela to ali ono? N. pr. Kdo bere, piše, móli? — Jaz berem, ona piše, on móli. Če se pa odgovarja bolj na vprašanje: kaj dela kdo? — takrat se osebni zaimki navadno izpuščajo. N. pr. Kaj delaš? — Berem. Kaj dela? — Piše, móli.

58. naloga. Spregajte glagole: imám, berem, nosim 1. z osebnimi zaimki. 2. brez njih.

§. 35. Čas.

Ponovilo. Koliko časov je razločati?

59. naloga. Povejte te stavke v preteklem in v prihodnjem času: Dan se daljša, noč se krajša. Travniki zelené *). Ptice prihajajo, gnezdiijo, valé, cvrčé. Kukavica kuka. Čebele rojijo in nanašajo med. Drevje poganja. Vrtnar koplje. Sadjerejec obrezuje. Pastirji pojó *).

60. naloga. Vročina je pritiskala. Ljudjé so se potli. Cvetice so venele. Drevje je usehnilo. Kosci so pokosili. Vidva nista poslušala.

Povejte te stavke v sedanjem in v prihodnjem času!

Povejte spol, število in sklon posameznih samostalnikov!

Pretekli in prihodnji čas pravih glagolov se izobrazuje s pomočjo glagola **sem—biti**.

Pomožni glagol **biti** (primeri 56. nalogo) se pregiblje takó:

	sedanji čas	pretekli čas	prihodnji čas
Ednina	1. sem	sem bil, a, o	bódem (bom)
	2. si	si bil, a, o	bódeš (boš)
	3. je	je bil, a, o	bóde (bó)
Dvojina	1. sva, sve	sva bila, sve bili	bodeva (bova), bodeve (bove)
	2. sta, ste	sta bila, ste bili	bodeta (bosta), bodete (boste)
	3. sta, ste	sta bila, ste bili	bodeta (bosta), bodete (boste)
Množina	1. smo	smo bili, e, a	bodemo (bomo)
	2. ste	ste bili, e, a	bodete (boste)
	3. so	so bili, e, a	bódo (bojo).

Kakor glagol **sem** se pregiblje tudi **nisem**. Spregajte!

Opomnja. Ne govorite: Jaz sem ne lačen — ampak: jaz nisem lačen; ne: jaz sem ne bil — ampak: jaz nisem bil.

*) Opomnja. V tretjej osebi množine skrajšajo glagoli radi končnico ijo v é, končnico ejo pa v ó.

§. 36. Tvorina in trpna oblika.

Kmet orje. Njiva je orána. Njiva se orje.

Zidar je zidal. Hiša je bila zidana. Hiša se je bila dozidala.

Oče bodo kaznovali. Deček bode kaznovan. Deček se bo kaznoval.

Tvorina oblika kaže, da oseba ali reč, o katerej se govori, sama kaj dela.

Trpna oblika kaže, da oseba ali reč trpí, da se ž njo kaj godí.

61. naloga. Prepišite iz sledečih stavkov glagole ter povejte, so li v tvornej ali v trpnej obliki: Gospodinja peče. Kruh je pečen. Ženjice žanjejo. Žito se žanje. Pšenica je požeta. Lovec strelí. Zver je ustreljena. Nekdo kliče. Mi smo poklícani. Dekle pêre. Perilo se pêre. Hlapec seka. Drevó je posekano. Rezilo rani. Roka je ranjena. Kdó plača? Dolg je plačan. Bog razodeva. Vera je razodéta. Skleda je omita.

62. naloga. Postavite te stavke v pretekli in v prihodnji čas!

63. naloga. Poiščite v teh stavkih osebke, — samostalnike (spol, število) in zaimke!

§. 37. Naklon.

1. Dela - ti	bra - ti	uči - ti
2. Delaj	beri	úči
3. Dninar dela;	gospod bere;	učitelj uči;
4. Dninar naj dela;	gospod naj bere;	učitelj naj uči;
5. Delanje hasni;	branje kratkočasi;	učenje je potrebno.

Nakloni ali načini govora so različni:

1. **Nedoločnik** naznanja dejanje brez ozira na osebo ali reč.

2. **Velelnik** naznanja, da se kaj veléva, prepoveduje, opominja.

3. **Določnik** naznanja naravnost, kaj kdo dela, ali kaj se godí.

4. **Želelnik** razodeva kako željo ali voščilo.

5. **Glagolnik je** iz glagola izpeljan samostalnik.

64. naloga. Povejte, v katerih naklonih so glagoli sledečih stavkov: Delaj! Môli! Bolnik trpí. Trpi! Pes tuli. Vi stradate. Stradajte! Sosed je umrl; naj počiva. Bodi postrežljiv! Človek naj gospoduje. Solnce vzhaja. Bódiva prijatelja! Úpajmo! Spanje krepčá. Drevje naj rodi. Kričanje se sliši.

Postavite vsak glagol teh stavkov v štiri prve naklone!

Kako se glasí velelnik pri glagolu biti (v vseh številih)?

65. naloga. a) Postavite v velelnik sledeče glagole: vprašati, čakati, ostati, bežati, pozabiti, molčati, častiti, plesti.

b) Porabite jih v stavkih z določnikom, z želelnikom!

c) Izpeljite iz njih glagolnike!

66. naloga. Napišite dejanja v nedoločniku, ki so tem-le nasprotna: molčati, sovražiti, dajati, škodovati, odpirati, grajati, poviševati, kupovati, živeti, spati, stati, jokati.

67. naloga. Premenite določni naklon pri glagolih 59. in 60. naloge v velelnik in želelnik.

§. 38. Ponovilo.

Pri glagolih je treba paziti: 1. na osebe in števila, 2. na čase, 3. na obliko, 4. na naklone.

§. 39. Pridevnik.

Povejte stavke s pridevnikovim povedkom! Kaj naznanja pridevnik?

Kralj je mogočen. Hiša je lepa. Poslopje je visoko. Okno je ozko.

Postavite te stavke v dvojino in množino!

1. Pridevnik se ujéma sè svojim samostalnikom v spolu, sklonu in številu.

Vojvoda je mogóčen. Kralj je mogóčn-ejši. Cesar je naj-mogóčnejši. Bog je vsemogočen. Sestra je stara. Teta je star-ša (stár-ja, star-éja, star-éjša). Babica je najstarejša. Zlato je potrebno. Žveplo je potrebnejše. Železo je naj-potrebnejše.

2. Kadar naznanja pridevnik ne le lastnosti oseb in reči, ampak tudi pové, v katerej meri se jim prilaga lastnost, tedaj se **stopnjuje**.

Pridevnik se stopnjuje po treh stopnjah.

Prva stopnja kaže lastnost kake osebe ali reči brez primere z drugo.

Druga ali primerjalna stopnja prilaga lastnost osebi ali reči v večjej ali manjšej meri kot drugej. Ta stopnja se izobrazuje, ako se pridevnikovemu deblu pritíka **ši, iši, ji, eji, ejši**.

Druga stopnja se tudi izobrazí, če se prvej stopnji predstavi besedica **bolj**.

Tretja ali presežna stopnja pridéva lastnost osebi ali reči v najvišjej ali v najnižjej meri.

Ta stopnja se obrazi: 1. če se primerjalnej stopnji spredaj pritisne besedica **naj**; 2. če se dene pred prvo stopnjo **najbolj**, 3. če se dene pred prvo stopnjo ena izmed teh besedíc in zlogov: **zeló, kaj, močno, jako, silno, prav, vele-, vse-, vsega-, pre-**.

68. naloga. Stopnjujte pridevnike: slab, moder, pravičen, rodoviten, srečen, miren, pameten, resničen, ubogljiv, učen, rdeč.

Oče je stareji nego (kakor) sin. Železo je trše kot svinec.

Opomnja. Kadar se dve reči primerjate, rabite se besedici **nego** (kakor) in **kot** (ko).

69. naloga. Primerjajte sledeče reči in stavite pridevnike v drugo in tretjo stopnjo: konj, tele, krava, močen. Kilometer, meter, decimeter, kratek. Koza, krava, ovca, koristen. Cerkev, poslopje, hiša, lep. Klet, čumnata, izba, svetel. Vigred, jesen, poletje, prijeten. Pes, mačka, zvest.

§. 40.

Deček se uči. Ali se deček uči? Deček, uči se! Deček naj se uči!

Stavki so: 1. pripovedovalni, 2. vprašalni, 3. velélni, 4. želélni. Na koncu pripovedovalnih stavkov stavimo piko, na koncu vprašalnih

vprašáj; pri velélnih in želélnih stavkih stoji klicáj (!), včasih samo pika.

70. naloga. Pretvorite sledeče stavke najprej v vprašalne, potem v velelne. Otroci se zbudé. Sestra se oblači. Dekla ji pomaga. Učenci molijo. Živina se pase. Deklica odgovarja. Kristijan véruje.

Ponovilo.

Kateri govorni razpoli se rabijo za osebke? za povedke? Katere stavke imenujemo gole? i. t. d.

Vsestransko ponavljanje zadnjih 20 §§.

II. Razširjen stavek.

§. 41.

Učenec piše. — Pridni učenec piše. Učenec piše nalogo. Učenec lepo piše. — Pridni učenec piše nalogo. Pridni učenec piše slovniško nalogo. Pridni učenec lepo piše slovniško nalogo.

Stavek, kateri ima razen osebka in povedka (in vezila) še kaj drugih beséd v sebi, imenuje se **razširjen** stavek.

Besede, katere se nahajajo v stavku razen osebka in povedka (in vezila), zovejo se nebitveni ali pridejani stavkovi členi. Z njimi se bolj natanko določuje in pojasnjuje osebek ali povedek ali obá.

a) Osebek.

§. 42. Samostalnik.

Spol samostalnikov.

Oče, sin, orel; potok, mesec, grad, razum.

Mati, hči, kokoš; zvezda, nit, vás, bolezen.

Dete, jagnje, kljuse; žito, vino, polje, vreme.

Kako se delé samostalna imena? Koliko spolov je razločati?

Spol se kaže po pomenu in po končaju. Po pomenu so:

1. moškega spola imena moških oseb in samcev v živalstvu;

2. ženskega spola imena ženskih oseb in samic v živalstvu;

3. srednjega spola imena mladih bitij, katerih spola še ne čislamo.

Po končaju so:

1. moškega spola samostalniki na soglasnik, ki privzemajo v roditelju a;

2. ženskega spola samostalniki na a, ki dobivajo v roditelju e, in samostalniki na soglasnik, ki imajo v roditelju i;

3. srednjega spola samostalniki na o in e.

71. naloga. Določite spol sledečim samostalnikom ter povejte, kateri so lastna, kateri obča, — skupna — snovna in miselna imena.

Pohlevnost, hvala, krdelo, prah, krasota, Matija, siromaštvo, prijatelj, knjiga, Dunaj, množica, obleka, gozd, Primorje, olje, čreda, deca, poštenost, čeljust, svinec, sol, Avstrija, bogastvo, žival.

Sklanja samostalnikov.

Koliko sklonov, števil in sklanj je razločiti? Kaj se pravi sklanjati?

§. 43. Moška sklanja.

Ednina.

Imen.	jelen	kovač	grad
rod.	jelena	kovač-a	grad-ú
daj.	jelenu	kovač-u	grád-u
tož.	jelena	kovač-a	grad
mest.	pri jelenu	pri kovač-u (i)	pri grád-u
druž.	z jelenom	s kovač-em	z grad-om.

Dvojina.

Imen.	jelena	kovač-a	grad-ov-a	ali grad-a
rod.	jelenov	kovač-ev	grad-óv	„ grad-í
daj.	jelenoma	kovač-ema	grad-ov-oma	„ grad-éma
tož.	jelena	kovač-a	grad-ov-a	„ grad-a
mest.	pri jelenih	pri kovač-ih	pri grad-ov-ih	„ grad-éh
druž.	z jelenoma	s kovač-ema	z grad-ov-oma	„ grad-éma.

Množina.

Imen.	jeleni	kovač-i	grad-ov-i	ali grad-jé
rod.	jelenov	kovač-ev	grad-óv	„ grad-í
daj.	jelenom	kovač-em	grad-ov-om	„ grad-ém
tož.	jelene	kovač-e	grad-ov-e	„ grad-e
mest.	pri jelenih	pri kovač-ih	pri grad-ov-ih	„ grad-éh
druž.	z jeleni	s kovač-i	z grad-ov-i	„ grad-mí.

Po zgledu „jelen“ se sklanjajo moški samostalniki sè širokim končnikom (glej §. 24), po zgledu „kovač“, samostalniki z ozkim končnikom, po zgledu „grad“ pa enozložni samostalniki, ki imajo v roditelju naglašen **u**.

Kdaj je pri moških samostalnikih tožilnik ednine enak imenovalniku?

Kdaj se v družilniku piše z, kdaj s — sè — ž? (§. 27.)

Opomnja 1. Samostalniki s polglasnim **e** na koncu ga radi izpuščajo po vseh sklonih, kadar jim prirašča kak glasnik; besedi **kamen** in **mesec** pa ga ne izpahujete.

Opomnja 2. Samostalniki, ki se v roditelju ednine končavajo na **ba**, **da**, **ta**, dobivajo v množnem imenovalniku navadno **je**.

Opomnja 3. Samostalniki: **konj**, **las**, **mož**, **otrok**, **vol**, **zob**, **glasé** se v roditelju dvojine in množine: **kônj**, **lâs**, **môž**, **otrôk**, **vôl**, **zôb**.

72. naloga. Sklanjajte samostalnike: **kralj**, **cesar** (rod. cesarja), **pevec**, **mesec**, **tat**, **zvon**, **brat**, **golob**, **gospod**, **zob**.

73. naloga. Priteknite namesto črtic sklonila ednine: Voda je v vodnjak—. Na potok— napajamo vol— in konj—. Voz rabi mladenič—, mož— in starček—. Vojak služi cesar—. Nisem videl prijatelj—. Sin— ni doma. Grad na breg— je podrt. Ne brati se s hudobnež—.

Postavite samostalnike najprej v dvojino, potem v množino!

74. naloga. Izpišite gole stavke!

§. 44. Ženska sklanja.

Ednina.

Imen.	riba	nit	klop
rod.	ribe	nit-i	klop-í
daj.	ribi	nit-i	klôp-i
tož.	ribo	nit	klop
mest.	pri ribi	pri nit-i	pri klôp-i
druž.	z ribo	z nit-j o	s klop-j ó.

Dvojina.

Imen.	ribi	nit-i	klop-í
rod.	rib	nit-i (ij)	klop-í (ij)
daj.	ribama	nit-i m a	klop-é m a
tož.	ribi	nit-i	klop-í
mest.	pri ribah	pri nit-i h	pri klop-éh
druž.	z ribama	z nit-i m a	s klop-é m a.

Množina.

Imen.	ribe	nit-i	klop-í
rod.	rib	nit-i (ij)	klop-í (ij)
daj.	ribam	nit-i m	klop-é m
tož.	ribe	nit-i	klop-í
mest.	pri ribah	pri nit-i h	pri klop-éh
druž.	z ribami	z nit-i m i	s klop-m í.

Pazite. Nit ima v edninskem rodilniku nenaglašen i, klop pa naglašen í.

Opomnja. Samostalniki na ev se sklanjajo po zgledu riba; le edninski tožilnik je enak imenovalniku, edninski družilnik pa se jim končuje na ijo.

Kaj je pomneti o samostalnikih, ki imajo pred a dva ali več soglasnikov? (§. 27.)

75. naloga. Sklanjajte samostalnike: mravlja, miš, gos (gosi), molitev, cerkev, kaplja, žival, kost.

§. 45. Srednja sklanja.

Ednina.

Imen.	mesto	polje	imé
rod.	mesta	polj-a	ime-n-a
daj.	mestu	polj-u	ime-n-u
tož.	mesto	polje	ime
mest.	pri mestu	pri polj-n (i)	pri ime-n-u
druž.	z mestom	s polj-em	z ime-n-om.

Dvojina.

Imen.	mesti	polj-i	ime-n-i
rod.	mest	polj	ime-n
daj.	mestoma	polj-ema	ime-n-oma
tož.	mesti	polj-i	ime-n-i
mest.	pri mestih	pri polj-ih	pri ime-n-ih
druž.	z mestoma	s polj-ema	z ime-n-oma.

Množina.

Imen.	mesta	polj-a	ime-n-a
rod.	mest	polj	ime-n
daj.	mestom	polj-em	ime-n-om
tož.	mesta	polj-a	ime-n-a
mest.	pri mestih	pri polj-ih	pri ime-n-ih
druž.	z mesti	s polj-i	z ime-n-i.

Zakaj govorimo: s poljem, poljema? Zakaj ne: s poljom i. t. d.?

Opomnja. Nekateri srednji samostalniki se sklanjajo s prirastkom **t** (dekle, dete, jagnje, tele, žrebe), drugi s prirastkom **es** (drevó, koló, nebó, okó (očesa), peró, teló, uhó (ušesa), zopet drugi pa s pomnožkom **n** (breme, ime, pleme, seme, vreme).

76. naloga. Sklanjajte samostalnike: sedlo, lice, žrebe, uho, pleme, predmestje.

Opomnja. Pred **j** se vtika v rodilniku dvojine in množine včasih **i**. Kdaj pa se vtika **e**? (§. 27.)

77. naloga. Grm ne podira drevesa. Sedlo je jezdecu potrebno. Nenamazano koló škriplje. Prase rije; pišče zoblje; žrebe poskakuje. Orjem z oralom. Postavite te stavke v dvojino in množino!

78. naloga. Prepišite te stavke in podčrtajte besede, s katerimi so razširjeni.

§. 46.

Gospôda se je pripeljala. Vreme je jasno. Deci se daje močnik. — Ubogajte starše! Gosli milo doné. Vrzi konjem sena v jasli! Ne odpiraj vedno duri. Vrata so večja nego duri. Drevo se pripogiba do tal. Drva so borova. Ljudjé so različnih stanov.

Nekateri samostalniki se rabijo samo v ednini, nekateri samo v množini.

Beseda ljudjé (namesto človeki) se pregiblje tako: 1. ljudjé, 2. ljudí, 3. ljudém, 4. ljudí, 5. pri ljudéh, 6. z ljudmí.

Pri samostalniku je treba paziti: 1. na spol, 2. na število, 3. na sklon, 4. na **sklanjo**.

79. naloga. Po mest— in trg— živi mnogo rokodelc—. Napravljajo človek— oblek— in druge reč—. Tkalec tkè platn—; šivilja dela srajc—, rut—. Krojač razreže sukn— ali platn— sè škarj—; on šiva sè šivank— in nit—. Črevljar dela sè šil— na kopit— iz usnj— črevlj—. Mizar skoblja desk— — skoblj—. Mesar kolje z nož— ali — mesarnic— razno živin—.

Prepišite te stavke, pridenite namesto črtic sklonila ter podčrtajte nebistvene stavkove člene!

b) Povedek.

Glagol.

§. 47.

Ponavljajte pravila v §§. 34—38!

1. Spoštujem stare ljudi. Solnce greje zemljo. Bog ljubi pravico.

2. Deček spi. Solnce sije. Pogorje orumenéva.

3. Bliska se, grmí in treska. Daní se. Mračí se.

4. Váruj se greha! Čudi se božjej vsemogočnosti! Bój se slabe tovarišije!

1. Glagoli, kateri kažejo tako dejanje, ki **prehaja** na kako drugo osebo ali stvar, so **prehajalni glagoli**.

2. Glagoli, kateri kažejo tako dejanje, ki **ne** prehaja na kako osebo ali stvar, so **neprehajalni glagoli**.

3. Glagoli, kateri se rabijo samo v tretjej edninskej osebi, so **brezosebni**.

4. Glagoli, kateri naznanjajo kako povratno dejanje, so **povračalni**. Navadno imajo pri sebi povračalni zaimek „se“.

80. naloga. Izpišite iz 79. naloge prehajalne, iz 64. pa neprehajalne glagole!

c) Prilastek.

§. 48.

Katere stavkove člene imenujemo nebistvene ali pridejane?

Pastir pase. Brat je rokodelec. Posoda je stara.

Naš pastir pase. Drugi brat je rokodelec. Leséna posoda je stara.

Drugi brat je spreten rokodelec. Leteča muha ne piči.

So li stavki prve vrste goli ali razširjeni? Kakšni so stavki druge in tretje vrste? Zakaj?

Pridejani stavkovi členi, kateri pojasnjujejo samostalnike v stavkih, zovejo se **prilastki**.

Po prilastkih vprašamo s: kakšen, a, o? čigav, a, o? kateri, a, o? kóliko?

P r i d e v n i k .

§. 49.

Ponovite pravilo v 39. §. pod 1.

81. naloga. Odgovorite pismeno tem vprašanjem: Kateri človek ne more govoriti? Kakšna posoda je prozorna? Kateri lonci so močni? Kakšna pijača je voda? Katero oblačilo greje? Kakšna obutev tišči? Katere učence hvalijo? Kateri nožje se brusijo?

Podčrtajte prilastke!

82. naloga. Prepišite te stavke in podčrtajte pridevnike, ki so prilastki: Tihe vode so globoke. Šilo je črevljarsko orodje. Zadovoljnik je srečen. Mlinski kamen je okrogel. Hudobnež beži. Navada je železna srajca. Dan je bel; vstani, lenuh! Oče so stari; stari oče so ded. Sladki koren je sladek. Svedrčev koren ni sladek.

§. 50. Sklanja pridevnikov.

Pridevnik se tudi sklanja.

Kaj se pravi sklanjati?

Prilogi se sklanjajo po tem zgledu:

	Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.
	E d n i n a .		
Imen.	lep, lep-i	lep-a	lep-o
rod.	lep-ega *)	lep-e	lep-ega
daj.	lep-emu	lep-i (ej)	lep-emu
tož.	lep, lep-i, lep-ega **)	lep-o	lep-o
mest. pri	lep-em	pri lep-ej (-i)	pri lep-em
druž. z	lep-im	z lep-o	z lep-im

*) Pred sklonili ega, em, emu izpreminjajo se g, h in k pogostoma v sorodne z, s in c.

**) Primeri §. 27.

Dvojina.

Imen.	lep-a	lep-i	lep-i
rod.	lep-ih	lep-ih	lep-ih
daj.	lep-ima	lep-ima	lep-ima
tož.	lep-a	lep-i	lep-i
mest. pri	lep-ih	pri lep-ih	pri lep-ih
druž. z	lep-ima	z lep-ima	z lep-ima

Množina.

Imen.	lep-i	lep-e	lep-a
rod.	lep-ih	lep-ih	lep-ih
daj.	lep-im	lep-im	lep-im
tož.	lep-e	lep-e	lep-a
mest. pri	lep-ih	pri lep-ih	pri lep-ih
druž. z	lep-imi	z lep-imi	z lep-imi.

Opomnja. Imenovalnik ednine se končuje v srednjem spolu na o ali e. Kdaj na e? (Primeri §. 27. opomnjo 1.)

83. naloga. Sklanjajte: Lep travnik, lepa klop, lepo mesto, nov klobuk, stara miza, široko polje.

84. naloga. Postavite namesto črtic primerna sklonila: Orel ima močn- perot-. Plovn- Drava nosi težk- šajk-. V pesk- nekater- rek se najde čist- zlato. Daj ubog- mal- dar! Pišemo z jeklen- ali gosj- per-. Človek vidi z oč-, posluša z ušes-, voha z nos-, pokuša z ust-, posebno z jezik- in čuti z život-. Krava ima okrogl-, gladk- in votl- rog-, gol in moker gobec in širok- nosnic-. Dlake je rjav-, bel-, črn- ali lisast-. Temn- noč se umika bel- dnev-. Prodal sem star- konj-. Pozdravi popotn- mož-!

§. 51. Stopnjevanje pridevnikov.

Ponovite pravila v 39. §. pod 2.

85. naloga. Zapišite pridevnike, ki imajo sledečim nasprotni pomen: visok, dolg, lahek, debel, širok, trd, plitev.

Pridevniki na ek in ok se stopnjujejo navadno po odpahnjenej končnici. N. pr. visok, viši ali višji; nizek, niži ali nižji.

Nekateri pridevniki se stopnjujejo po svoje: Taki so: velik— veči— večji; majhen— manjši; dober— boljši; dolg— daljši (dalji).

Stopnjevani pridevniki se sklanjajo kakor nestopnjevani.

Z a i m e k.

Katere besede imenujemo zaimke?

§. 52. Osebni zaimki.

Ponovite pravila v §. 30.

Osebni zaimki se sklanjajo takó:

E d n i n a.

I. oseba.	II. oseba.	III. oseba.		
1. jaz	ti	on	ona	ono
2. mene, me	tebe, te	njega, ga	nje, je	njega, ga
3. meni, mi	tebi, ti	njemu, mu	nji, ji, njej, jej	njemu, mu
4. mene, me	tebe, te	njega, ga	njo, jo	je (ga)
5. pri meni	pri tebi	pri njem	pri njej, nji	pri njem
6. z menój (máno)	s tebój (tábo)	ž njim	ž njo	ž njim

D v o j i n a.

1. midva, medve	vidva, vedve	ona oné oné
2. naju (naji)	vaju (vaji)	nju, ju
3. nama	vama	njima, jima
4. naju (naji)	vaju (vaji)	nju, ju
5. pri naju (nama)	pri vaju (vama)	prinjih(njima)
6. z nama	z vama	ž njima.

M n o ž i n a.

1. mi, mé	vi, vé	oni one ona
2. nas	vas	njih, jih
3. nam	vam	njim, jim
4. nas	vas	nje, je, jih
5. pri nas	pri vas	pri njih
6. z nami	z vami	ž njimi.

§. 53. Svojlni zaimki.

Moj nož je oster. Tvoje veselje je moja sreča. Vzemi svoj svinčnik! Najina sestra je vajina prijateljica. Naš travnik je pokošen. Vaša pšenica cvete.

Kakšni so ti stavki? S katerimi besedami je izobražen prilastek?

Besede: moj, a, e, najin, a, o, naš, a, e;
tvoj, a, e, vajin, a, o, vaš, a, e;
njegov, a, o, njen, a, o, njun, a, o, njihov, a, o;
onégov, a, o; svoj, a, e; čigav, a, o
kažejo, čigava je oseba in stvar. Zató jih imenujemo **svojlne zaimke**.

Kateri kažejo na prvo, kateri na drugo in tretjo osebo?

Svojlni zaimki se sklanjajo kakor pridevni in se tudi rabijo za prilastke.

86. naloga. Sklanjajte: Moj lepi vrt, naš pridni tesár, vaša ostra britev, najino težko breme.

87. naloga. Izpišite iz sledečih stavkov svojlne zaimke in povejte o vsacem, katere osebe, katerega spola, števila in sklona je:

Brat mojega očeta je moj stric. V našem življenju se čredijo (vrsté) jasni in oblačni dnevi. Vsaka dežela ima svoje šege. Umolknile so njune besede. Vajina mati je pametna žena; njen svet je dober. Pomagaj bližnjemu v njegovih nadlogah! Ljubi domovino po njenej ceni! Zaupam vaši prijaznosti. Najino prijateljstvo ostane.

88. naloga. Prepišite te stavke in podčrtajte vse prilastke!

§. 54. Kazalni zaimki.

Vidim moža, ki nosi težek koš, in pravim: Ta mož nosi težek koš. Koš tega moža je težek. Temu (možu) moram pomagati. Tega (moža) koš teži.

Kazalni zaimki kažejo na osebo ali reč, o kateriej se govori.

Kazalniki so: ta, ta, to (ta-le, ta-le, to-le); óni, a, o; tisti, a, o; tak, a, o; takšen, -šna, o; tolik, a, o.

Kazalni zaimki se sklanjajo kakor pridevniki; ta, ta, to ima posebno sklanjo.

E d n i n a .`

1. ta	ta	to
2. tega	te	tega
3. temu	ti (tej)	temu
4. tega, ta	to	to
5. pri tem	pri tej (ti)	pri tem
6. s tém	s to	s tém

D v o j i n a .

1. ta	té	té
2. teh	teh	teh
3. tema	tema	tema
4. ta	té	té
5. pri teh	pri teh	pri teh
6. s tema	s tema	s tema

M n o ž i n a .

1. tí	té	ta
2. teh	teh	teh
3. tem	tem	tem
4. té	té	ta
5. pri teh	pri teh	pri teh
6. s temi	s temi	s temi.

89. naloga. Sklanjajte: Ta moj klobuk, ta moja knjiga, to moje oblačilo, tisti polž, óna-le kokoš, takšno srce.

90. naloga. Ta javor je visok. Beseda tega moža mi gane srce. Pri tej ženi sem dobil posojilo. S tistimi otroci se rad igram. Darovala sta ta in óni. Takih pesmi še nisem slišal. Hodi po pravih potih; srečen bodeš na tem in na ónem svetu.

Tudi kazalni zaimki nam rabijo za prilastke. Poiščite prilastke: 1. pridevnike, 2. kazalne, 3. svojilne zaimke!

§. 55. Vprašalni zaimki.

Imenujte vprašalne zaimke! (§. 31.) Kako se sklanjata zaimka kdó (kedo) in kaj?

Ostali vprašalni zaimki se sklanjajo kakor pridevniki ter se tudi rabijo za prilastke.

91. naloga. Katere dele ima rastlina? Kakšen ptič je škrjanec? Katero orodje je tesarsko? Čigav kruh ješ? Kolikero sklanjo poznate?

Izpišite iz teh stavkov prilastke!

§. 56. Nedoločni zaimki.

Ponovite §. 32!

Nedoločni zaimki se sklanjajo ali po zgledu kdó, ali pa po pridevnikovej sklanji. **Ves**, vsa, vse se pregiblje kakor ta, ta, to; **nič** pa takole: 1. nič, 2. ničesa (ničesar), 3. ničemu (ničemur), 4. nič, 5. pri ničém (ničemer), 6. z ničím (ničimer).

92. naloga. Kateri apostol je zatajil Kristusa? Kolikero žito raste na polju? Svoja roka svoj gospod. Čigav denar je ta? Ne dotakni se tega denarja!

Poiščite raznovrstne zaimke! Poiščite prilastke! Imenujte osebne, svojilne, kazalne, vprašalne in nedoločne zaimke! Sklanjajte nekatere!

Številniki.

§. 57.

Človek ima dve očesi, dve ušesi, pa ena usta. Roka ima pet prstov. Peti učenec v tretjej klopi je vrl deček. Nekatero berilo beremo štirikrat. Imamo trojna jedila. Seme rodi včasih stoteren sad. Vsi sesavci dihajo s pljuči. Orlica izvalí po dvoje, po troje mladih.

Številnik naznanja število oseb ali reči.

Številniki so

1. določni, kateri natanko kažejo število oseb ali reči; 2. nedoločni, kateri le površno značijo število oseb ali reči. Nedoločni številniki so: mnogo, veliko, malo, dosti, več, manj, preveč, premalo, precej, obilo, nekoliko, noben (a, o) (nobeden), mnogi, ves (vsa, vse), vsak, nekateri, malokateri, marsikateri, nekaj, nič.

Nekateri številniki so nedoločni zaimki, kadar v stavkih namestujejo samostalnike.

Katere besede so zdaj nedoločni številniki, zdaj pa nedoločni zaimki?

93 naloga. Izpišite iz teh stavkov najprej določne številnike: Eden drobí, drugi kosí. Zima trpí več mesecev. Vsak teden šteje sedem dni; vsak dan ima štiri in dvajset ur. Nekateri mesec ima trideset dni, nekateri pa en dan več; februar ima le osem in dvajset ali devet in dvajset dni. Zôb dosti, kruha malo. Svet je vseh ljudi dom. Ustrelil sem petero škodljivih ptičev. V vročih krajih je mnogo hudih zverin. V mlinu se dvakrat pové. Nekateri ljudje so črne kože.

§. 58. Glavni številniki.

Prežvekovavci imajo štiri noge. Odrastel človek ima 32 zôb. Leto ima dvanajst mesecev.

Glavni številniki kažejo, **koliko** je oseb ali reči.

94. naloga. Odgovorite pismeno tem vprašanjem in podčrtajte potem glavne številnike: Koliko let si star? Koliko krajcarjev ima goldinar? Koliko krajcarjev ima dvajsetica? Koliko minut ste dve uri? Koliko prstov imaš na obeh rokah? Koliko metrov je dekameter? Koliko litrov je hektoliter? Koliko učencev (učenk) je v tvojej klopi?

Številnik **eden**, -na, -no, ali **en**, -a, -o se sklanja kakor pridevnik, **dva**, -e, **obá**, -é pa kakor kazalni zaimek **ta** v dvojini.

Sklanjajte: dva kralja, obé niti, dve mesti!

Številniki trije, tri, štirje, štiri, pet se pregibljejo takó:

Za moški spol.	Za ženski in srednji spol.	Za vse tri spole.
1. trije, štirje	tri, štiri	pet
2. treh, štirih	treh, štirih	petih
3. trem, štirim	trem, štirim	petim (ém)
4. tri, štiri	trí, štiri	pet
5. pri treh, štirih	pri treh, štirih	pri petih
6. s tremi, štirimi	s tremi, štirimi	s petimi (émi).

Po sklanjalu „pet“ se ravnajo vsi višji glavni številniki od „pet“ naprej. „Sto“ in največ tudi „tisoč“ se ne sklanjata.

95. naloga. Prepišite sledeče stavke in podčrtajte prilastke: En krivičen krajcar sné deset pravičnih. Naš sosed je imel več otrók. Dva sina sta umrla; trije sini in tri hčere še živé. Dve dekli ženete dve teleti. Vsako leto ima štiri četrletja. V marsikaterem panju je 15 do 20 tisoč čebel.

§. 59. Vrstilni številniki.

Marcij je tretji mesec. Zima je četrti letni čas. Sedmi dan je nedelja.

Vrstilni številniki kažejo vrsto, v katerej so stvari druga za drugo. Ti številniki odgovarjajo na vprašanje: **koliki, kolika, koliko?**

Pazite! Za številkami, ki značijo vrstilne številnike, postavlja se pika.

Vrstilni številniki so po sklanji pravi pridevniki.

96. naloga. Odgovorite pismeno tem vprašanjem in podčrtajte vrstilne številnike: Koliki dan tedna je vtorek? — petek? — sredo? Koliki mesec je november? — januar? — oktober? V katerem stoletju živimo? — Kdaj imajo presvetli cesar svoj god? Koliki dan avgusta je njih rojstven dan? Katerega leta so začeli naš cesar vladati?

§. 60. Ločilni številniki.

Mavrica je sedmér trak. On ima šestero konj. (On ima šest konj. Razložek?)

Ločilni številniki: edin, a, o, dvoji, a, e, troji, a, e, četveri, a, o i. t. d. značijo na vprašanje kolikér, a, o? razpole ali plemena oseb ali reči.

Po sklanji so pravi pridevniki.

97. naloga. Izobrazite iz tri, štiri, pet, sedem, dvanajst ločilne številnike in porabite jih v stavkih!

§. 61. Množilni številniki.

Edini, a, e, enojen, a, o, dvojen, a, o, dvojnati, a, o, četveren, a, o, četvernat, a, o, i. t. d. kažejo na vprašanje: kolikeren? pomnožbo kake reči.

Izobrazujejo se iz ločilnih številnikov, če se jim pritakne **en** ali **nat**.

Po sklanji so pridevniki.

Glavni, vrstilni, ločilni in množilni številniki so določni številniki.

Opomnja. Delilni številniki, ki kažejo, po koliko je oseb ali reči, nastajajo, ako devamo pred glavne ali pa ločilne številnike besedico **po**; n. p.: po eden, po ena, po enega, po dva, po dvoje, po pet, po petero i. t. d. Med sto prebivavci so v tej deželi vedno vsaj po štirje slepci. Orlica ima po dvoje, po troje mladičev. Gosenice imajo navadno po 16 nog.

Deležniki.

§. 62.

Muha letí. Leteča muha ne piči. Odletevša muha je pičila. Hlapci delajo. Delajoči hlapci so trudni. Predelana naloga je dobra. Krovce krije. Krovce je kril. Krita hiša je koristna.

Naklonom se prištevajo tudi **deležniki** (§. 37).

Deležnik ne kaže samo kdaj, ampak tudi, kakó se godí dejanje.

Deležniki so:

1. sedanjega časa,
2. preteklega časa.

Deležnik sedanjega časa se napravi, ako se okrajšanej obliki 3. množne osebe sedanjikove pritakne **č, ča, če**.

Deležnik preteklega časa je dvojen:

1. tvorne oblike,
2. trpne oblike.

Prvi se izобрази, če se glagolovemu nedoločniku namesto ti pritakne **l, la, lo**.

Z deležnikom preteklega časa tvorne oblike se izpeljujeta pretekli in prihodnji čas, ako se sestavi sè **sem** in **bodem**.

Deležnik preteklega časa trpne oblike se izobrazuje tudi iz nedoločnika, ako se mu namesto ti pritika **n, na, no, en, ena, eno**, ali **t, ta, to**.

S tem deležnikom se izpeljujejo časi trpne oblike.

Deležniki so po sklanji pravi pridevniki.

98. naloga. Izobrazite vse deležnike teh-le glagolov: pletem, tepem, pečem, štejem, trgam, pišem, hvalim, krotim, svarim, berem, kupujem, žgem, darujem, imenujem.

99. naloga. Izpeljite iz teh glagolov glagolnike!

100. naloga. Napravite iz glagolov v naslednjih stavkih deležnik sedanjega časa in porabite ga kot prilastek: Solčni žarki pekó. Vročina pritiska. Zemlja poka. Cvetice hirajo. Sivočrni oblaki preté. Blisk šviga, grom bobní.

101. naloga. Snujte nove stavke s pomočjo gorenjih besed!
N. pr. Pekoči solčni žarki so rastlinam škodljivi.

Ponovite pravila v §§. 34.—38. in 47.

§. 63.

Varčnost je hči modrosti. Razvaline življenja novine. Človeku brez vere ni verjeti. Ključ od vrat je izgubljen. Mlini na sapo so redki.

Kako se vpraša po prilastku?

V prilastek služijo tudi samostalniki v rodilniku ali pa s **predlogom**.

Predlogi kažejo razmere, v katerih so osebe ali reči.

Predlogi se drugim besedam predlagajo ter jih devajo vselej v kak sklon.

102. naloga. Prepišite te stavke in podčrtajte prilastke: Obleka ljudi je kazalo njih misli. Svetloba lune ne greje. Cvet mladosti hitro vene. Velika je ognja korist. Duh vijolic je prijeten. Začetek modrosti je strah božji. Vedro vina se je iztočilo. Orodje iz železa je močno. Drevo pri studencu je obrano. Ljubezen do cesarja nas jači.

§. 64.

V ponovilo.

V prilastke nam rabijo:

1. pridevniki, 2. zaimki, 3. številniki, 4. deležniki, 5. samostalniki v rodilniku ali s katerim predlogom.

d) Dopolnilo.

§. 65.

Učenec piše.

Gol stavek.

Pridni učenec piše.

S prilastkom razširjen stavek.

Pridni učenec piše nalogo.

S prilastkom in dopolnilom razširjen stavek.

Ribe imajo kri. Verujem poštenjaku. Bog je vesel ponižnih ljudi. Dajajte milostinjo ubožcem. Ezav je prodal Jakopu prvorojenstvo. Kaplja je kaplji podobna.

Goli stavki se širijo tudi z dopolnili.

Dopolnila so pridejani stavkovi členi, kateri dopolnjujejo in pojasnjujejo glagole in pridevnike v stavkih.

Kakor se v stavku včasih snide več prilastkov, tako se pogostoma nabere tudi več dopolnil.

§. 66. Dopolnilo v tožilniku.

Gospodar zapustí posteljo. On zbudí hlapce. Gospodinja pokliče dekle. Hlapci krmijo konje in vole; snažijo tudi opravo in mažejo vozove. Potem odpró dvoriščna vrata. Dekla napaja krave; ona jih pomolze in mleko posnema. Gospodinja kuha zajtrk. Vsi dobé krepke juhe. Posli zapusté dom. Obdelujejo polje. Vsak stori svojo dolžnost.

103. naloga. Izpišite iz teh stavkov dopolnila!

104. naloga. Odgovorite pismeno tem vprašanjem in podčrtajte dopolnila: Koga zalezuje mačka? Kaj objeda zajec? Koga spoštujejo otroci? Kaj izdeluje lončar? — tkalec? Kaj šivajo mati? Kaj razdira blisk? Koga pokopava grobar? Koga nosi konj? Kaj nosi osel? Koga imenujemo kralja živali? Kaj prodaja trgovec? Kaj kaže ura? Učitelj razlaga učencem nemški jezik.

Pomnite: Prehajalni glagoli (§. 47) imajo dopolnilo v tožilniku pri sebi.

Glagol učiti se veže z dvema tožilnikoma.

105. naloga. Podčrtajte dopolnila v sledečih stavkih: Dete je štiri leta staro. Ta klada je dva metra dolga in šestdeset kilogramov težka. Izba meri osemdeset štirjaških (kvadratnih) metrov; dolga je deset metrov, široka osem metrov. Posoda drži petdeset litrov. Studenec je dvajset metrov globok.

Povejte pri vsakej besedi, katerega besednega plemena je.

§. 67. Dopolnilo v dajalniku.

106. naloga. Odgovorite pismeno tem vprašanjem s primernimi samostalniki v množini:

Komu je dober otrok poslušen? Komu se ne verjame? Komu je delo sitno? Komu so deževni črvi živež? Komu škoduje mraz? Komu zaukazujejo višji? Komu je zrak potreben? Komu ne bodite nadležni?

107. naloga. Podčrtajte dopolnila v sledečih stavkih: 1. Ubožcem delí; Bogu posojuje. Bogu se ne moremo skriti. Strezi bolniku! Ognj se pijancu! Pametnemu se tudi živina smili. Ne posmehuj se sivej glavi! Mačka se prilizuje ljudem. Temna noč se umika belemu dnevu.

2. Ne bodi zavidljiv nobenemu! Vsakemu očesu je reč drugačna. Sitemu trebuhu še pečenka ni všečna. Mladini je uk potreben. Živež bodi starosti primeren! Vdani smo svojemu vladarju.

108. naloga. Izpišite iz 107. naloge glagole, iz 106. naloge pa pridevnike, ki zahtevajo dopolnilo v dajalniku.

109. naloga. Prepišite sledeče stavke; podčrtajte dopolnila v dajalniku enkrat, dopolnila v tožilniku dvakrat: Poljedelstvo daje deželi bogastvo. Prinesi sestri skledo! Bogatin podari siromaku milostinjo. Miroljubni podá sovražniku roko. Plačal sem upniku dolg. Odpústi mi greh! Mravlja te uči marljivosti.

Povejte pri vsakej besedi, katerega besednega plemena je.

§. 68. Dopolnilo v rodilniku.

110. naloga. Odgovorite na ta vprašanja: Koga je Bog vesel? Koga potrebuje bolnik? Česa je vreden dober delavec? Česa se mokri ne bojí?

111. naloga. Podčrtajte dopolnila v sledečih stavkih: 1. Poprimi se dela! Mladosti manjka izkušnje. Kruha stradam. Bojim se kazni. Otroci se veselé božičnih praznikov. Praznega skednja se miš naveliča. Iznebil sem se sitneža.

2. Mladina naj bo uka željna. Bog je hvale vreden, človek pa pohvale. Hlev je poln živine. Prevzetnik je časti lakomen. Ali si vaje dela?

112. naloga. Izpišite 1. glagole, 2. pridevnike, ki zahtevajo dopolnilo v rodilniku.

Pomnite: Nekateri povračalni glagoli devajo dopolnilo v rodilnik, drugi v dajalnik.

Kateri glagoli so neprehajalni? Kateri brezosebni?

§. 69. Nikalni stavki.

Slišim sladko petje. Ne slišim sladkega petja. Trgam pisane cvetice. Ne trgajte pisanih cvetic!

Oče so domá. Očeta ni domá.

Stavki so trdilni ali nikalni.

V nikalnih stavkih se tožilnikovo dopolnilo pomakne v rodilnik.

113. naloga. Prenaredite sledeče trdilne stavke v nikalne: Deček je postrežljiv. Mati so na polju. Sodar dela sode. Voznik nosi kožuh. Zidar pripravlja apno. Jaz imam *) dobro službo. Hočem pisati. Ljudje so siromašni. Kupec kupuje žito. Učitelj poučuje nemarne otroke.

Ptice pojó vesele pesmi. Deček more vzdigniti vrečo.

114. naloga. Postavite te stavke v pretekli čas!

115. naloga. Zanikujte stavke 103. naloge!

Besedna plemena!

§. 70. Dopolnilo s predlogi.

Kaj že veste o predlogih?

Čemu služi dopolnilo v stavkih?

116. naloga. Možaki govore o kupčiji. Pripovedoval je o turških vojskah. Ukradena reč za gospodarjem vriščí. Ne prepiraj se s kruhom! Konj se brani s krepko nogo; bik bôde z rogovi. Ne jézi se nad krtom! Ali si bil na soseda hud? Bodi prijazen z vsakim!

Prepišite te stavke in podčrtajte dopolnila po enkrat, prilastke po dvakrat!

117. naloga. Izpišite predloge in zaznamenajte, s katerim sklonom se kateri veže. N. pr. o — 5 skl.

Ponavljajte sklanjo osebnih zaimkov!

118. naloga. Ljubi Andrej!

Bukve s podobami, katere si — v nedeljo kazal, dopadle so — tako, da hočem očeta prositi, naj bi tudi — take bukve kupili. Prosim, posodi — — na en dan, da — morem očetu pokazati. Vrne — — nepokažene

Tvoj

V Brežicah, 29. julija 1911.

Aleš Trtnik.

Postavite namesto črtic primerne osebne zaimke!

119. naloga. Prenaredite list tako, kakor bi Aleš prosil v svojem in v svojega brata imenu.

*) Opomnja. Nikalnica ne se zrašča z glagoli sem, imam, hočem v: nisem, nimam, nočem.

§. 71. V ponovilo.

Za dopolnila nam služijo besede: 1. v tožilniku, 2. v dajalniku, 3. v roditeljskem, 4. s katerim predlogom. Kaj je pomniti o nikalnih stavkih?

§. 72. Predlog.

Katere besede imenujemo predloge? Kam se stavijo predlogi? Kaj je pomniti o besedah, pred katerimi stojé predlogi?

Predlogi z enim sklonom.

1. Z roditeljskim vežemo predloge: **brez, do, iz, od, blizu, okoli, razen, takraj, onkraj, zaradi, zraven (poleg), namesto.**
2. Z dajalnikom vežemo predloge: **k (h), proti, kljubu.**
3. S tožilnikom vežemo predloge: **čez, raz, skozi, zoper.**

Z mestnikom se vežeta predloga: **o, pri.**

Predlogi z dvema sklonoma.

1. Z roditeljskim na vprašanje **odkod?** — z družilnikom na vprašanje **s kom?** (s čim): **s, sè, z (ž).**
2. S tožilnikom na vprašanje **kam?** — z mestnikom na vprašanje **kje?** (kod?): **na, ob, po, v.**
3. S tožilnikom na vprašanje **kam?** — z družilnikom na vprašanje **kje?** (kod?): **med, nad, pod, pred.**

Predlog **za** se veže s tremi skloni.

1. Z roditeljskim na vprašanje: **kdaj?**
2. S tožilnikom na vprašanje: **kam?**
3. Z družilnikom na vprašanje: **kje?** (kod?)

120. naloga. Odgovorite s pripomočjo predlogov (v oklepah) s polnimi stavki sledečim vprašanjem: Kje se svetijo zvezde? (na). Kje je skrit jež? (za). Kam je bežal jež? (za). Kje stoji vrč? (pod). Kam si dejal vrč? (pod). Kje laja pes? (v). Kam si zapodil psa? (v). Kje stoji drevo? (med). Kam si vsadil drevo? (med). Kje sneg dolgo leži? (po). Kam so te poslali? (po). Kam se vzdigujejo oblaki? (nad). Kod se vlačijo oblaki?

(nad). Kod hodi lovec? (ob). Kam si udaril z loncem? (ob).
Kam si stopil? (pred). Kje naj vsak pometa? (pred).

121. naloga. Vstavite v sledeče stavke primerne samostalnike:

Ni je sreče brez —. Voda teče do —. Premog kopljejo iz —.
Delali smo od — do —. Sava izvira blizu —. Napravi plot
okoli —. Polje je takraj —. Travnik se razprostira onkraj —.
Mlin je zraven —. Roža se obrača k —. Krovcec je padel raz —.
Cesta drži skozi —. Težko je plavati proti —. Lisica je skočila
črez —. Priča priča zoper —.

122. naloga. Namesto črtice vteknite primerna sklonila:
Čebelica je padla v vod —. Golobček je sedel na drev —
in je videl čebelo po vod — plavati. Hitro odtrga s kljun —
peresce od vejic — in ga v vod — spusti. Čebelica peresce
srečno doseže in prigomazi ž nj — iz vod —. Zdaj zagleda lovec
golobčka na drev —. Vzame puško v rok — in pomeri nanj —.
Čebelica pa pribrenčí in lovca v rok — zbode. Lovcu roka
omahne, puška poči na stran; golobček zdrav in vesel zleti
z drev —. Tako je bila čebelica hvaležna golobč —.

123. naloga. Naloga kakor pri 121.

Pastir žene živino na —. On pase živino na —. Solnce
zahaja za —. Ono je za —. Voda lije z —. Orač stopi pod —.
On stoji pod —. Deva si klobuk na —. Ima klobuk na —.
Deklica dene denar v —. Denar je v —. Pot vodi nad —. Jastreb
leta nad —. Berač stoji pred —. Berač stopi pred —. Šivilja
prišiva gumbe na —. Dolina je med —. Prekladamo vrečo
z ram — na —, s kol — na —. Z dežja pod —. Vodo
gazimo z —. Idi s trebuhom za —! Konj se brani s —, sova
pa s —.

e) Prislovno določilo.

§. 73.

Brat je tam. Na pragu se petelin repenči. Danes
grem v mesto. Pozimi je peč potrebna reč. Curkoma
lije dež. Govorite na glas.

Deček piše. Pridni deček piše. Pridni deček piše nalogo. Pridni deček piše nalogo pri mizi. Pridni deček piše zgodaj nalogo. Pridni deček lepo piše nalogo. Pridni deček piše nalogo iz veselja.

Razen prilastka in dopolnila je tudi **prislovno določilo** pridejan stavkov člen. Prislovno določilo določuje povedek in naznanja, **kje, kdaj, kakó** ali **zakaj** se kaj dela ali godí.

Za določilo se rabijo:

1. prislovi,

2. samostalniki s predlogi, pa tudi brez predlogov.

§. 74. Prislov.

Prislovi so besede, ki naznanjajo, **kje, kdaj** ali **kakó** se kaj dela ali godí. Znanijo torej **kraj, čas** ali **način**.

Krajevni prislovi

odgovarjajo na vprašanje: **kje? kod? kam?**

N. pr. tu, tukaj, tam, tamkaj, tja, tod, drugje, drugam, drugod, nekje, nekam, nekod, kjer koli, kamor koli, koder koli, nikjer, nikamor, nikod (nikoder), zunaj, vun, povsod i. t. d.

124. naloga. Poiščite krajevne prislove v sledečih stavkih: Povsod je dobro, doma najbolje. Kamor je šla sekira, naj gre še toporišče. Spodaj toplo, zgoraj mrzlo. Sopar puhti kvišku. Zunaj lep, znotraj slep. Jabolko ne pade daleč od jáblane. Idi naprej, a ne nazaj!

Časovni prislovi

odgovarjajo na vprašanja: **kdaj? kólikokrat? koliko časa?**

N. pr. zdaj, nekaj, kadar koli, skoraj, še, že, vselej, potem, tedaj, nikdar (nikedar), nikoli, danes, jutri, včeraj, zjutraj, nocoj, drevi, davi, zvečer, sinoči, zgodaj, letos, lani, kmalu.

préj (pred), precej, včasí (včasih), davno; tolikokrat*), dostikrat, večkrat, zopet, vedno.

125. naloga. Postavite namesto črtic časovne prislove: — lahko delamo, — meni, — tebi. Imej Boga — pred očmi! Hudoben človek — ni srečen. — utegne marsikaj drugače biti, kakor je bilo. — zvoní. Solnce — vzhaja, — pa zahaja. — vstajamo. Bodi — pokoren! — smo obilo našeli. — je toča pobila.

Prislovi načina

kažejo, **kakó** se kaj dela ali godí.

N. pr. celó, dà, drugače, gotovo, jako, le, manj, menda, nálašč, namreč, nápak, narazen, narobe, nenadoma, pač, polagoma, popolnoma, posebno, prav, res, samotež, skrivaj, skupaj, vkup, zaporedoma, zarés, zastonj, zeló i. t. d.

Pomnite: Kot prislov se rabi tudi vsak pridevnik s končajem srednjega spola.

126. naloga. Poiščite načinovne prislove iz teh stavkov: Zid stoji navpik. Dež lije curkoma. Vznák leži. Bolje nekako kakor nikakor. Ali pelješ samotež? Orel visoko leta. Majhen lonček nenadoma skipí. Predice tanko predejo. Učenec lepo piše. Posel hodi peš. Gladko berite!

127. naloga. Učenec se vede spodobno. Učenec je spodoben. Spodoben učenec je učitelju v veselje. Njegov rokopis je lep. On lepo piše. Lep rokopis se hvali. Mirno spanje krepčá človeka. Spanje je mirno. Naj mirno spava! Pes je hud. Hud pes gríze. Ogenj dobro služi, slabo gospodari. Toplo solnce oživlja naravo. Na prekosolnčju je toplo. Solnce prigreva.

Prepišite te stavke in podčrtajte pridevnike v povedku po enkrat, pridevnike v prilastku po dvakrat, prislove po trikrat!

§. 75. Prislovno določilo kraja, časa in načina.

128. naloga. Previdnost nikjer ne škoduje. Mačka hodi po rahlo. Golob je zašel med orle. Velike skrbi zgodaj

*) Opomnja. Številniki, ki se zvežejo z besedico „krat“, imenujejo se ponavljalni ali prislovni številniki. Izobrazujte nekatere! Katere vrste številnikov poznate še?

ubelijo lase. Prevzetnost se povsod spotika. Nekatere živali spijo čez zimo. Kamen drči navzdol. O kresi se dan obesi. Vodo v Savo nosiš. Ne drži rok navskriž. Bob v steno mečeš. Zajec teka navzgor. Po storjenem delu lahko počivaš. Ni vsak dan božič. Solnce gre izza gore. Ladja rine od kraja. Pastir mora na zimo v nižave. Delali smo od belega dne do trde noči. Blago se nabira po niti. Med dobrimi sosedi je dobro živeti. Lenuh ob setvi malo žanje. Med letom ne zapuščaj službe! Vse pod solncem je minljivo. Sinoči se je zgodila nesreča.

Izpišite prislovna določila a) kraja, b) časa, c) načina; določila po samostalniki naznanjena zapišite posebe! (Da po posameznih določilih prav povprašujete!)

129. naloga. Napravite 120. nalogo še enkrat in podčrtajte prislovna določila!

130. naloga. Storite ravno tako s 121. nalogo!

§. 76. Prislovno določilo vzroka.

Kako se vpraša po prislovnem določilu vzroka?

131. naloga. Prepišite sledeče stavke in podčrtajte vzročna določila:

Od veselja mi srce igra. Po sadu se drevo spozná. Vse za dom in za cesarja! Pridna gospodinja skoči za pero čez plot. Za lakoto je umrl.

132. naloga. Izpišite iz sledeče pesmi vsakovrstna določila.

C e r k v i c a.

Cerkvica tam gor' saméva,
Tiho zrè v dolinski mir;
Dol' po travniku prepeva
Deček mlad, vesel pastir.
Zalostno zdaj zvonček klenka.
Jok pogrebcev zadoní;
Ni veselja čuti žvenka;
Deček sluša in — molčí!
Gori spijo v zemlje hladí,
Ki dol' srečni bili so;
Tudi tebi, deček mladi!
Nekdaj gori zapojó.

133. naloga. Storite ravno takó pri pesmi „Popotnik“.

134. naloga.

Dobri kosec.

Kosec gre zjutraj zgodaj na polje deteljo kosit. Tu pri-seče mož do ptičjega gnezda. Sedem golih ptičkov je milo čivkalo v gnezdu. Smilijo se mu uboge živalce. Zató pustí okoli gnezda nekaj detelje. Stara ptiča med tem ves čas žalostno letata sem ter tja. Potem pa prideta blizu in pitata mladiče. Kmalu se izgodnjajo. S pétjem zahvaljujejo kosca za njegovo dobroto.

Izpišite iz te povesti: a) gole stavke, b) prilastke, c) dopolnila, d) prislovna določila.

135. naloga. Prepišite to povest in zaznamenujte na znanih vam besedah, katerega plemena so!

 samost. glag. prislov

N. pr. Kosec gre zjutraj i. t. d.

136. naloga.

Domovina.

Vsak človek ima svojo domovino. Naša domovina je materina dežela. Tu je tekla naša zibel; tukaj smo trgali prve cvetice; tukaj smo lovili prve metulje. Še ptičica ljubi svoje gnezdo. Kako bi človek pozabil svojega rojstvenega kraja! V materinej deželi smo doživeli najslajšega veselja. Vsak grič nas spominja mladih dni. Vsak studenec nam pripoveduje o sreči pretekle mladosti.

Izpišite: a) gole stavke, b) vse prilastke, c) vsa dopolnila, d) vsa določila.

137. naloga. a) Prepišite óne stavke in zaznamenujte na znanih vam besedah, katerega plemena so.

b) Povejte pri vsakej besedi prvih 6 stavkov, kar se dá omeniti!

N. pr. Vsak — je nedol. številnik, m. spola, edn., imenov.

 ima — prehaj. glagol, 3. oseba, edn., sedanji č., tvorna obl., določni n.

c) Storite ravno tako z besedami ostalih stavkov!

Spisne vaje.

I. Povesti.

Hudobija se sama kaznjuje.

Stara gospodinja je imela tri dekletke, katere je vsako jutro budila, kakor hitro je petelin zapél. Dekletke so bile lene. Rade bi bile spale dotlé, da jim solnce posije v posteljo. Pomenkujejo se, kaj naj bi storile. Skrivaj zadavijo petelina. Ta hudobija sicer ni postala očita, vendar deklam ni prinesla nobene koristi. Stara gospodinja namreč ni mogla spati. Ker ni vedela, kako zgodaj je, budila je dekletke še bolj zarana, večkrat že o polnoči.

138. naloga. Preberite to povest večkrat prav pazljivo, pripovedujte jo ter jo zapišite; ravnajte se po teh vprašanjih:

Kdo je služil pri starej gospodinjici? Kakšne so bile dekletke? Kako dolgo bi bile rade ležale? Kdaj jih je gospodinja budila? Zakaj so se hotele dekletke iznebiti petelina? Kako so ga odpravile? Kdaj so morale dekletke zdaj vstajati? Zakaj?

139. naloga. Zaménite v gorenjej povesti sledeče besede sè stoječimi v oklepkih: Gospodinja (kmetica), len (nemaren), pomenkujejo (pogovarjati), skrivaj (skrivoma), zadavijo (vrat zaviti), korist (dobiček), kako zgodaj (obkoréj).

140. naloga. Zapišite enako povest o gospodarju in dveh hlapcih!

Čebelica in golobček.

141. naloga. Zapišite to povest (nalogo 122.) odgovarjajoč na sledeča vprašanja: Kdo je padel v vodo? Kdo je videl čebelico plavati? Kje je sedel golobček? Ali se mu je čebelica smilila? Kaj je torej odtrgal od vejice? Kam je spustil peresce? Kako se je čebelica rešila? Kam je prigomazila? Kdo je čebelico otel? Kakšna je bila čebelica golobčku? Kje pa je kmalu potem zopet sedel golobček? Kdo je prišel mimo?

Kam je lovec pomeril s puško? Kdo hitro priletí? Kam se usede čebelica? Kaj stori? Kam je počila puška? Koga je čebelica rešila smrti?

142. naloga. Postavite v tej povesti namesto sledečih besed óne v oklepajih stoječe :

Čebelica (čebela), golobček (golob), voda (ribnjak), drevo (grm), peresce (list), prigomaziti (priplavati), iz vode (na suho).

Kdor ne uboga, tepe ga nadloga.

Zima je bila. Mraz je hudo pritiskal. Nekega dne reče Tonček po končanej šoli svojim součencem :

„Idimo na led!“ Mnogo se jih odpravi ž njim k bližnji reki, katera je bila črez in črez zmrzla. Dečke sreča star mož, svari jih in pravi: „Ne hodite na led, da se vam ne zgodi kaka nesreča!“ Tonček ne mara za starca in njegove besede. Prvi skoči na led. Ko se pa začne drsati, počí pretanki led. On izgine v šumečih valovih, tovariši pa kričéč zbežé. Utonil bi bil, ko bi ga ne bil rešil starec.

143. naloga. Pripovedujte to povest odgovarjajoč sledečim vprašanjem :

Kdaj je šel Tonček sè svojimi tovariši iz šole? Kam so prišli? S čim je bila reka pokrita? Kaj je Tonček nasvetoval? Kdo je svaril dečke? Kdo ní ubogal? Kam je šel Tonček? Kaj se je zgodilo? Kaj so storili součenci? Kdo je rešil dečka?

144. naloga. Zapišite to dogodbo takó, kakor bi jo Tonček pripovedoval!

145. naloga. Zapišite jo takó, kakor bi jo pripovedovali součenci!

146. naloga. Spišite po vzoru te povesti drugo in sicer s pomočjo tega gradiva :

a. Blažek gre iz šole. Na cesti stojí voz z dvema konjema. Blažek skoči h konju in dá si pri njem opraviti. Voznik ga svari. Blažek ne uboga. Konj začne ritati in udari nepokornega dečka.

b. Nežica se je igrala z mačko. Mati so jo svarili. Nežica ni ubogala. Mačka razpraska Nežici lice.

• Kakšen napis bi bil še primeren tej povesti?

c. Peter in Pavel prideta na vrt, na katerem je stal čebelnjak. Vrtnar ju opominja, naj ne motita čebel. Peter odgovori, da ga še nikdar ni čebela pičila. Pavel uboga. Peter se približa čebelnjaku. Več čebel se mu zaletí v lase in obraz. Glava mu debelo oteče.

d. Janez je bil predrzen deček. Plezal je na najvišja drevesa. Kopal se je, kjer je bilo najgloblje. Učitelj ga večkrat posvari. Janez se ne zmeni za opominjanje. Neki dan gre v gozd. Na visokem drevesu zagleda ptičje gnezdo. On spleza do gnezda. Kar se ulomi veja, na katerej je stal. Janez pade na tla in si zlomi nogo. Drvarji so blizu. Nesó ga k staršem.

Lisják in grozdje.

Lisják pride nekega dne mimo vinske trte, ki je bila polna sladkega grozdja. Dolgo stopa okoli in premišlja, kako bi prišel do njega. Nato začne skakati in se spenjati po trsu; pa vse je bilo zastonj. Grozdje je viselo previsoko. Ptice na bližnjem drevesu so se jele posmehovati. Ko lisjak to zapazi, obrne se zaničljivo od trsa in reče „Grozdje je zame še prekislo; nočem ga.“

147. naloga. Zapomnite si to basen ter jo zapišite na pamet!

148. naloga.

Bik in deteljišče.

Mislite si bika namesto lisjaka, zagrajeno deteljišče namesto grozdja, krave namesto ptic!

149. naloga.

Mačka in pečenka.

Mislite si mačko namesto lisjaka, pečenko v omari s križevatimi durmi namesto grozdja, dva psa namesto ptic!

150. naloga.

Deček in ptičje gnezdo.

Mislite si namesto lisjaka, trsa, grozdja in ptic sledeče osebe in predmete. Deček, drevo, ptičje gnezdo, igrajoče deklice.

2. Popisi.

Nož.

Nož je orodje. Ima rezalo in držaj. Rezalo je podolgovato, ima ost, rob in ostrino. Držaj ima lesene, koščene ali rožene platnice. Nožar dela nože iz jekla ter jih brusi. Z nožem režemo mehke, pa tudi trde reči. Imamo kuhinjske in razne rokodelske nože, peresnike, iztegnjence in britve.

151. naloga. Popišite mizo, knjigo, vrata!

Vprašanja: Kaj je reč? Kateri so njeni sestojni deli? Kakšni so sestojni deli? Kdo jo nareja in iz česa? Čemu nam je reč? Kakšna je reč po vnanjej podobi in po potrebi, katerej služi?

152. naloga. Popišite 1. našo šolsko izbo, 2. vašo domačo izbo! Pazite na sledeča vprašanja: Kje je izba? Kako je dolga, široka in visoka? Koliko ima oken? Na katerej strani so okna, na katerej duri? Kje stoji peč? S čim so olepšane stene? Kaj je v izbi? Čemu je izba?

153. naloga. Popišite svoj domovinski kraj!

Vprašanja: Kako se imenuje vaš domovinski kraj? Kaj je? (vás, trg, mesto). Kje je? (okraj, dežela). Kakšna je okolica? Koliko ima hiš in prebivavcev? S čim se pečajo prebivavci? Kateri jezik govore? Kakšno vero imajo? Katera so največja in najjimenitnejša poslopja? Kdo je vašej občini predstojnik? Katere vasi so vašej sosednje?

Mačka.

154. naloga. Mačka je domača žival. Ona ima tanko, vitko telo, okroglasto, kratko glavo in raskav jezik. Oči so ji sive in se svetijo v temi. Ušesa ji stojé pokonci. Rep je dolg, dlaka mehka. Na prednjih nogah ima po pet, na zadnjih po štiri prste z ostrimi kremplji, katere lahko skrči in skrrije.

Mačka je prekanjena, zvita in potuhnjena hinavka, ki se rada prilizuje ljudem. Ona je snažna, vedno se liže in umiva. Mišim in podganam je huda sovražnica. Njena koža daje kožuhovino.

155. naloga. Popišite mačko po sledečih vprašanjih: Kakšen život, glavo, jezik, kakšno dlako in kakšen rep ima mačka? Kakšne so ji oči gledé barve? Katero posebnost imajo oči? Kako so postavljena ušesa? Koliko prstov ima na sprednjih, koliko na zadnjih nogah? Kakšni so kremplji? Katere lastnosti ima mačka? S čim nam koristi?

156. naloga. Popišite psa!

Vprašanja: Kje živí pes? Kakšen mu je život? Kakšna glava? Kakšna ušesa? Kakšne zobe ima pes? Kakšne kremplje? Kakšne barve utegne biti dlaka? Katere so najiminitnejše pasje vrste? S čim koristi? Kdaj je pes silno nevaren? Zakaj? Od česa steče pes? Kako se loči stekel pes od zdravega?

157. naloga. Popišite ovco!

Vprašanja: Kakšna žival je ovca? Kateri so deli nje-nega života? S čim je pokrita? Kakšne barve je volna? Kaj ima oven navadno na glavi? Kako se imenujejo mlade ovce? Kako nam koristi ovca?

158. naloga. Popišite jablano!

Vprašanja: Kakšno deblo ima jablana? Kakšno skorjo? Kako visoko zraste jablana? Kakšne so veje? Kakšno listje? Kako cvete jablana? Ali je sad pečkast ali koščičast? Kako nam koristi jablana?

159. naloga. Popišite hruško!

160. naloga. Popišite, kako se dela na polju! Gnoj — oranje — posevanje — brananje (vlačenje) — žetev.

161. naloga. Popišite, kako ribič ribe loví!

3. Pisma ali listi.

a) Prošnje.

Ljubi prijatelj!

*Ko sem bil zadnjič pri Tebi *), prebiral sem lepe pesemske bukve. Nekatero pesmi so se mi zdele tako lepe, da bi jih rad*

*) Opomnja. Osebni zaimki, ki kažejo nagovorjeno osebo, pišejo se navadno z veliko začetno črko.

prepisal. Prosim te torej lepó, posodi mi bukve za osem dni. Skrbno jih bodem varoval, da se ne zamažejo. O pravem času Ti jih pošlje nazaj Tvoj

prijatelj
France.

V Bistrici 31. julija 1911.

162. naloga. Preberite ta list in prepíšite ga!

163. naloga. Premenite ta list ter ga začenjajte z:
a. Prosim Te, —. b. Bodi tako dober —. c. Izkaži mi prijaznost —.
in končujte z: a. Srčno Te pozdravlja —. b. Ostajam —
c. Izpolni prošnjo —.

b) Odgovor.

Ljubi France!

Tu Ti pošiljam knjigo, katere si želel. Veseli me, da Ti morem s čim ustreči. Obdrži bukve, dokler hočeš; saj vem, da bodo pri Tebi dobro shranjene. Kadar utegneš, piši zopet Svojemu

prijatelju
Dragotinu.

V Ljubljani 3. avgusta 1911.

164. naloga. Prepíšite ta list!

165. naloga. Izpremenite ta list ter ga začenjajte z:
a. V svojem zadnjem pismu si me prosil —. b. Prosil si me —.
c. Rad Ti posodim zaželeno knjigo —.
končujte pa z: a. Naj bi Ti bila v kratek čas —. b. Bodi pozdravljen —. c. Radostno Te pozdravlja —.

Zahvala in prošnja.

Dragi tovariš!

Srčno Te zahvaljujem za pesemsko knjigo, katero si mi poslal pred tednom dni. Imel sem ž njo obilo veselja. Ali bi mi ne mogel posoditi še lanskega „Vrtca“? Odgovôri brže bolje svojemu

V Bistrici 11. avgusta 1911.

Francetu.

166. naloga. Dragotin odgovarja prijatelju, naj potrpi, da bo „Vrtec“ vezan.

a) Vabilo.

Ljuba Urška!

Na našem vrtu zdaj vse najlepše cvete. Vem, da imaš posebno rada cvetice. Zató Te vabim, pridi nas jutri obiskat. Hočeve se veseliti raznih vonjav. Zanesljivo Te pričakuje

Tvoja

V Štorih 10. maja 1911.

Lizika.

167. naloga. Začnite ta list z: a. Vem, da si —
b. Vabim Te —.

b) Odgovor.

Preljuba Lizika!

Prav žal mi je, da Te ne morem obiskati. Starši so se namreč danes zjutraj odpeljali v Ljubljano in mi prepovedali hoditi od doma. Zahvaljujem Te za prijazno vabilo. Ostani mi zdrava in vesela!

Tvoja

V Celju 11. maja 1911.

Urška.

168. naloga. Prepišite ta list!

169. naloga. Urška sprejme vabilo in bode Liziko kmalu obiskala.

Voščila.

Dobri bratec!

Danes praznuješ Svoj veseli god. Iz vsega srca Ti želim vse sreče. Bog Te ohrani zdravega! Bodi tudi zanaprej prijazen svojeji

sestri

Na Jesenicah 16. avgusta 1911.

Juliki.

170. naloga. Prepišite ta list!

171. naloga. Začnite to pismo z: a. K Tvojemu godu —
b. Ker praznuješ danes svoj god —.

Premili starši!

Jutri nastopimo novo leto. Prav iskreno Vas zahvaljujem za vse dobrote, katere ste mi, dragi starši, izkazali v preteklem. Bog naj Vas tudi v novem letu vsega hudega milostljivo obvaruje! Obilo naj Vam povrne vse, kar ste dobrega storili svojemu
Vam

hvaležnemu sinu

Matevžku.

V Gorici 31. decembra 1911.

172. naloga. Prepišite to pismo!

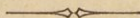
173. naloga. Zapišite je z drugimi besedami!

174. naloga. Učenec prosi součenca, naj mu pové, kaj so učitelj razlagali prejšnji teden.

175. naloga. Prijatelj vabi prijatelja v trgategv.

176. naloga. Brat piše sestri za god.

177. naloga. Učenec vošči prijatelju srečno novo leto.

Kazalo.

Povesti, pesmi in pregovori.

1. Molitev.
2. Troji prijatelji.
3. Zjutraj.
4. Drago kamenje.
5. Zlate resnice.
6. V slogi je moč.
7. Zadovoljni pastirček.
8. Prva skrb.
9. Mladini.
10. Bog pomaga.
11. Goreča voda.
12. Varčnost.
13. Cena.
14. Lažnivec.
15. Sirota Jerica.
16. Mati.
17. Povračuj hudo z dobrim!
18. Drago zéljce.
19. Večerno solnce.
20. Bodi prijazen in postrežljiv!
21. Spodobno se obnašaj!
22. Pregovori.
23. Bog je pravičen.
24. Pošten beraček.
25. Bodi usmiljen!
26. Kam in kje?
27. Vsem se ne more ustreči.
28. Pregovori.
29. Prazen strah.
30. Sreče dom.

Človeško truplo, jed in pijača.

31. Zdravi udje.
32. Čuti.
33. Kaj imam.
34. Zdihljaji slepca.
35. Najplemeniteje dišave.
36. Velika pogrjnena miza.
37. Pot do kruha.
38. Uganka.
39. Kravár.
40. Hruška.
41. Skrb za zdravje.
42. Kruh in voda.
43. Strupéne jagode.
44. Bog skrbi za vse.

Dom.

45. Hiša.
46. Lastovkam.
47. Korist goveje živine.
48. Konj.
49. Koliko stoji žrebe?
50. Ovca.
51. Krava, konj, ovca in pes.
52. Pes.
53. Prasič.
54. Koza.
55. Mačka.
56. Miš.
57. Puran.
58. Gos.
59. Domači golob.
60. Vrabec.
61. Sraka in pavje pérje.
62. Na vrtu.
63. Rožici.
64. Cvetice.
65. Čebela in ovca.
66. Rjavi hrošč.
67. Glogov belín.
68. Kuhinjski ščurek.
69. Črešnja.
70. Besedna uganka.

Polje, gozd in gore.

71. Pomlad.
72. Pomladanska.
73. Cvetice.
74. Kukavica,
75. Spomladi v gozdu.
76. Krt.
77. Škrjanec.
78. Deček in ptica.
79. Martinček ali gaščarica.
80. Rega.
81. Poletje.
82. Žitno klasje.
83. Na polju.
84. Vran ali krokar.
85. Modri škorec.
86. Kanja.
87. Pastir.
88. Bezeg.
89. Lepi hrast.

90. Vode.
91. Postrv.
92. Ščuka.
93. Jesén.
94. Zajec.
95. Srna.
96. Krompir.
97. Mah.
98. Drobtine.
99. Zima.
100. Jež in lisica.
101. Šmreka.
102. Železo.
103. Kuhinjska sol.
104. Zlato.
105. Petrolej ali kameno olje.
106. Baker ali kotlovina.
107. Kmet.

Nebo in zemlja.

108. Solnce.
109. Strani neba.
110. Na goro.
111. Dan in noč.
112. Lahko noč.
113. Letni časi.
114. Uganka.
115. Nevihta.
116. Strela.
117. Zvezde.
118. Luna.
119. Lunine méne.
120. Zrak.
121. Veter.
122. Solnce in veter.
123. Hlapenje.
124. Megla, oblak, dež.
125. Solnce in dež.
126. Mavrica.
127. Sneg in toča.
128. Rosa in slana.
129. Uganki.
130. Zimski dan.
131. Uganki.

Domovina in zgodovina.

132. Domače ognjišče.
133. Domačija.
134. Šola.
135. Reka, veletok, morje.
136. Iz malega raste veliko.
137. Mesto, trg, vas.
138. Stanovi.
139. Občina.
140. Okraj.
141. Dežela.
142. Popotnik.
143. Celje, za časa Rimljanov Celeja.
144. Ptujsko polje.
145. Obir.
146. Cerkniško jezero.
147. Sava.
148. Drava, Sava in Soča.
149. Kras.
150. Skopulja.
151. Pripovedka o landeškem gradu.
152. Vrbsko jezero.
153. Solon in Krez.
154. Krez in Cir.
155. Mladost Aleksandra Velikega.
156. Rimski cesar Tit.
157. Stari Slovani.
158. Hiše starih Slovanov.
159. Atila.
160. Bélizar.
161. Ciril in Metod.
162. Zički samostan.
163. Leopold Babenberški.
164. Rudolf Habsburški.
165. Bratovska ljubezen.
166. Ustanavljanje goratanskih vojvod.
167. Mladi Vukásovič.
168. Cesar Jožef II.
169. Lavdon.
170. Lep zgled.
171. Ljubezen do domovine.
172. Cesar Franc Jožef in ribičev sin.
Cesarska pesem.

Slovnica.

(Str. 133—190.)

jeja.

adu.

ga.

vod.

w sin.

UNIVERZITETNA KNJIŽNICA MARIBOR

20864/izd. 1911

C00155 #

000509691

ZA ČITALNICO